

Харківський національний університет внутрішніх справ

на правах рукопису

УДОД АНДРІЙ МИКОЛАЙОВИЧ

УДК 343.72

**КРИМІНАЛЬНО-ПРАВОВА ХАРАКТЕРИСТИКА ПОГРОЗИ АБО
НАСИЛЬСТВА ЩОДО ПРАЦІВНИКА ПРАВООХОРОННОГО ОРГАНУ
(СТ. 345 КК УКРАЇНИ)**

12.00.08 – кримінальне право та кримінологія; кримінально-виконавче право

Дисертація на здобуття наукового ступеня
кандидата юридичних наук

Науковий керівник:

Володавська Олена Сергіївна,

кандидат юридичних наук, доцент

Харків – 2013

ЗМІСТ

ВСТУП	4
РОЗДІЛ 1. Соціальна обумовленість криміналізації погрози або насильства щодо працівника правоохоронного органу	13
1.1. Соціально-історичні фактори криміналізації погрози або насильства щодо працівника правоохоронного органу.....	13
1.2. Кримінологічні фактори криміналізації погрози або насильства щодо працівника правоохоронного органу.....	34
1.3. Досвід зарубіжних країн з питань кримінальної відповідальності за погрозу або насильство щодо працівника правоохоронного органу.....	43
Висновки до розділу 1.....	61
РОЗДІЛ 2. Юридичний аналіз складів злочинів, передбачених ст. 345 КК України	64
2.1. Кримінально-правова характеристика об'єктивних ознак складів злочинів, передбачених ст. 345 КК України.....	65
2.1.1. Характеристика об'єкту та потерпілого від погрози або насильства щодо працівника правоохоронних органів.....	65
2.1.2. Характеристика об'єктивної сторони погрози або насильства щодо працівника правоохоронних органів.....	104
2.2. Кримінально-правова характеристика суб'єктивних ознак складів злочинів, передбачених ст. 345 КК України.....	124
2.3. Кваліфікуючі ознаки складів злочинів, передбачених ст. 345 КК України.....	142
Висновки до розділу 2.....	150
РОЗДІЛ 3. Особливості кваліфікації погрози або насильства щодо працівника правоохоронного органу	152
3.1. Особливості кваліфікації погрози або насильства щодо працівника правоохоронного органу за повторністю та сукупністю злочинів.....	152

3.2. Особливості кваліфікації погрози або насильства щодо працівника правоохоронного органу при відмежуванні від інших злочинів.....	162
Висновки до розділу 3.....	173
ВИСНОВКИ.....	176
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ.....	187
ДОДАТОК.....	216

ВСТУП

Актуальність теми дисертаційного дослідження. Розбудова в Україні громадянського суспільства висуває на передній план діяльності державного апарату завдання створення та реалізації надійного механізму гарантування й захисту прав, свобод, законних інтересів людини та громадянина. Незмінним пріоритетом в цьому процесі є створення криміногенно безпечного соціального простору. Основне організаційне навантаження щодо забезпечення останнього традиційно покладається на правоохоронні органи, які є ключовою ланкою в системі протидії злочинності. Тому належне їх функціонування є запорукою ефективної антикримінальної діяльності та, як наслідок – соціальної стабільності в багатьох сферах життєдіяльності. Разом з тим, достатньо поширеним явищем на сьогоднішній день залишається вплив на працівників правоохоронних органів у зв'язку з їх службовою діяльністю, зокрема шляхом погроз або насильства. Цей злочин, передбачений ст. 345 КК України, суттєво знижує рівень функціональної спроможності відповідних органів, посягає на суміжні суспільні відносини – у сфері забезпечення недоторканості життя, здоров'я, власності, особистої недоторканості. Таким чином, завдання укріплення законності, що є одним з першочергових на сучасному етапі розвитку нашої держави, безпосередньо залежить від належної організації діяльності правоохоронних органів та має реалізовуватись через створення дієвої системи правових гарантій такої діяльності, зокрема – через забезпечення ефективного кримінально-правового захисту.

Незважаючи на те, що в XV розділі Особливої частини КК України «Злочини проти авторитету органів державної влади, органів місцевого самоврядування та об'єднань громадян» міститься низка норм, у яких встановлена відповідальність за посягання на працівників правоохоронних органів у зв'язку з виконанням ними службових обов'язків (статті 342, 343, 345, 347, 348, 349 КК України), окремі положення цих норм є, однак, недосконалими. Зокрема, це стосується і складу злочину, передбаченого ст. 345 КК України – «Погроза або

насильство щодо працівника правоохоронного органу», законодавчі ознаки якого викликають чимало наукових дискусій та труднощів у практичному застосуванні. У зв'язку з цим нагальною та затребуваною практикою видається потреба в удосконаленні кримінально-правових механізмів захисту працівників правоохоронних органів.

Викладені обставини в своїй сукупності зумовлюють актуальність теми дисертаційного дослідження.

Теоретичним дослідженням різних аспектів кримінально-правової охорони працівників правоохоронних органів, а також та насильства в кримінальному праві ще з радянських часів приділялася чимала увага у працях таких науковців, як Б. С. Волков, Л. В. Сердюк, М. В. Стерехов, Г. К. Костров, Л. Д. Гаухман, В. Д. Меньшагін та ін. Суттєвий вклад цих вчених у розробку означеної проблематики обумовив, в свою чергу, розширення спектру наукового інтересу до самої суті правоохоронної діяльності, її співвідношення з авторитетом органу державної влади, як об'єкту кримінально-правової охорони, природи кримінального насильства та погрози його застосування взагалі та щодо працівника правоохоронного органу, зокрема тощо. Відкритість проблемних зон наукового пошуку спонукала до активної роботи як вітчизняних, так і зарубіжних вчених пострадянського періоду. Так, значний доробок у справу вдосконалення кримінально-правової охорони правоохоронної діяльності внесли такі науковці, як П. П. Андрушко, М. І. Бажанов, В. П. Беленок, А. В. Бойко, П. А. Воробей, В. О. Глушков, Д. Ю. Гуренко, І. О. Давидович, В. Т. Дзюба, В. П. Ємельянов, О. Ф. Імамутдинов, В. М. Кудрявцев, М. Й. Коржанський, О. М. Литвинов, М. І. Мельник, О. В. Наумов, В. І. Осадчий, Д. В. Попов, М. М. Сенько, М. І. Хавронюк, В. Б. Харченко, О. В. Юношев, С. С. Яценко та деякі інші вчені. Однак, поряд з цим, слід зазначити, що наукових розробок монографічного характеру стосовно кримінально-правової характеристики погрози або насильства щодо працівника правоохоронного органу у вітчизняній науці поки що не здійснено.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Тема дисертаційного дослідження узгоджується з п. 7 Додатку 2 до Наказу МВС України від 29.07.2010 № 347 «Про затвердження Переліку пріоритетних напрямів наукового забезпечення діяльності органів внутрішніх справ України на період 2010-2014 років», з п. 2.1. Пріоритетних напрямів наукових досліджень Харківського національного університету внутрішніх справ на 2011-2014 рр. (теоретичні та прикладні проблеми протидії злочинності кримінально-правовими та кримінологічними засобами), а також положеннями Концепції наукової діяльності Харківського національного університету внутрішніх справ на 2011-2014 роки.

Мета та задачі дослідження. *Метою* дослідження є комплексна кримінально-правова характеристика складу злочину, передбаченого ст. 345 КК України та формування пропозицій щодо його удосконалення.

Для досягнення поставленої мети необхідно вирішити наступні *завдання*:

- дослідити соціально-історичні фактори криміналізації погрози або насильства щодо працівника правоохоронного органу;
- дослідити кримінологічні фактори криміналізації погрози або насильства щодо працівника правоохоронного органу;
- проаналізувати досвід зарубіжних країн з питань кримінальної відповідальності за погрозу або насильство щодо працівника правоохоронного органу;
- надати характеристику об'єкту та потерпілому від погрози або насильства щодо працівника правоохоронного органу;
- надати характеристику об'єктивній стороні погрози або насильства щодо працівника правоохоронного органу;
- дослідити загальні ознаки та специфіку суб'єктивної сторони погрози або насильства щодо працівника правоохоронного органу;
- охарактеризувати суб'єкта погрози або насильства щодо працівника правоохоронного органу;

- здійснити дослідження кваліфікуючих ознак складів злочинів, передбачених ст. 345 КК України;
- дослідити особливості кваліфікації погрози або насильства щодо працівника правоохоронного органу за повторністю та сукупністю злочинів;
- дослідити особливості кваліфікації погрози або насильства щодо працівника правоохоронного органу при відмежуванні від інших злочинів;
- виробити пропозиції щодо удосконалення чинної редакції ст. 345 КК України.

Об'єктом дослідження є суспільні відносини у сфері кримінально-правового захисту правоохоронної діяльності.

Предметом дослідження є кримінально-правова характеристика погрози або насильства щодо працівника правоохоронного органу.

Методологія дослідження. Методологічною основою дисертаційного дослідження у відповідності з його об'єктом, предметом, метою та завданнями пропонується визначити: на філософському рівні – діалектичні закони і категорії теорії пізнання (принцип історизму, діалектичного протиріччя, системності тощо); на загальнонауковому рівні – основні логіко-гносеологічні принципи і прийоми пізнання соціальних явищ і процесів (гіпотеза, синтез, аналіз, індукція, дедукція та ін.); на спеціально-науковому рівні – низка статистичних, конкретно-соціологічних, юридико-догматичних методів дослідження (контент-аналіз, метод експертних оцінок, опитування, статистичне спостереження, порівняльно-правовий аналіз тощо).

Принцип історизму знайшов своє використання при дослідженні генези законодавства про кримінальну відповідальність за погрозу або насильство щодо працівника правоохоронного органу на теренах нашої держави (підрозділ 1.1).

Застосування загальнонаукових методів пізнання, таких як гіпотеза, аналіз, синтез, індукція, дедукція, порівняння дозволило здійснити компаративістське кримінально-правове дослідження на базі законодавства країн постсоціалістичної, романо-германської та англосаксонської правових сімей та виділити окремі нормативні положення, що можуть бути використані для вдосконалення редакції

ст. 345 КК України (підрозділ 1.3), а також утримати цілісність композиції, зберегти співвідношення різних за обсягом понять, якими описують об'єктивні та суб'єктивні ознаки складу злочину, передбаченого ст. 345 КК України (підрозділи 2.1, 2.2, 2.3), виробити рекомендації щодо особливостей його кваліфікації, зокрема за сукупністю, повторністю та при відмежуванні від інших злочинів (підрозділи 3.1, 3.2)

Конкретно-соціологічні та статистичні методи дослідження, такі як опитування, спостереження, експертні оцінки, контент-аналіз, були використані при дослідженні кримінологічних факторів криміналізації погрози або насильства щодо працівника правоохоронного органу (підрозділ 1.2), а також для виявлення окремих різновидів погроз, що мають місце в практиці діяльності правоохоронних органів, труднощів кваліфікації (підрозділи 2.1, 2.2, 3.1, 3.2).

Емпіричну базу дослідження склали дані державної статистичної звітності – матеріали Міністерства внутрішніх справ, Генеральної прокуратури України, Судової адміністрації України, а також матеріали 300 кримінальних справ, за якими відбувся судовий розгляд; результати опитування 120 працівників підрозділів Державної автомобільної інспекції та патрульно-постової служби МВС, 115 дільничних інспекторів міліції, 60 слідчих ОВС здійсненого у Харківській, Донецькій, Херсонській та Кіровоградській областях.

Правовою основою дослідження є конституційні норми, нормативні акти Верховної Ради України, Кабінету Міністрів України, Президента України, Верховного Суду України, рішення Конституційного Суду України.

Наукова новизна дослідження. Вперше в Україні на дисертаційному рівні надана комплексна кримінально-правова характеристика погрози або насильства щодо працівника правоохоронного органу. Деталізація наукової новизни роботи втілено в положеннях, відповідно до яких:

вперше:

- досліджені соціально-історичні фактори криміналізації погрози або насильства щодо працівника правоохоронного органу, в результаті чого виділено

сім юридично значимих періодів генези законодавства про кримінальну відповідальність за означений злочин на території сучасної України;

- здійснено порівняльне кримінально-правове дослідження ст. 345 КК України та відповідних норм законів про кримінальну відповідальність низки зарубіжних країн постсоціалістичної, романо-германської та англосаксонської правових сімей, що дозволило виділити ряд правових зразків, імплементація яких до вітчизняного законодавства здатна оптимізувати конструкцію юридичного складу погрози або насильства щодо працівника правоохоронного органу;

- доведена юридична самостійність складів злочинів, закріплених в ч. 1 та ч. 2 ст. 345 КК України, які є основними, однак з різними ознаками об'єктивної сторони, а також обґрунтована доцільність їх правового оформлення в окремих статтях КК України – ст.ст. 345 та 345-1;

удосконалено:

- систему наукових положень про фактори криміналізації погрози або насильства щодо працівника правоохоронного органу, обґрунтувавши наявність реальної суспільної небезпечності цього злочину через встановлення його кримінологічних показників: рівня, динаміки, структури, географії, характеристики потерпілих тощо;

- положення про родовий об'єкт злочинів, об'єднаних в межах Розділу XV Особливої частини КК України, під яким запропоновано визнати суспільні відносини у сферах правоохоронної та адміністративної діяльності органів державної влади, органів місцевого самоврядування, об'єднань громадян і фізичних осіб, офіційного документообігу та виконання цивільно-правових зобов'язань;

- положення про основний безпосередній об'єкт злочину, передбаченого ст. 345 КК України, який запропоновано розуміти як суспільні правоохоронні відносини;

- наукове знання щодо характеристики потерпілих від злочину, передбаченого ст. 345 КК України, до переліку який запропоновано віднести: а)

працівників правоохоронних органів; б) державних виконавців; в) членів сім'ї та інших близьких працівникові правоохоронного органу осіб;

- правила кваліфікації погрози або насильства при відмежуванні від суміжних складів, в процесі якої необхідно враховувати конструктивні особливості юридичних складів, закріплених в ст. 345 КК України, правила кваліфікації при конкуренції загальної та спеціальної кримінально-правової норми, а також конкуренції об'єктів злочинів;

дістало подальшого розвитку:

- наукове положення про поняття, ознаки та форми погрози насильством, під якою, зокрема, пропонується розуміти погрозу психічного насильства (як самостійний вид насильства, що здатен спричинити тілесні ушкодження і заподіянням якого можливо погрожувати), а також заподіянням побоїв, мордування, легких, середньої тяжкості та тяжких тілесних ушкоджень, згвалтуванням, задоволенням статевої пристрасті неприродним способом;

- обґрунтування висновку про можливість вчинення злочину, передбаченого ст. 345 КК України виключно у формі суспільно небезпечної дії, перелік яких в ч. 2 ст. 345 КК України запропоновано доповнити мордуванням, незаконним позбавленням волі, в ч. 3 – згвалтуванням або насильницьким задоволенням статевої пристрасті неприродним способом;

- наукове знання про суб'єктивну сторону погрози або насильства щодо працівника правоохоронного органу, а саме: а) про можливість вчинення злочину, передбаченого ст. 345 КК України виключно з умисною формою вини; б) про характеристику мети цього злочину, якою може бути або помста, або перешкодження виконанню працівником правоохоронного органу службових обов'язків, прийняття ним незаконного рішення;

- положення про правила кваліфікації множинності злочинів в розрізі конструктивних особливостей погрози або насильства щодо працівника правоохоронного органу, зокрема, про кваліфікацію реальної сукупності, продовжуваного одиничного злочину, передбаченого ч. 1 ст. 345 КК України.

Практичне значення одержаних результатів полягає в тому, що висновки і пропозиції, які містяться у дисертації, можуть бути використані:

- у науково-дослідній сфері – при подальшій розробці проблематики кримінально-правової характеристики погрози або насильства щодо працівника правоохоронного органу, а також інших злочинів проти авторитету органів державної влади, органів місцевого самоврядування та об'єднань громадян;

- у галузі правотворчості – при розробці Законів щодо внесення змін та доповнень до Кримінального кодексу України в частині оптимізації ознак складу злочину – погрози або насильства щодо працівника правоохоронного органу у відповідності до розроблених в дисертації пропозицій;

- у правозастосовній діяльності реалізація сформованих рекомендацій обумовить уникнення помилок в кваліфікації злочинів, передбачених ст. 345 КК України, зокрема у випадках повторності, сукупності, а також при відмежуванні від суміжних складів злочинів.;

- у навчальному процесі матеріали дисертації можуть бути використані при викладанні курсу «Кримінальне право України» та похідних від нього спеціальних курсів з кваліфікації злочинів у юридичних вищих навчальних закладах й факультетах, а також при написанні монографій, підручників, посібників.

Апробація результатів дослідження. Дисертація обговорювалась за розділами і в цілому на засіданнях кафедри кримінального права та кримінології факультету з підготовки слідчих Харківського національного університету внутрішніх справ.

Результати дослідження оприлюднені на трьох науково-практичних конференціях, зокрема: «Актуальні сучасні проблеми кримінального права та кримінології у світлі реформування кримінальної юстиції» (м. Харків, 12 травня 2012 р.); «Рівень ефективності та необхідності впливу юридичної науки на нормотворчу діяльність та юридичну практику» (м. Донецьк, 23-24 березня 2013 р.); «Кримінально-правові та кримінологічні засади протидії корупції в Україні»

(м. Харків, 19 квітня 2013 р.), а також у друкованому засобі масової інформації – Віснику Кримінологічної Асоціації України № 1 за 2012 рік.

Публікації. Основні положення та результати дисертації знайшли своє відображення в п'яти наукових статтях у фахових виданнях (одне з яких – зарубіжне), одній статті – опублікованій у друкованому засобі масової інформації та трьох тезах доповідей на науково-практичних конференціях, опублікованих у відповідних збірниках.

РОЗДІЛ 1

СОЦІАЛЬНА ОБУМОВЛЕНІСТЬ КРИМІНАЛІЗАЦІЇ ПОГРОЗИ АБО НАСИЛЬСТВА ЩОДО ПРАЦІВНИКА ПРАВООХОРОННОГО ОРГАНУ

1.1. Соціально-історичні фактори криміналізації погрози або насильства щодо працівника правоохоронного органу.

Закон про кримінальну відповідальність є складовою правової системи, що забезпечує її життєздатність, адже формує номінальні параметри державного примусу. Відтак, кримінальний закон органічно вплетений в процес соціального управління. Останнє ж, як відомо, має відповідати вимогам часу, потребам правового забезпечення охорони інноваційних запитів соціального розвитку та традиційних його елементів, що фундують зміст суспільних відносин у різних сферах життєдіяльності. Така динамічність та, разом з тим, об'єктивна інертність закону про кримінальну відповідальність обґрунтовує необхідність дослідження його соціальної обумовленості – комплексної соціально-правової підстави його існування, яка об'єднує в собі фактори різного рівня та спрямованості. Водночас вельми важливим завданням державно-правового адміністрування в цьому аспекті є встановлення адекватних меж кримінально-правової заборони з тим, щоб останнє з елементу примусу не перетворилась на засіб легітимованого насильства, збільшуючи, тим самим, розрив між законом та правом, підриваючи легітимність державної влади. У зв'язку з цим, криміналізація суспільно небезпечних діянь в теорії кримінального права розглядається як явище (процес), що має не лише суто юридичну природу, а й політичну, тобто крізь призму кримінально-правової політики [33, с. 9-15; 24, с. 21-32; 42, с. 158-165 та ін.]. Останнє ж передбачає урахування всього комплексу факторів (чинників), що мають значення для ефективного соціального управління.

Теоретичні засади криміналізації в науці кримінального права розроблялися такими вченими, як Н. Б. Алієв, А. Д. Антонов, Д. О. Балабанова, І. М. Гальперін, О. А. Герцензон, П. Ф. Гришанін, П. С. Дагель, М. І. Загородніков, Г. А. Злобін, І.

І. Карпець, С. Г. Келіна, О. І. Коробєєв, В. М. Кудрявцев, Н. Ф. Кузнецова, Н. О. Лопашенко, А. А. Митрофанов, В. О. Навроцький, П. А. Фефелов, М. І. Хавронюк, О. М. Яковлєв та іншими. Не вдаючись до детального аналізу дискусійних аспектів наявних у науці підходів до означеної проблематики, зазначимо, що в своїй більшості вказані науковці сходяться у концептуальному (телеологічному) та процедурному баченні криміналізації суспільно небезпечних діянь, під якою обґрунтовано пропонується розуміти процес виявлення суспільно небезпечних форм індивідуальної поведінки, визнання допустимості, можливості та доцільності кримінально-правової протидії ним та фіксації їх в законі як злочинних та караних [11; 156; 112; 124 та ін.]. І якщо відносно зазначеного поняття дискусій в основному не виникає (проблемні питання стосуються виключно використання різних методологічних настанов соціального чи юридичного позитивізму), то щодо її змістовної та атрибутивної характеристик вчені розходяться в думках. Зокрема, немає єдності в поглядах на такі категорії, як підстави, критерії, принципи, чинники, фактори криміналізації, конкретне їх змістовне наповнення тощо.

Так, наприклад, одна група вчених вважає за доцільне вести мову про чинники криміналізації, які, в свою чергу, розподіляти на основні та другорядні. Основними, без яких неможливе виникнення питання про встановлення кримінально-правової заборони, є суспільна небезпечність посягань та їх поширення (кримінологічний чинник), доцільність боротьби з ними засобами кримінальної репресії (чинник доцільності), усвідомлення суспільної потреби у криміналізації діянь та рівень підготовленості населення до неї (соціально-психологічний чинник). До другорядних, наявність яких ще не є достатньою підставою для встановлення кримінальної відповідальності, – відносять нормативний, міжнародний, історичний та інші чинники криміналізації діянь [280; 111, с. 172].

Друга група науковців висловлює аргументи на користь використання категорій «підстави» та «принципи» криміналізації. Серед підстав пропонується виділяти шість позицій: 1) несприятлива динаміка суспільно небезпечних діянь; 2)

виникнення або розвиток нових суспільних відносин, що потребують кримінально-правового захисту; 3) відкриття шкідливих наслідків господарської чи іншої діяльності людей, у зв'язку з чим виникає необхідність обмежити форми і межі такої діяльності; 4) суттєва і раптова зміна соціального, економічного, політичного стану, що може обумовити превентивну криміналізацію; 5) стан розвитку суспільства, що обумовлює категоричну нетерпимість до певного типу діянь, з яким раніше доводилось миритися; 6) необхідність виконання міжнародних зобов'язань [126; 156, с. 204; 205, с. 14-15 та ін.]. Серед принципів – принципи співрозмірності позитивних і негативних наслідків криміналізації, конституційної адекватності, міжнародно-правової необхідності й допустимості, системно-правової несуперечливості, безпрогальності та не надмірності кримінально-правової заборони, повноти складу, визначеності та єдності термінології [82, с. 73; 84, с. 48; 156, с. 204; 205, с. 14-15 та ін.].

Треті – ведуть мову про єдину підставу криміналізації суспільно небезпечних діянь, в межах якої пропонують виділяти відповідні соціальні та правові складники [34, с. 18]. Четверті – про причини криміналізації, головною з яких є суспільна небезпечність [262, с. 16], п'яті – про умови криміналізації [23; 87, с. 31-32].

Визнаючи певну обґрунтованість кожної із зазначених позицій та не втягуючись до дискусії, яка не є безпосереднім предметом нашого дослідження, вважаємо за доцільне підтримати тих вчених (Д. О. Балабанова, В. М. Кудрявцев, І. І. Карпець, С. Г. Келіна, В. О. Навроцький та ін.), які стоять на позиціях визнання комплексності та системності процесу криміналізації, необхідності врахування під час кримінально-правової законотворчості всієї сукупності соціально (в тому числі й кримінологічно) значущих факторів. Такий підхід ґрунтується на вихідних положеннях діалектичного детермінізму та дозволяє підійти до процесу криміналізації як суворо детермінованого низкою факторів – причин, умов та інших чинників. Категорія ж «принципи криміналізації» виконує орієнтуючу та систематизуючу функцію, визначаючи основні засади, правові та ціннісні системи координат криміналізації суспільно небезпечних діянь, як

різновиду науково обґрунтованої управлінської діяльності в сфері правотворчості [149, с. 96].

Отже, враховуючи викладені зауваження, фактори криміналізації суспільно небезпечних діянь можливо, на нашу думку, умовно поділити на дві групи:

1) соціально-динамічні фактори кримінально-правової заборони, які слугують об'єктивними передумовами її встановлення;

2) юридико-догматичні фактори криміналізації, що відносяться до вимог законодавчої техніки, відповідності змісту та форми кримінально-правової норми системно-структурним характеристикам закону про кримінальну відповідальність й кримінально-правовій доктрині, в тому числі й в порівняльно-правовому аспекті.

Змістом першої групи факторів виступають соціально-історичні, кримінологічні (в тому числі, соціально-психологічні, системно-превентивні та ін.) умови. До другої – слід, на нашу думку, віднести відомості про конститутивні особливості складу конкретного злочину в межах конструкції чинної кримінально-правової норми чи її проекту, її внутрішньо- та зовнішньо-системної (з КК України) узгодженості, теоретичної обґрунтованості з позицій науки кримінального права, в тому числі у порівняльно-правовому аспекті. Дослідження зазначених факторів щодо злочину, передбаченого ст. 345 КК України у їх комплексі надасть змогу визначити адекватність конструкції його складу умовам вітчизняної соціально-правової дійсності.

Отже, ведучи мову про соціально-історичні фактори криміналізації погрози або насильства щодо працівника правоохоронного органу, слід зазначити, що така категорія, як правоохоронні органи, з'явилась у правовому обігу у відносно пізні етапи розвитку держави і права – починаючи з початку ХХ ст., коли набули свого активного розвитку ідеї громадянського суспільства та правової держави при тому чи іншому варіанті політичного режиму. В цей період політична складова масової свідомості набула суттєвої ролі в процесі історичних змін, а тому, будь-яка світська ідеологія (чи-то демократична, чи-то тоталітарна) мала одним зі своїх пріоритетів формування міцного зв'язку між державою та громадянином, в тому

числі й шляхом запровадження до національних законодавств та юридичної практики поняття «правоохоронні органи» й створенням правових основ захисту їх працівників від протиправних посягань. Однак, це не означає, що аналогічне за своїм характером суспільно небезпечне діяння не містилося у більш ранні періоди розвитку держави і права.

Так, перші норми права про відповідальність за насильство щодо осіб, які за своїми службовими функціями приблизно відповідають сучасному уявленню про працівників правоохоронних органів, містяться у Руській Правді. Специфіка середньовічної системи права, що була сформована на території сучасної України, полягає у галузевій уніфікованості та мінімальному правовому регулюванні сфери державної служби. Це було зумовлено великою роллю звичаїв, традицій та казуальним стилем управління, як центрального, так і місцевого. Відтак, тогочасні джерела права на знали *чіткого* розподілу різних категорій державних службовців в межах спеціальних правових статусів за характером виконуваних ними функцій. Тому, у цей період доводиться вести мову про різні ланки персоналу князівської управлінської системи, які охоплювали й осіб, які виконували функції, що приблизно відповідають сучасним правоохоронним.

Зокрема, відповідно до ст. 1 Найдавнішої Правди – частини Руської Правди, виданої у 1072 р. – встановлювалась відповідальність за насильство над гриднями¹, ябетниками², мечниками³, які виконували присудження князя (мовою оригіналу): «Убъеть мужь мужа, гридня или ... аще будеть русин любо ябедник, любо мечник ... то 40 гривен положить за нь» [195]. Аналогічні положення знайшли своє закріплення і в ст. 33 Короткої Правди (Правди Ярославичів), в якій за фізичне насильство над огнищанами⁴, тиунами⁵ та мечниками, вчиненого «без княжа слова» встановлювалась особлива

¹ Гридень – тілоохоронець . Інколи в науковій літературі зустрічається відповідає цього поняття статусу молодшого, рядового дружинника, солдата, який у мирний час виконував і функції з підтримання правопорядку [188, с. 86].

² Ябетник – посадова особа в князівському суді [129, с. 215].

³ Мечник – княжий дружинник [129, с. 215].

⁴ Огнищанин – представник вищого службового класу, який виконував різномірні функції, включаючи судові, спрямовані на виконання княжої волі [210, с. 63].

⁵ Тиун – княжий службовець, який входив до апарату намісника та виконував частину судових функцій на місцях [164, с. 117].

відповідальність у виді штрафу в розмірі 12 та 40 гривень [196, с. 54]. Зазначені категорії осіб відносились до різного рівня службовців, що виконували в основному судові функції, рідше – контролюючі.

Це були одні з перших спроб здійснити правове забезпечення охорони авторитету княжої влади і здоров'я осіб, які забезпечують її нормальне функціонування. Однак, тогочасний рівень розвитку правової думки зі зрозумілих причин не дозволяв сформувати адекватну правову охорону, диференційовану за об'єктивними та суб'єктивними характеристиками окремих форм суспільно небезпечних посягань та галузевою приналежністю їх юридичної природи. Разом з тим, дослідження текстів наведених джерел права дає підстави стверджувати, що тогочасний законодавець вже розрізняв ситуації насильства над відповідними представниками княжої влади, що виконували аналогічні правоохоронним функції, вчинені у зв'язку з їх професійною діяльністю та без такого. Зокрема, у ст. 19 Короткої Правди зазначалося (мовою оригіналу): «Аще оубьють или начиль учинѣ огнищанина въ обиду (курсив наш – А. У.), то платити зань 80 гривень оубїици аль насилѣ, а людемъ ³⁶ не надобѣ; а въ подѣздномъ княжи 80 гривень» [196, с. 18]. Вказівка на вбивство чи насильство «в образу» («в обиду») може вказувати, на нашу думку, про закріплення специфічного мотиву злочинної поведінки, пов'язаної з образою на працівника відповідного «протоправоохоронного» органу у зв'язку з виконанням ним своїх службових обов'язків. На користь цієї думки може свідчити те, що у ст. 19 Короткої Правди визначається по суті справи спеціальний склад злочину поряд з існуванням загального, закріпленого у ст. 33, яка передбачає відповідальність за аналогічні дії щодо аналогічних потерпілих, але без посилання на критерій образи в контексті суб'єктивної сторони складу відповідного злочину. Крім того, в історичній літературі також превалюють погляди щодо тлумачення категорії «в образу» саме як вираз особливої мотивації дій – помсти [69, с. 95]. Подібну думку висловлюють й А. Ю. Кизилів та О. І. Чучаєв, зазначаючи, що ознака «в образу» вказує на

особливості суб'єктивної сторони діяння та означає умисне насильство, вбивство, вчинене у відповідь на діяння потерпілого [76, с. 90].

Таким чином, можна констатувати, що, не дивлячись на відсутність чіткого визначення категорії «правоохоронні органи», вже в положеннях Руської Правди відбувається формування та законодавче закріплення однієї з конститутивних ознак суб'єктивної сторони сучасного складу злочину – погрози або насильства щодо працівника правоохоронного органу – мотив злочину, який виражається через предметнення злочинної діяльності винного, що пов'язується зі службовою діяльністю потерпілого. Однак, така диференціація стосувалася виключно представників княжої влади, які задіяні у реалізації судових функцій. В решті ж випадків кримінальна відповідальність диференціювалася на підставі градації соціальних станів потерпілих та не прив'язувалась до специфіки службового становища з виконання правоохоронних функцій.

Подальший розвиток відповідних кримінально-правових норм відбувався у руслі загальних державно-правових змін на території нашої сучасної держави, обумовлених військово-політичними інтервенціями Польсько-Литовської, Російської держав, формуванням козацької автономії у період з XVI до початку XVIII ст. Характерною особливістю при цьому було не взаємозамінне чи взаємовиключне існування правових систем зазначених державних та політико-територіальних утворень, а їх паралельне функціонування.

Враховуючи динамізм змін в правовій організації українських земель, яка вирізнялася порівняно високим рівнем розвитку, закономірним видається той факт, що польсько-литовське законодавство увібрало в себе значну кількість елементів правової системи Київської Русі. Відтак, у Литовських статутах 1529, 1566 та 1588 років – провідних джерелах тогочасного права – знайшов своє закономірне продовження розвиток вже існуючих інститутів кримінально-правового захисту працівників «протоправоохоронних органів», як, власне кажучи, й розвиток останніх. Розширені обов'язки по захисту кордонів передбачали вже організацію сторожової служби – праобразу сучасної Прикордонної служби України. У дружинників та військових начальників, які

перебувають на службі у шляхтичів, з'являються нові функції: придушення народних повстань, керівництво збором податків, мита за торгівлю, плати за судочинство, штрафів. В судовому процесі закріплюються нові фігури – «істці» – слідчі [74, с. 45]. Таким чином, реалізація правоохоронної функції набуває більш складної диференціації за відповідними сферами. Разом з тим, кримінально-правовий захист більшості з осіб, зайнятих у здійсненні правоохоронної діяльності у її сучасному розумінні, так і не набули належного кримінально-правового захисту. Останній же у своєму спеціальному виді (через спеціальні склади злочинів) здійснювався, як і за Руською Правдою, переважно щодо представників судової влади.

Так, у п. 16 Розділу 3 Литовського Статуту 1529 р. йдеться про те, що «если бы кто-либо отнесся без уважения к грамотам наших воевод, старост и державцев или избил бы слугу нашего или бросил грамоту, тот должен уплатить штраф так, как за насилие: двенадцать рублей грошей; а этому слуге возмещение в соответствии с его происхождением, если на то будет судебное решение» [220]. В наведеній цитаті наочно проявляється відсутність чіткого законодавчого розмежування службових осіб, які виконують правоохоронні органи та інших службових осіб (про що свідчить використання терміну «наш слуга»), у зв'язку з чим, зазначена норма поширювалась на випадки насильства майже над всіма категоріями службовців. Виключення становили лише особи, які брали безпосередню участь у судочинстві. Зокрема, відповідно до п. 19 Розділу 6 Литовського Статуту 1529 р. «Если бы кто-нибудь угрожал судье, тот должен не только отсидеть шесть недель, но и после отбытия этого срока должен представить достойных поручителей, чтобы судьи были в покое» [220]. При цьому слід звернути увагу, що в даній нормі йдеться вже не про безпосереднє фізичне насильство, а й про психічне – у виді погрози, висловленій судді, що свідчить про перенесення законодавцем моменту закінчення злочину на більш ранні стадії, враховуючи його підвищену суспільну небезпечність. Таким, чином, можна констатувати, що саме з Литовського Статуту 1529 р. бере свій формально визначений початок суттєва ознака об'єктивної сторони складу злочину, що

міститься у ст. 345 чинного КК України – погроза насильством. Це є підтвердженням формування розуміння виняткової ролі суду у розвитку держави та стабільному й безконфліктному функціонуванні суспільства, а також необхідності формування додаткових правових гарантій судової недоторканності. Зазначена теза актуальною залишається й до сьогоднішнього дня.

В наступних Литовських Статутах кримінально-правове забезпечення захисту працівників «протоправоохоронних органів» не набуло кардинальних змін: як і раніше окремий склад злочину виділявся тільки щодо суддів.

За межами польсько-литовського законодавства опинилася система злочинів і покарань запорізького козацтва, яка склалася відповідно до стародавніх звичаїв, а також «словесного права і здорового глузду». Право Запорізької Січі передбачало достатньо широкий перелік злочинів, які залежно від об'єктів суспільно небезпечних посягань можна умовно поділити на декілька видів: військові, посадові, проти порядку управління і суду, особи, моралі [283, с. 52]. Зауважимо, що ця система була більш демократичною, так як встановлювала певну рівність суб'єктів перед законом. Разом із тим, вона передбачала не менш, а більш суворі покарання. На думку Д. І. Яворницького, таке становище обумовилося тим, що в Січ приходили переважно люди високої моралі. Запорізьке військо практично постійно вело військові дії, і тому підтримка порядку у війську вимагала особливо суворих заходів [283, с. 188-196]. Діяльність козацьких судів базувалася виключно на нормах звичаєвого права і відрізнялася простотою, принциповістю, справедливістю рішень, відсутністю тяганини. Така казуїстичність правової системи не дозволяла виокремити чітких, формально визначених обов'язкових ознак більшості складів злочинів взагалі й щодо суддів та інших працівників «протоправоохоронних органів», зокрема. Однак, відомо, що враховуючи військовий характер політичної влади Запорізької Січі, злочини проти військових (які в тому числі забезпечували й правопорядок), суддів каралися значно суворіше ніж аналогічні злочини проти інших осіб [283, с. 52-53].

На території Слобідської України досить суттєвим виявився вплив права Російської держави. В аспекті проблематики нашого дисертаційного дослідження,

слід звернути увагу на Соборне уложення («Уложення царя Олексія Михайловича») 1649 р., в якому вперше у розділі X «Про суд» недоторканість суддів у зв'язку з їх професійною діяльністю була поставлена під посилену кримінально-правову охорону (мовою оригіналу): «А будет кто ни буди, пришел в который приказ к суду, или для иного какова дела, судью обесчестит непригожим словом, а сыщется про то допряма, и того за государеву пеню бити кнутом или батоги, что государь укажет, а судье велеть на нем доправити бесчестие. А будет кто судью зашибет, или ранит, и его за то казнити, отсеци рука, да на нем же велеть судье за раны и за бесчестие доправити въдвое. А будет кто судью в приказе, или где ни буди убьет до смерти, и того убойцу самого казнити смертию же, да и с тех же его животов взяти убитого кабальныя долги. А будет тот убойца судью рая, или убив до смерти, куды збежит, и его сыскав по тому же казнити смертию» (ст. 106 розділу X Соборного Уложення 1649 р.) [219, с. 96].

В цьому аспекті доцільно, на нашу думку погодитись із А. Й. Пащуком, який зазначає, що законодавець вперше достатньо чітко у Соборному Уложенні сформулював найважливіші складові недоторканності суддів: честь і гідність, здоров'я і життя судді. При цьому відповідальність, згідно з даною статтею (на відміну від ст. 105 того самого розділу), настає незалежно від місця здійснення посягання на суддю, що свідчить про те, що вирішальне значення для кваліфікації діяння має не місце вчинення злочину, а діяльність потерпілого [163, с. 113].

Проте, вже у положеннях Артикула військового 1715 р. можна знайти перші ознаки ускладненої диференціації кримінально-правового захисту в залежності від конкретних функцій у сфері правоохоронної діяльності. Так, у розділі 22 «Про неправдиву присягу і подібних цьому злочинах» і 23 «Про ката і профосів» передбачалася відповідальність за злочини проти порядку управління і суду (артикули з 196 по 203), у тому числі за протидію судовим служителям та іншим працівникам «протоправоохоронних» органів, насильство щодо них. Наприклад: «Никто да не дерзает судей бранить в делах принадлежащих их чину противиться или какое препятствие чинить, но оным всякое почтение воздавать» (арт. 34); «Никто да не дерзает генералу-гевальдигеру, профосам и протчим судейским

служителям, во управлении чина их, и когда оные захотят взять винного, возбранять и воспрепятствовать, ниже б им противитися, ниже на палача каким образом нападать, когда он какую казнь по указу отправлять будет, под потеряннем живота» (арт. 204) [8].

В цілому ж Артикул військовий 1715 р. відображував цілковитий пріоритет кримінально-правового захисту військовослужбовців, в тому числі й у мирний час. Так, артикули 22, 24 та 25 вказаного нормативно-правового акту встановлювали відповідальність за образу, а також збройні посягання на представників вищої і середньої офіцерської ланки, а також сержантів у зв'язку з їх службовою діяльністю у мирний час [8].

Логічне продовження розвитку правового урегулювання захисту прав і свобод представників «протоправоохоронних органів» знайшло своє відображення у такій юридичній пам'ятці XVIII ст., як Права, за яким судиться народ малоросійський 1743 р. Юридичною основою для вказаної кодифікованої законодавчої збірки стали Литовські Статути, Хелминське право, Саксонське зеркало, а також українське звичаєве право й судова практика, російське законодавство. У зв'язку з цим, кримінально-правовий захист посадових осіб, що мали правоохоронні функції в значній мірі був успадкований із вказаних джерел права. Разом з тим, надаючи загальну характеристику розвитку конструкції досліджуваної кримінально-правової норми в Правах, за якими судиться народ малоросійський, слід зазначити, що він вирізняється непослідовністю. Так, зокрема, не знайшла свого закріплення прив'язка насильства чи погрози насильством до службової діяльності відповідної посадової особи, яка виконує правоохоронні функції, а також вчинення насильницьких дій не безпосередньо в момент виконання такою особою своїх обов'язків, а поза такою ситуацією, але у зв'язку із нею. Так, у п. 2 Артикулу 9 передбачена відповідальність за наступні діяння (мовою оригіналу): «Кто би возного, посланного къ себѣ изъ какой канцелярії или суда съ указомъ либо инструкціею, самъ или чрез слугъ и подданныхъ своихъ въ рожу удариль, за волосы рваль, побиль, и людемъ при немъ отправленнымъ то жь учинилъ...» [173].

Слід звернути увагу, що в аналізованому джерелі права на відміну від Литовських статутів та Артикула військового 1715 р. пріоритетним критерієм виокремлення спеціальних складів злочинів є не характер виконуваних особою функцій (зокрема, службових, правоохоронних та ін.), а її соціальне становище, яке хоча в певній мірі і пов'язується з характером професійної діяльності, а саме: представники місцевої адміністрації та органів підтримання правопорядку були виключно з числа осіб військового стану, що було обумовлено військово-адміністративною організацією земель [68, с. 274]. Наприклад, у п. 2 Артикулу 8 Прав, за якими судиться народ малоросійський йдеться про наступне (мовою оригіналу): «Если би кто командира своего или какого нибудь чиновного человекa, хотя ему и неподчиненный, но весьма нижшого званія сущий, убилъ въ смерть или ранилъ, тако жъ если би побилъ, ружже обнажилъ, или какое нибудь орудіе на него поднялъ...» [173]. П. 1 Артикулу 12 передбачав відповідальність за наступні діяння: «Если же би простого званія люде на домъ или на квартиру шляхетскую, или воинского званія человекa умишленно нашедъ, или наехавъ...» [173].

Разом з тим, слід відмітити, що вперше була закріплена відповідальність за пошкодження або знищення майна особи, яка могла виконувати правоохоронні функції. Так, відповідно до п. 1 Артикулу 12 (мовою оригіналу) «...если же би простого званія люде на домъ или на квартиру шляхетскую, или воинского званія человекa умишленно нашедъ, или наехавъ...» [173]. І хоча наведена норма є досить неконкретною, однак, на нашу думку, вона виражає спрямованість кримінально-правового захисту саме на майнові права відповідної службової особи.

Також набула свого розвитку диференціація відповідальності в залежності від ступеня тяжкості тілесних ушкоджень, які спричинялися особам, які виконували аналогічні правоохоронним функції, чого в попередніх джерелах права не відмічалось взагалі. Так, згідно з п. 2 Артикулу 46 Прав, за якими судиться народ малоросійський закріплювалась кримінальна відповідальність за

діяння наступного змісту (мовою оригіналу): «А буди кто, Бога не боясь, тако жъ указы Государева и общее право презирая, самосвоевольно изъ жестокости мучителския учинить наругателства надъ какимъ шляхтичемъ или воинского званія челоуѣкомъ, оному отсѣчеть или отрѣжетъ руку, или ногу, или носъ, либо ухо, либо губу, или языкъ, такъ что прочъ таковой членъ отпадетъ, или око, или зуби вирубить, либо вибьетъ, или око ослѣпитъ...» [173]; відповідно до п. 3 цього ж артикулу: «Когда же би кто шляхтичу или воинскому челоуѣку нарочно и умишленно персть, пли нѣсколко онихъ у руки, или у ноги, отсѣкъ, либо повредиль, такъ что уже оними по прежнему дѣйствовать будетъ невозможно...» [173]; відповідно до п. 5 зазначеного артикулу: «Если же кто нарочно, умишленно шляхтича или воинского челоуѣка ранить въ голову, отъ чего би тотъ ранений онѣмѣль, а хотя би и вилѣчился и живъ билъ, а опослѣ немоглъ би говорить, или есели би ранилъ шию или порубиль, такъ что би за поврежденіемъ жилъ шия била скривлена, тако жъ когда би плечи, либо спину розломиль или до костей розрубиль...» [173].

Отже, не дивлячись на певні недоліки у розвитку правової думки того часу, пов'язані в основному з безсистемністю та непослідовністю правової охорони суспільних відносин, все ж слід відмітити сформовану тенденцію до інституційного виокремлення сфери правоохоронної діяльності та формування відносно самостійного правового захисту, в тому числі й у нормах кримінально-правового характеру, а також науковий розвиток та нормативне втілення вчення про двухоб'єктні злочини. Ця тенденція знайшла своє відображення і в наступних законодавчих документах.

В зазначеному аспекті слід звернути увагу на Уложення про покарання кримінальні і виправні 1845 р., в ст. 312 Розділу 4 «Про злочини проти порядку управління» якого передбачається відповідальність за дії наступного змісту (мовою оригіналу): «Кто осмелится побоями или же какими-либо другими явно насильственными действиями оскорбитъ чиновника, хотя не в присутственном месте, но однако ж при исполнении им обязанностей службы, или же в следствии

сего исполнения его обязанностей, тот, смотря по обстоятельствам, более или менее увеличивающим или уменьшающим вину его подвергается за сие заключению в смирительном доме...» [257, с. 114]. В наведеній нормі інтерес становить вказівка щодо зв'язку насильницьких дій щодо чиновника із ним своїх службових обов'язків. Зокрема, Уложенням склад відповідного злочину конструюється таким чином, що ним охоплюється не тільки і не стільки те насильство, яке застосовувалось до чиновника безпосередньо при виконанні ним таких обов'язків, скільки насильство, яке застосовується у зв'язку з виконанням службових обов'язків. При цьому також варто звернути увагу й на виділення специфічного родового об'єкту – сфери управління, яка розглядалася тогочасним законодавцем уніфіковано, охоплюючи всю гамму суспільних відносин, які виникали у зв'язку з функціонуванням державного апарату.

Таким чином, в Уложенні про покарання кримінальні і виправні вперше *чітко* було зроблено прив'язку до характеру мотивації злочинної поведінки, яка безпосередньо залежить від правомірної діяльності потерпілого з виконання ним своїх службових обов'язків. Хоча, поряд з цим, слід звернути увагу і на те, що окремої категорії осіб – працівників правоохоронних органів – ще не виділялося. Та й сам склад злочину, закріплений у ст. 312 вказаного нормативно-правового акту, був зібраним, комплексним, охоплював кілька окремих складів злочинів, яким за нині чинним КК України відповідають норми ст.ст. 342, 345, 346 та 348. Разом з тим, розвиток ідеї двухоб'єктного злочину був збережений: здоров'я представника того чи іншого органу влади, який виконував правоохоронні функції, розглядалося як додатковий об'єкт по відношенню до основного – порядку управління. Саме ж насильство тлумачилося як спосіб вчинення злочину, який в певних випадках має значення кваліфікуючої ознаки.

Окрім зазначеного варто звернути увагу й на те, що у ст. 315 Уложення про покарання кримінальні і виправні передбачалася кримінальна відповідальність за аналогічні наведеним вище дії щодо специфічної категорії службовців – військової чи поліцейської варті, нижніх судових службовців – *під час виконання* ними своїх службових обов'язків: «Кто каким-либо насильственным действием

оскорбить военную или полицейскую стражу, или нижних служителей судебных и других присутственных мест, во время исполнения ими обязанностей службы, тот за сие подвергается аресту...» [257, с. 215]. Як можна, пересвідчитись зазначена норма приблизно відповідає положенням сучасної ст. 342 КК України та не забезпечує кримінально-правову охорону означеної категорії осіб поза ситуацією безпосереднього виконання ними своїх службових обов'язків, але у зв'язку з такою діяльністю, що, звичайно, було суттєвою прогалиною в системі кримінально-правової охорони суспільних відносин. Крім того, не набула свого закономірного розвитку ідея захисту майнових прав відносини в якості додаткового факультативного об'єкту досліджуваного складу злочину, початок якій було закладено у Правах, за якими судиться народ малоросійський.

Надалі – в кінці XVIII – у XIX ст. – з інституційним становленням та розширенням поліцейського апарату в Російській імперії взагалі та на території сучасної України, зокрема, спеціалізованого кримінально-правового захисту прав і свобод його персоналу не відбувається, спостерігається збереження станової диференціації у правовому регулюванні суспільних відносин. Так, у Кримінальному уложенні 1903 р. насильство (в тому числі й вбивство) щодо поліцейського, члену караулу або чатового військового караулу відносились вже до злочинів проти життя, а не проти порядку управління чи державних злочинів. Однак в цілому, в зазначеному нормативно-правовому акті, який так і не встиг набрати чинності на всій території сучасної України, не було зроблено кардинальних змін у напрямку вдосконалення існуючих в Уложенні про покарання кримінальні та виправні норм про відповідальність за погрозу або насильство щодо працівників правоохоронних органів: не було надане визначення, деталізація ознак потерпілого, а також поняття насильства, особливостей суб'єктивної сторони злочину тощо.

Певна зміна у соціально-цільовій основі розвитку досліджуваної кримінально-правової норми відбулися після жовтневої революції 1917 р. та утвердження на території України радянської влади. Особливості тогочасного військово-політичного режиму, що формувався в умовах громадянської війни

диктували відповідний характер кримінального законодавства, в якому акцент правового захисту був зміщений в бік укріплення державності. Відтак у КК УСРР 1922 р. – першого кодифікованого кримінально-правового нормативно-правового акту радянського періоду – відсутня спеціальна норма, яка б передбачала відповідальність за погрозу або насильства щодо працівників правоохоронних органів. Натомість у ст. 64 Розділу I «Про контрреволюційні злочини» передбачалася відповідальність за наступні діяння: «Участь у вчиненні в контрреволюційних цілях терористичних актів, спрямованих на представників Радянської влади чи діячів революційних робочо-селянських організацій, навіть якщо окремих учасників такого акту і не належав до контрреволюційної організації...» [95]. Така досить абстрактна, узагальнена конструкція зазначеної норми, яка не містить розширеного тлумачення поняття «терористичний акт», дозволяла застосовувати її в тому числі й у випадках вчинення насильства щодо представників правоохоронних органів того часу – революційних судів, військових трибуналів, народних ополчень міліції, адже будь-яке насильницьке посягання на представників влади могло бути розцінене як терористичний акт з огляду на мету таких діянь безвідносно конкретного способу.

Разом з тим у ст. 88 Розділу 2 «Про злочини проти порядку управління» КК УСРР 1922 р. знайшла своє відтворення норма, частина якої сформувався ще в Уложенні про покарання кримінальні та виправні: «Опір окремих громадян представникам влади при виконанні ними покладених на них законом обов'язків чи примус до виконання явно незаконних дій, поєднані з вбивством, завданням тілесних ушкоджень чи насильством над представником влади» [95]. Як можна пересвідчитись, викладена диспозиція є складною, охоплює кілька складів злочинів, в тому числі й насильство над представником влади. Однак таке насильство законодавчо прив'язується до примусу представника влади вчинити певні незаконні дії з використанням наданих йому повноважень чи без такого. Таким чином, можна констатувати, що пріоритетним об'єктом захисту в цьому випадку виступають суспільні відносини, що формуються у зв'язку зі службовою діяльністю того чи іншого представника влади, а не життя і здоров'я останнього

(до речі, така логіка законотворення втілена й у чинному КК України, що, вочевидь, не відповідає гуманістичним тенденціям розвитку вітчизняної правової системи). Однак, й у КК УСРР 1922 р. не знаходить свого чіткого закріплення склад злочину, який передбачав би застосування насильства до працівника правоохоронного (протоправоохоронного) органу поза ситуацією виконання ним службових обов'язків, але у зв'язку з останніми, а також захист його майнових прав.

Однак, вже в КК УРСР 1927 р. вперше з'являється норма, яка передбачає кримінальну відповідальність за дії, аналогічні описаним вище. Так, відповідно до ст. 73-1 Розділу 2 «Інші злочини проти порядку управління» злочинним визнавалося: «Погроза вбивством, знищенням майна чи вчиненням насильства по відношенню до посадових осіб чи громадських працівників, застосована з метою припинення їх службової чи громадської діяльності або зміни її характеру в інтересах того, хто погрожує...» [250, с. 108]. Як засвідчує аналіз викладеної норми, законодавець зайняв послідовну, обумовлену тогочасною криміногенною обстановкою, позицію по відношенню до захисту посадових осіб, в тому числі й представників органів та установ, що виконують правоохоронні функції, про що свідчить визнання злочинним не лише фактично будь-яких дій насильницького характеру, знищення майна у зв'язку зі службовою діяльністю потерпілого, а й погрози вчинити такі дії. Перенесення моменту закінчення злочину на більш ранні стадії свідчить про визнання законодавцем його підвищеної суспільної небезпечності, обумовленої важливістю двох і більше об'єктів, на які одночасно відбувається посягання – управлінські відносини (інтереси служби), життя, здоров'я потерпілого, відносини власності, предметом яких є майно потерпілого.

Поряд з цим, слід звернути увагу й на змішування різних складів злочинів у єдиний та його суттєве звуження (у порівнянні із сучасними, передбаченими ч. 1 ст. 343 та ч. 1 ст. 345 КК України). Останнє, зокрема, виражається у закріпленні обов'язкової ознаки суб'єктивної сторони – мети, яка полягає у бажанні винного припинити службову діяльність потерпілого або змінити її характер на свою користь. Отже, в принципі виключається можливість існування цього складу

злочину, коли винний керувався, припустимо, мотивом та відповідною метою помсти за належне виконання відповідною посадовою особою своїх службових обов'язків, без наміру змінити останні чи припинити діяльність потерпілого. Та й сам правовий статус потерпілого також не диференціювався в залежності від характеру виконуваних ним функцій. Крім того, абсолютно не захищеними з точки зору кримінально-правових гарантій продовжували бути родичі посадових осіб, про яких йдеться в аналізованій статті КК УРСР 1927 р. Таку ситуацію можна охарактеризувати, як певного роду прогалину, обумовлену, однак, об'єктивним рівнем розвитку тогочасної правничої науки й юридичної практики. Проте, в будь-якому випадку КК УРСР 1927 р. в аспекті досліджуваної проблематики цілком можна вважати прогресивним.

Логічним наслідком розвитку кримінально-правової доктрини та правозастосовної практики стало втілення у КК УРСР 1960 року диференційованих складів злочинів, спрямованих на захист окремої категорії потерпілих – працівників правоохоронних органів. Саме у згаданому нормативно-правовому акті вперше на законодавчому рівні (у тексті кримінального кодексу) використовується зазначений правовий статус потерпілого. Діапазон же злочинних дій у початковій редакції кодексу був не надто широким: ст. 189 передбачала відповідальність за прилюдну образу представника влади при виконанні ним службових обов'язків або з приводу виконання їх, а ст. 189-1 (введена в дію Указом Президії Верховної Ради УРСР від 10 вересня 1962 р.) – за образу працівника правоохоронного органу у зв'язку з виконанням ним службових обов'язків [251]. Тобто ст. 189-1 фіксувала спеціальний склад злочину, що виділявся за ознакою спеціального правового статусу потерпілого – працівника правоохоронного органу. Таким чином, законодавець відійшов від наміченої ще з 1845 р. тенденції щодо кримінально-правового захисту правоохоронців від насильницьких посягань у зв'язку з їх службовою діяльністю. Однак, ми вважаємо, що це є свідченням не стільки упущення в правотворчому процесі, скільки стабілізації криміногенної обстановки, укріплення соціального

положення працівників правоохоронних органів та, як наслідок, відсутності необхідності обтяжувати текст КК незатребуваними практикою нормами.

В такому вигляді кримінально-правова охорона працівників правоохоронних органів у досліджуваному аспекті зберігалася до початку 90-х років, коли Указом Президії Верховної Ради УРСР від 18 січня 1991 № 647-ХІІ, враховуючи суттєве ускладнення криміногенної обстановки, перелік злочинних діянь у Розділі ІХ «Злочини проти порядку управління» був розширений. Зокрема, ґрунтуючись на особливостях об'єктивної сторони, було виділено дві окремі статті, присвячені аналізованому складу злочину, а саме: 1) ст. 189-2 КК УРСР 1960 р. «Погроза працівникові правоохоронного органу», яка передбачала кримінальну відповідальність за погрозу вбивством, насильством чи знищенням майна працівникові правоохоронного органу, а так само його близьким родичам у зв'язку з виконанням ним службових обов'язків; 2) ст. 189-4 УРСР 1960 р. «Заподіяння тілесних ушкоджень судді або працівникові правоохоронного органу», в частині 1 якої злочинним визнавалося умисне заподіяння судді, працівникові правоохоронного органу або його близьким родичам середньої тяжкості тілесних ушкоджень чи легких тілесних ушкоджень, а так само нанесення їм побоїв або вчинення інших насильницьких дій у зв'язку з виконанням суддею чи працівником правоохоронного органу службових обов'язків; в частині 2 – умисне заподіяння судді, працівникові правоохоронного органу або його близьким родичам тяжких тілесних ушкоджень у зв'язку з виконанням ним службових обов'язків [251].

Таким чином, як можна пересвідчитись на початок 1991 року у КК було сформовано достатньо повну систему кримінально-правових норм, спрямованих на захист суспільних відносин, що виникають у зв'язку зі службовою діяльністю працівників правоохоронних органів. Ця система норм передбачає відповідальність за вчинення багатооб'єктних злочинів, основним безпосереднім з яких, як і раніше, залишалися суспільні відносини у сфері управління; додатковими обов'язковими та/або факультативними (в залежності від обставин)

– життя, здоров'я, гідність, власність працівників правоохоронних органів та їх близьких родичів.

Щодо тлумачення самої категорії «працівник правоохоронного органу», то вперше воно було надано у Постанові Пленуму Верховного Суду України від 26 червня 1992 р. № 8 (зі змінами, внесеними постановою від 3 грудня 1997 р. № 12) «Про застосування судами законодавства, що передбачає відповідальність за посягання на життя, здоров'я, гідність та власність суддів і працівників правоохоронних органів» [184], відповідно до п. 5 якої до останніх слід відносити осіб, зазначених в ч. 1 ст. 2 Закону України «Про державний захист працівників суду і правоохоронних органів» від 23 грудня 1993 р. [182], а саме: працівників прокуратури, внутрішніх справ, служби безпеки, митних органів, органів охорони державного кордону, державної податкової адміністрації, державної контрольно-ревізійної служби, рибоохорони, державної лісової охорони, інших органів, які здійснюють правозастосовні або правоохоронні функції. Таким чином, перелік потерпілих від злочинів, передбачених ст.ст. 189-2, 189-4 та 189-5 КК УРСР 1960 р. вирізнявся своїм орієнтуючим характером та був невичерпним. З цього, на нашу думку, випливає кілька висновків: по-перше, прийняття окремого закону про захист правоохоронців було свідченням надскладної криміногенної обстановки, зокрема за параметрами вчинення злочинів щодо працівників правоохоронних органів; по-друге, залишення переліку останніх відкритим було цілком логічним та обґрунтованим і здійснене законодавцем свідомо з метою забезпечення правового захисту працівникам органів і підрозділів, що з'являтимуться в процесі адміністративного реформування, реформи кримінальної юстиції в новоствореній державі. Проте, слід відмітити, відкритість визначення правоохоронних органів зберігається у вказаному законі й донині, що свідчить про незавершеність процесу державного будівництва та не в повній мірі реалізований захисний потенціал відповідного нормативно-правового акту.

В наведеному вигляді норми КК 1960 р. про кримінальну відповідальність за погрозу або насильство над працівниками правоохоронних органів у зв'язку з їх службовою діяльністю зберігалися до прийняття 05 квітня 2001 р. нині чинного

КК України, в якому ст. ст. 189-2 та 189-4 КК 1960 р. були об'єднані в єдиній ст. 345 КК України, що відповідало вимогам комплексності кримінально-правового захисту з одного боку та економії засобів законодавчої техніки – з другого. Разом з тим, слід звернути увагу на зміну об'єктної приналежності досліджуваного злочину та розміщення його замість Розділу IX «Злочини проти порядку управління» КК УРСР 1960 р. в Розділі XV – «Злочини проти авторитету органів державної влади, органів місцевого самоврядування та об'єднань громадян» КК України. Кардинальна зміна основного об'єкту посягання у чинному КК України свідчить про якісне переосмислення законодавцем суспільних відносин, яким спричиняється шкода при вчиненні погрози або насильства щодо працівниками правоохоронного органу. Такі зміни можуть бути пояснені, на нашу думку, суттєвими метаморфозами у історичних, суспільно-політичних умовах життєдіяльності, особливостями криміногенної обстановки, необхідністю укріплення авторитету демократичного державно-владного апарату й підвищення, таким чином, ефективності реалізації його функцій.

Таким чином, генеза законодавства про кримінальну відповідальність за погрозу або насильство щодо працівників правоохоронних органів у зв'язку з їх службовою діяльністю демонструє кореляцію з розвитком державного апарату в цілому, зміцненням та поступовою диференціацією його функцій. На кожному історичному етапі, враховуючи особливості криміногенної обстановки, а також рівень розвитку кримінально-правової науки і законодавчої техніки відбувалося формування правового концепту, моделі належного ставлення з боку суспільства до держави загалом та її представників в особі працівників правоохоронних органів, зокрема. Відтак, наявність ст. 345 чинного КК України свідчить з одного боку про практичну затребуваність існування як ранньо-превентивного, так і посткримінального відновлювального, безпосередньо-профілактичного впливу її норм, а з другого – про історичну детермінованість наявної юридичної форми.

Разом з тим, додаткове обґрунтування соціальної обумовленості погрози або насильства щодо працівника правоохоронного органу знаходиться в площині

виявлення реальної суспільної небезпечності вказаного діяння, що спонукає нас до виявлення відповідних кримінологічних факторів.

1.2. Кримінологічні фактори криміналізації погрози або насильства щодо працівника правоохоронного органу.

Аналіз кримінологічних факторів криміналізації будь-якого суспільно небезпечного діяння надає можливості сформулювати уявлення про дійсний актуальний та прогнозований стан відповідного об'єкту дослідження, яким, наразі, є частка злочинності проти авторитету органів державної влади, органів місцевого самоврядування та об'єднань громадян у виді множини злочинів, передбачених ст. 345 КК України. Ведучи мову саме про кримінологічні фактори, цікавою видається думка І. М. Гальперіна, який відносив до завдань, що мають бути вирішені в ході криміналізації наступне: а) вивчення поширеності конкретних діянь та оцінка їх типовості, як форми прояву антисуспільної поведінки; б) встановлення динаміки вчинення вказаних діянь; в) встановлення зв'язків динаміки вчинення вказаних діянь з причинами та умовами, що їх породжують; г) визначення заподіяння у такий спосіб матеріальної та моральної шкоди; д) визначення ступеня ефективності застосовуваних засобів боротьби, як за допомогою права, так і за допомогою інших форм; е) встановлення найтипівіших об'єктивних та суб'єктивних ознак діяння; є) оцінка можливості правового визначення ознак того чи іншого діяння, як елементів складу злочину; ж) встановлення загальних особистих ознак суб'єктів діяння; з) виявлення суспільної думки різних соціальних груп; і) визначення можливостей системи кримінальної юстиції в боротьбі з визначеними діяннями [32, с. 58]. Погоджуючись в цілому із думкою вченого, а також враховуючи специфіку предмету та методологічного інструментарію кримінологічної науки, вважаємо, що до змістовних кримінологічних факторів, які відображатимуть дійсну суспільну небезпечність діяння та доцільність його кримінально-правової заборони можливо віднести: а) кількісну та якісну характеристику множини

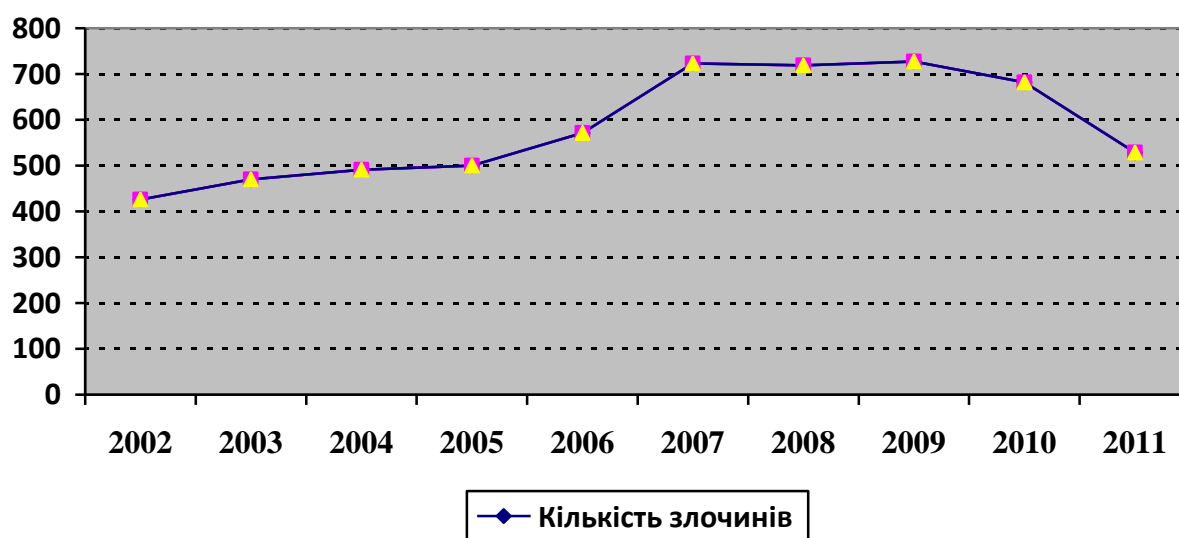
проявів суспільно небезпечних діянь (рівень, динаміку, структуру, географію); б) детермінаційний комплекс; в) параметри існуючої системи протидії злочинності та її здатність протидіяти новітнім формам суспільно небезпечних діянь без застосування кримінально-правової заборони; г) обґрунтування доцільності та можливість запобігання новітнім формам суспільно небезпечної поведінки кримінально-правовими засобами; д) обґрунтування кримінологічної ефективності конструкції кримінально-правової норми.

Разом з тим предмет цієї дисертації не дозволяє розгорнути повномасштабне кримінологічне дослідження, у зв'язку з чим ми обмежимось аналізом кількісних та якісних показників частини злочинності проти авторитету органів державної влади, місцевого самоврядування та авторитету громадян – множини злочинів, передбачених ст. 345 КК України.

Отже, аналіз даних державної статистичної звітності, наданих Державною судовою адміністрацією України, засвідчив, що рівень злочинів, передбачених ст. 345 КК України в цілому є досить високим, а динаміка вирізняється нестабільністю. Відповідні показники подані нижче – на діаграмі 1 та в таблиці 1

Діаграма 1.

Динаміка погроз або насильства щодо працівників правоохоронних органів в Україні (2002-2011 рр.)

Таблиця 1.

Рівень та динаміка погроз або насильства щодо працівників правоохоронних органів в Україні (2002-2011 рр.)

Показники злочинності	Роки									
	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011
Загальна кількість зареєстрованих злочинів з	426	470	491	500	571	723	719	727	682	529
Абсолютний приріст відносно 2002 року	-	44	65	74	145	297	293	301	256	103
Абсолютний приріст відносно попереднього року	-	44	21	9	71	152	- 4	8	- 45	-153
Темп зростання відносно 2002 року	-	1,1	1,15	1,17	1,34	1,7	1,69	1,7	1,6	1,24
Темп зростання відносно попереднього року	-	1,1	1,04	1,02	1,14	1,27	0,99	1,01	0,94	0,78
Темп приросту відносно 2002 року (%)	-	10,3	15,3	17,4	34	69,7	68,8	70,7	60	24,2
Темп приросту відносно попереднього року (%)	-	10,3	4,4	1,8	14,2	26,6	- 0,5	1,1	- 6,2	- 22,4
Середній рівень ряду	584									
Середній абсолютний приріст	11,4									
Середній темп зростання	1,027									
Середній темп приросту (%)	2,7									

Таким чином, як можна пересвідчитись з наведених даних протягом останніх десяти років зареєстровано 5838 злочинів, передбачених ст. 345 КК України, що є достатньо високим показником.

В динаміці зазначених злочинів варто звернути увагу на відсутність сформованої усталеної тенденції. Так, починаючи з 2002 й до 2009 року включно відмічалось поступове зростання рівня, хоча і з різними темпами приросту, що в цілому відповідало загальним закономірностям відтворення загальної злочинності в Україні. Разом з тим, починаючи з 2010 року фіксується тенденція до зниження рівня погроз або насильства щодо працівників правоохоронних органів. Однак, на нашу думку, навряд чи таку картину можливо пояснити зниженням кримінальної активності певної частини населення або ж суттєвим підвищенням ефективності функціонування системи протидії злочинності за відповідним напрямком.

Детермінаційний комплекс злочинності, починаючи з 2009 року ускладнюється проявами фінансової кризи, а з 2010 – системними порушеннями в роботі ОВС, спричиненими скороченням чисельності персоналу та зниження якості роботи служби в цілому. Крім того, 2009-2012 роки характеризуються підвищеним рівнем рецидивної злочинності, що може бути пояснене поступовим спливанням строків покарань у виді позбавлення волі, які відбували особи, засуджені у «пікові» роки для показників вітчизняної злочинності – в кінці 90-х. У зв'язку з цим цілком закономірними видаються сформовані в процесі відтворення загальної злочинності тенденції щодо зростання її рівня та ускладнення структури. Вочевидь, в таких умовах й кількість злочинів, передбачених ст. 345 КК України мала б відповідати вказаній тенденції, тобто збільшуватись по мірі зростання кількості проваджень у кримінальних справах, оперативно-розшукової діяльності тощо. Проте цього не відбулося. Пояснення цьому ми вбачаємо у значній латентності злочинів означеної категорії.

Як засвідчило проведене нами опитування 120 працівників підрозділів Державної автомобільної інспекції та патрульно-постової служби МВС, а також 115 дільничних інспекторів міліції, 60 слідчих ОВС приблизно в одному з десяти випадків висловлення погроз працівникові правоохоронних органів відбувалося порушення кримінальної справи. В решті ж випадків респонденти не надавали цим погрозам серйозного значення, або ж сподівалися на уникнення їх реалізації. Крім того, далеко не всі випадки застосування фізичного насильства щодо

працівника правоохоронного органу знаходили свою вірну кваліфікацію через особливості складу злочину, в якому обов'язковою ознакою суб'єктивної сторони виступає мотив. Останній же видається за можливе встановити, коли у справі з'являється підозрюваний (обвинувачений). Відповідно у випадку залишення злочину нерозкритим, кваліфікація за ст. 345 КК України органами досудового слідства в більшості випадків не надається.

Таким чином, на нашу думку зафіксовані у державній статистичній звітності дані, зокрема, починаючи з 2009 р., не в повній мірі відображають реальний стан досліджуваного виду злочинності, що зумовлено низкою організаційно-управлінських факторів. У зв'язку з цим, ґрунтуючись на результатах проведеного опитування, а також порівняння показників динаміки погроз або насильства щодо працівників правоохоронних органів з аналогічними показниками загальної злочинності, є достатньо підстав вважати про збереження реальної негативної тенденції щодо зростання кількості злочинів, передбачених ст. 345 КК України. Ця теза актуалізує проблему щодо ефективності кримінально-правового захисту працівників правоохоронних органів, яка, однак, потребує окремого дослідження на монографічному рівні, через що розглядатися нами в цій дисертації не буде.

Характеризуючи структуру досліджуваного виду злочинності, слід звернути увагу на специфіку її розподілу за приналежністю потерпілого до певного виду правоохоронних органів та підрозділів. Отримані нами дані в ході дослідження 300 кримінальних справ викладені нижче у таблиці 2.

Таблиця 2

Структура погроз або насильства щодо працівників правоохоронних органів за критерієм службового становища потерпілого

№	НАЗВА ПРАВООХОРОННОГО ОРГАНУ, СЛУЖБИ, ПІДРОЗДІЛУ	ЧАСТКА ПОТЕРПІЛИХ
---	---	----------------------

		(%)
1.	Державна автомобільна інспекція МВС	28,6
2.	Служба дільничних інспекторів міліції МГБ МВС	19
3.	Патрульно-постова служба міліції МГБ МВС	19
4.	Державна служба охорони МВС	11,9
5.	Підрозділи кримінальної міліції МВС	9,5
6.	Підрозділ «Беркут» МГБ МВС	2,6
7.	Підрозділи досудового слідства МВС	2,4
8.	Прокуратура	2,4
9.	Державна пенітенціарна служба	2,3
10.	Підрозділи державної рибоохорони	1,2
11.	Підрозділи державної лісової охорони	1,1

Таким чином, як можна бачити з наведеного узагальнення, лівова частка потерпілих (93 %) від злочину, передбаченого ст. 345 КК України належить до категорії працівників МВС України, що може бути пояснене найбільшою серед інших правоохоронних органів чисельністю персоналу, а також функціональною специфікою роботи відповідних служб та підрозділів, яка передбачає активний безпосередній контакт з громадянами в конфліктних ситуаціях. А надто – це стосується працівників підрозділів Державної автомобільної інспекції, а також дільничних інспекторів міліції та патрульно-постової служби, безпосереднє контактування яких з населенням є особливо інтенсивним, що й зумовлює підвищену статусну віктимність означеної категорії службовців.

Певний інтерес також представляє співвідношення погроз та реальних фактів насильства над правоохоронцями у зв'язку з їх службовою діяльністю, яке складає приблизно 1 до 20 відповідно. Тобто погрози насильством мали місце у 4,8 % досліджених нами фактів злочинної поведінки. Таке співвідношення засвідчує не стільки переважно фізично-насильницький характер вчинюваних

злочинів, передбачених ст. 345 КК України, скільки значний рівень їх латентності саме у формі погроз, про що нами вже велася мова вище.

Ще однією особливістю досліджуваного виду злочинності є переважно міський її характер. Так, протягом 2002-2011 рр. в середньому 79 % злочинів, передбачених ст. 345 КК України, було вчинено в містах чи селищах міського типу. Це може бути пояснене, по-перше, більшою густотою населення міст, по-друге, концентрацією в містах осередків організованої злочинності через привабливість прибуткових сфер виробництва, торгівлі, надання послуг тощо. До речі, кожен шостий із зареєстрованих злочинів, передбачених ст. 345 КК України було вчинено членами організованої групи чи злочинної організації, при чому протягом останніх десяти років цей показник залишається відносно стабільним.

Щодо розподілу вчинення злочину, передбаченого ст. 345 КК України за областями України, то він виявляє рівномірність із незначним переважанням частки цих злочинів у Київській, Харківській, Донецькій, Одеській, Запорізькій областях та АР Крим. Зазначені регіони традиційно вирізняються дещо підвищеним рівнем злочинності, що зумовлено значною концентрацією населення, зокрема приїжджого, а також розвиненою виробничо-торгівельною інфраструктурою.

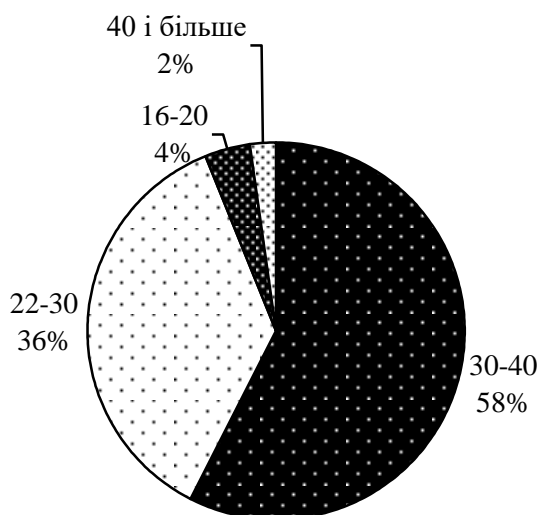
Доцільно також відмітити, що кожен третій злочин (близько 32 % від генеральної сукупності), передбачений ст. 345 КК України було вчинено у стані алкогольного сп'яніння, що зайвий раз підкреслює щільний зв'язок злочинності в цілому з проблемою алкоголізацією. Однак у випадках вчинення погроз або насильства щодо працівників правоохоронних органів цей показник у 1,5 рази перевищує аналогічний показник щодо загальної злочинності. В цьому контексті важливо звернути увагу на те, що за даними дослідників проблематики поширення алкоголізму в Україні (А. П. Петрюк, З. Н. Алієв, Н. А. Алієв), під час скоєння виражених агресивних дій алкогольне сп'яніння спостерігається у 72% випадків, а в осіб із синдромом залежності від алкоголю рівень агресивної поведінки є дуже високим та становить від 50 до 60% [98, с. 18].

Сучасні дослідження з проблем епідеміології засвідчують, що за останні десятиліття частота гострих алкогольних психозів постійно збільшується на всьому пострадянському просторі, а за даними В. Н. Кузьміна, в Україні їх кількість щорічно зростає на 10–15%. За останні 10 років приріст кількості хворих на гострі алкогольні психози збільшився більш ніж вдвічі та становить 1,89 на 10 тис. населення, серед них у осіб працездатного віку — 4,20 на 10 тис. (або 0,18%) [122]. Наведені дані дають підстави для несприятливого прогнозу щодо інтенсифікації процесів відтворення злочинів, передбачених ст. 345 КК України та збільшення їх рівня у майбутньому.

Близько 3 % погроз або насильства щодо працівників правоохоронних органів вчиняється неповнолітніми або за їх участю. Цей показник є на порядок нижчий аніж частка злочинності неповнолітніх у загальній злочинності, яка традиційно для структури вітчизняної злочинності становить 10-11 %. Така диспропорція зумовлена специфікою складу злочину, яка вимагає від суб'єкта сформованої мотивації як реакції на легальну службову діяльність потерпілого. Як засвідчують матеріали вивчених нами 300 кримінальних справ, в основі такої мотивації знаходяться: а) незадоволені потреби в самоактуалізації, що впливає зі сприйняття винними службової діяльності потерпілого як особистої образи, відчуття несправедливості; б) розвинені вольові якості; в) чітко сформована мета, яка передбачає планування злочинної діяльності, наявність зв'язків у злочинному середовищі. Наведені риси особистості злочинця в цілому не сформовані у неповнолітніх в достатній мірі, враховуючи вікові психо-емоційні особливості. Відтак й частка неповнолітніх в досліджуваному виді злочинності невелика. При цьому найбільш криміногенно активною категорією осіб за віковим критерієм є група 30-40 років (56,2 %), 22-30 років (37,5 %), 16-20 (3,9 %), 40 років і вище (2,4 %).

Діаграма 2

**Графічне зображення структури погроз або насильства щодо працівників
правоохоронних органів за критерієм віку злочинців
(усереднені дані за період 2002-2011 рр.)**

В цьому аспекті звертає на себе увагу також й той факт, що близько 15 %, а у 2010-2011 рр. – близько 20 % злочинів, передбачених ст. 345 КК України було вчинено особами, які раніше вчиняли злочини. Зазначені обставини підтверджують висунене нами вище припущення про зв'язок рівня погроз чи насильства щодо працівників правоохоронних органів (як власне, і злочинності в цілому) з тенденцією щодо збільшенням кількості осіб, звільнених з місць позбавлення волі після відбуття покарання за злочини, вчинені наприкінці 90-х років. Отже, можна констатувати наявність іманентного зв'язку між даним видом злочинів та рецидивною злочинністю в кримінологічному розумінні останньої. Поряд з цим відомо, що рецидивна злочинність, суттєва частка якої, наразі, поширюється і на досліджуваний вид злочинів, характеризується підвищеним ступенем суспільної небезпечності через нерозвиненість стримуючих механізмів на шляху до вчинення злочинів у структурі особистості злочинця.

Враховуючи вищенаведені фактори є, на нашу думку, підстави вести мову в цілому про високий ступінь суспільної небезпечності злочинів, передбачених ст.

345 КК України, що зумовлено не лише важливістю суспільних відносин, на які здійснюється суспільно небезпечне посягання, а й характеристикою суб'єкта злочину, який вирізняється антисуспільними установками, достатньо глибокими морально-системними деформаціями вищого та середнього рівнів спрямованості особистості, а також часто груповим характером кримінальної поведінки. Крім того, окремі несприятливі прогностичні характеристики також створюють підґрунтя для висновку про необхідність існування та подальшого вдосконалення вітчизняного законодавства про кримінальну відповідальність за вчинення погроз або насильства щодо працівників правоохоронних органів у комплексі з іншими превентивними заходами правореалізаційного характеру. Разом з тим, об'єктивно необхідним етапом оптимізації законодавчої кримінально-правової моделі є вивчення зарубіжних правових зразків в контексті порівняльного дослідження, що і є завданням наступного підрозділу цієї дисертації.

1.3. Досвід зарубіжних країн з питань кримінальної відповідальності за погрозу або насильство щодо працівника правоохоронного органу.

Правова система України на сучасному етапі її розвитку характеризується самодостатністю з одного боку та певним впливом на неї юридичних зрізків низки зарубіжних держав – з іншого. Як слушно зауважує М. І. Хавронюк, у кримінальному законодавстві України, як і в кримінальному законодавстві будь-якої держави, змішані елементи національно-самобутнього з елементами запозиченого чужого. Це законодавство завжди розвивалось під певним впливом кримінального законодавства інших держав, а також під впливом міжнародного права, який з часом ставав усе більш потужним [266, с. 13]. Таким чином, вважаємо за доцільне підтримати думку В. О. Навроцького, який зазначає, що вивчення зарубіжних надбань завжди було, є та буде важливим джерелом досвіду, як позитивного так і негативного для вдосконалення вітчизняного законодавства [131, с. 5]. В цьому контексті слід також додати, що зразки зарубіжного законодавства про кримінальну відповідальність є суттєвим порівняльно-

правовим фактором криміналізації суспільно небезпечних діянь у вітчизняному правовому просторі. Разом з тим, дослідження досвід зарубіжних країн з питань кримінальної відповідальності взагалі та за погрозу або насильство щодо працівника правоохоронного органу, зокрема, має здійснюватись системно. Відтак, вважаємо за доцільне акцентувати увагу на аналізі законодавства іноземних країн за трьома напрямками (блоками): 1) країн пострадянського простору, що зумовлено спільною політико-правовою історією; 2) країн континентальної (романо-германської) правової сім'ї, що, враховуючи євроінтеграційний вектор розвитку України, пояснюється необхідністю вивчення можливості імплементації зарубіжних правових зразків з метою подальшої імовірної уніфікації законодавств та входження нашої держави до правового простору європейського співтовариства; 3) країн англосаксонської правової сім'ї – для виконання вимог комплексності дослідження та з'ясування можливості запозичення альтернативних зразків правового урегулювання кримінальної відповідальності за погрозу або насильство щодо працівників правоохоронних органів.

Отже, ведучи мову про першу групу країн, ґрунтуючись на законодавстві яких буде здійснений нами відповідний обсяг порівняльно-правового дослідження, доцільно, на нашу думку, акцентувати увагу на положеннях КК Російської Федерації (далі – РФ), Республіки Білорусь та Грузії. Вибір саме цих країн з числа колишніх республік СРСР обумовлюється, по-перше, входженням їх всіх до Співдружності Незалежних Держав, а, по-друге, – певними відмінностями у їх політичному та правовому розвитку на сучасному етапі, що забезпечить більшу повноту та різносторонність інформації, яка має дослідницький інтерес.

Аналіз положень КК РФ засвідчує, що в аспекті досліджуваного складу злочину він увібрав в себе традиційні положення законодавства радянського зразка, що виражається у збереженні видової приналежності суспільних відносин, які поставлені під кримінально-правову охорону, до порядку управління. Саме в у Розділі X «Злочини проти державної влади» Главі 32 «Злочини проти порядку управління» КК РФ – міститься ст. 318 – «Застосування насильства щодо

представника влади». Як можна бачити, зазначена стаття формує уніфіковану правову модель складів злочинів за насильство над представниками влади, поняття яких охоплює також і правоохоронні органи. Так, відповідно до Примітки до ст. 318 КК РФ представником влади визнається посадова особа правоохоронного чи контролюючого органу, а також інша посадова особа, наділена в установленому законом порядку розпорядчими повноваженнями щодо осіб, які не перебувають у службовій залежності від неї [249]. Крім того, потерпілим від даного злочину можуть бути близькі вказаних осіб. Правоохоронні органи – органи внутрішніх справ, прокуратури, федеральної служби безпеки, прикордонної служби РФ, служби зовнішньої розвідки РФ, митні органи [240, с. 636].

Таким чином, з одного боку ст. 318 КК РФ відрізняється від ст. 345 КК України уніфікованістю формулювання особи потерпілого, а з іншого – більш вузьким (порівняно з вітчизняним законодавством) тлумаченням категорії «правоохоронні органи». Хоча зазначена звуженість компенсується використанням в законі категорії контролюючі органи, що дозволяє охопити весь масив органів, які виконують правоохоронні функції не лише де-юре, а й де-факто.

Щодо об'єктивної сторони аналізованого злочину згідно ст. 318 КК РФ, то вона суттєво відрізняється від ст. 345 КК України. Так, ч. 1 ст. 318 КК РФ передбачає кримінальну відповідальність за застосування насильства, що не є небезпечним для життя або здоров'я, або ж погрозу застосування насильства щодо представника влади або його близьких у зв'язку з виконанням ним своїх посадових обов'язків [249]. Під насильством, що не є небезпечним для життя або здоров'я у російському законодавстві слід розуміти побої або здійснення інших насильницьких дій, пов'язаних із спричиненням потерпілому фізичного болю або обмеженням його волі [240, с. 636]. Об'єктивна сторона ч. 2 ст. 318 КК РФ передбачає застосування до означених осіб небезпечного для життя і здоров'я потерпілих насильство, під яким у російській кримінально-правовій доктрині та законодавстві розуміється таке насильство, яке спричинило тяжку або середньої

тяжкості шкоду здоров'ю потерпілого, а також спричинення легкої шкоди здоров'ю, що викликала короточасний розлад здоров'я або незначну стійку втрату загальної працездатності [240, с. 636-637], що в цілому відповідає відповідним критеріям небезпечного для життя і здоров'я насильства за вітчизняним законодавством у більш звичних термінах щодо тяжких, середньої тяжкості тілесних ушкоджень, а також легких тілесних ушкоджень, які потягнули за собою короткостроковий розлад здоров'я або незначну втрату працездатності. Однак, на відміну від ст. 318 КК РФ в ст. 345 КК України зазначені склади злочинів в залежності від тяжкості тілесних ушкоджень в більшій мірі диференційовані (за трьома частинами), що забезпечує, на нашу думку, значно ширші можливості індивідуалізації кримінальної відповідальності та покарання. Крім того, в якості субкваліфікуючої ознаки в ч. 4 ст. 345 КК України виокремлюється вчинення передбачених у попередніх частинах зазначеної статті дій організованою групою. Ця обставина вигідно відрізняє ст. 345 КК України від ст. 318 КК РФ, так як, по-перше, забезпечує кримінально-правову охорону працівників правоохоронних органів від більш суспільно небезпечних посягань, по-друге, створюється додатковий правовий механізм протидії організованим злочинності, по-третє, формує більш розширені критерії індивідуалізації кримінальної відповідальності та покращання та, врешті-решт, справедливості останнього.

Окрім того, варто також звернути увагу й на відсутність в ст. 318 КК РФ та й у всьому КК РФ кримінально-правової норми про захист від злочинних посягань власності працівників правоохоронних органів. Остання ж охороняється на загальних підставах Розділом VIII – «Злочини у сфері економіки» – Главою 21 – «Злочини проти власності». В цьому проявляється ще одна вигідна відмінність КК України, ч. 1 ст. 345 якого охоплює в якості злочинних діянь – погрозу знищенням майна працівника правоохоронного органу або його близького родича у зв'язку з його службовою діяльністю.

Натомість дещо ширшою видається кримінально-правова охорона за КК РФ в аспекті визнання злочинними дій щодо погрози або насильства яке

застосовується до осіб, які є *близькими* для працівників правоохоронних органів, а не лише щодо *близьких родичів*, як це передбачено у ст. 345 КК України. Вважаємо, внесення змін до КК України щодо визнання потерпілими близьких працівників правоохоронних органів осіб, а не родичів значно універсалізуватиме досліджуваний склад злочину, обґрунтовано розширить коло осіб, які підлягатимуть кримінально-правовому захисту (наприклад, друзів, віддалених родичів (за лінією дружини (чоловіка)), інших близьких осіб), створить додаткові гарантії захисту суспільних відносин, що формуються, реалізуються з приводу підтримання, зміцнення авторитету правоохоронних органів (більш детально ця думка буде обґрунтована в наступному розділі цієї роботи).

Щодо закріплення суб'єктивних ознак складу злочину, передбаченого ст. 318 КК РФ, то вони є *майже* ідентичними відповідним ознакам, закріпленим у ст. 345 КК України, а саме: окрім вини, вираженої у формі умислу, обов'язковою ознакою визнається мотив (в певних випадках – мета), який пов'язується з виконанням працівником правоохоронного органу службових обов'язків. Однак, на відміну від КК України, де зазначений мотив чи відповідна йому мета не може тлумачитись, як бажання схилити працівника правоохоронного органу до прийняття неправомірного рішення, вчинення інших дій з використанням службового становища, КК РФ це допускає. Вказана відмінність пояснюється існуванням в КК України спеціального складу злочину, передбаченого ст. 343 – «Втручання в діяльність працівника правоохоронного органу, працівника державної виконавчої служби», аналога якому в КК РФ немає. На нашу думку, наявність спеціального складу злочину в описаній ситуації, на зразок КК України, сприяє кращому нормативному відображенню сутності злочинних дій відповідної категорії, характеру їх суспільної небезпечності, диференціації відповідальності.

Схожу російському законодавству правову регламентацію кримінально-правовий захист працівників правоохоронних органів від погроз або насильства знайшов у КК Республіки Білорусь. В останньому, як і в КК РФ, відповідні склади злочинів зафіксовано у Розділі XIII «Злочини проти держави і порядку здійснення

влади і управління» Главі 33 «Злочини проти порядку управління» КК Республіки Білорусь, що також свідчить про якісно іншу оцінку (на відміну від законодавця України) суспільних відносин, які страждають від суспільно небезпечних посягань відповідного гатунку: не абстрактний авторитет (якого, між іншим, може і не існувати взагалі), а порядок управління конкретного органу державної влади, який виконує правоохоронні функції за певним напрямком (про особливості об'єкту злочину, передбаченого ст. 345 КК України більше детально – у розділі 2 цієї дисертації). Відмінність між КК Республіки Білорусь з одного боку та КК РФ і КК України – з іншого полягає також ще в одній з конститутивних ознак досліджуваного складу злочину – статусу потерпілого. Так, ст. 364 КК Республіки Білорусь – «Насильство або погроза застосування насильства щодо працівника органів внутрішніх справ» – передбачає кримінальну відповідальність за погрозу або насильство щодо працівника органів внутрішніх справ чи його близьких з метою перешкодити його законній діяльності або примусити змінити характер цієї діяльності або з помсти за службову діяльність [246]. Разом з тим, ст. 366 КК Білорусі передбачає відповідальність за аналогічні дії, а також за погрозу знищенням чи пошкодженням майна але щодо посадової особи, яка виконує службові обов'язки, або ж іншої особи, яка виконує обов'язок з охорони громадського порядку або припиненню правопорушень [246].

Таким чином, можна пересвідчитись, що, на відміну від уніфікованої норми КК РФ про кримінально-правовий захист «представників влади», КК Республіки Білорусь виділяє спеціальний склад злочину на підставі приналежності потерпілого до працівника органів внутрішніх справ, що може свідчити про особливі вимоги до забезпечення правових гарантій саме цій категорії службовців у зв'язку зі специфікою виконуваних функцій. Разом з тим, при очевидній меті посилити кримінально-правовий захист згаданих працівників, фактично не захищеною (у сенсі спеціальної кримінально-правової норми) залишається їх власність, адже диспозиція ст. 364 КК Республіки Білорусь не визнає злочинними дії щодо погрози знищення або пошкодження майна працівників органів внутрішніх справ. Але, слід звернути увагу, що ця прогалина в певній мірі

компенсується у диспозиції ч. 1 ст. 366 КК Республіки Білорусь, однак щодо невизначеного кола «посадових осіб, які виконують службові обов'язки», до переліку яких входять і працівники органів внутрішніх справ, однак при цьому, кримінальна-правова охорона не враховує специфіку саме правоохоронної діяльності: об'єкт кримінально-правового захисту не звужується до правоохоронних відносин, а залишається розширеним охоплює суспільні відносини у сфері діяльності всіх службових осіб. Відтак, білоруський законодавець виявив певну непослідовність у формуванні правової моделі кримінально-правового захисту саме працівників органів внутрішніх справ.

Також як і в ст. 318 КК РФ у ст.ст. 364, 366 КК Республіки Білорусь особливості суб'єктивної сторони відповідних складів злочинів передбачають обов'язковими ознаками мотив та/або мету, які охоплюють не лише помсту, а й вплив на службову діяльність потерпілого, схилення його до прийняття неправомірного рішення, перешкодити виконанню професійних обов'язків. Як зазначалося нами вище, така конструкція не відповідає положенням ст. 345 КК України, у якій сформульовані склади злочинів не охоплюють мотиви та/або мети втручання у службову діяльність працівників правоохоронних органів, вплив на нього з метою схилити до прийняття відповідного рішення. В цьому аспекті вважаємо за доцільне погодитись із М. М. Сеньком, В. П. Беленюком в тому, що існування в диспозиції ст. 364 КК Республіки Білорусь прямої вказівки на мету є недоречним, оскільки зазначений елемент суб'єктивної сторони складу злочину в даному відношенні являє категорію порівняно широкую. Наприклад, злочин може бути вчинено виключно з хуліганських мотивів – лише у зв'язку з приналежністю потерпілого до конкретного правоохоронного органу [208, с. 152].

Певне зауваження викликає також і відсутність в КК Республіки Білорусь диференціації кримінальної відповідальності за погрозу або насильство щодо працівників правоохоронних органів за критерієм тяжкості насильства: білоруський законодавець у вказаному сенсі не надає значення характеру, ступеню тяжкості насильства, що, на нашу думку не відповідає вимогам

усестороннього захисту означених працівників, а також справедливості кримінальної відповідальності та покарання.

Натомість позитивним моментом КК Республіки Білорусь, як в КК РФ, на нашу думку, слід визнати наявність в переліку потерпілих так званих «близьких осіб», а не лише близьких родичів для працівника правоохоронного органу, на кшталт конструкції складу злочину, що міститься у ст. 345 КК України.

Аналогічні російському та білоруському КК тенденції законодавчого врегулювання кримінальної відповідальності за погрозу або насильство щодо працівника правоохоронного органу увібрав в себе і КК Грузії. Зокрема, визначення об'єкту відповідає двом попередньо проаналізованим нами кодексам РФ та Республіки Білорусь, а саме: ст. 353 – «Опір, погроза або насильство щодо особи, яка охороняє громадський порядок чи іншого представника влади» міститься в Розділі XI – «Злочини проти держави», Главі XL – «Злочини проти порядку управління», що свідчить про збереження правових традицій радянського зразку у сфері визначення кола суспільних відносин, які ставляться під кримінально-правову охорону. Що ж до конструкції самого складу досліджуваного злочину за КК Грузії, то він значно відрізняється як за об'єктивними, так і за суб'єктивними ознаками відповідного складу злочину за КК України, однак виявляє певну схожість із російським та білоруським законодавством. Так, ч. 1 ст. 353 КК Грузії передбачає кримінальну відповідальність за опір працівнику поліції чи іншому представнику влади з метою перешкодити охороні громадського порядку, припинення або зміни його діяльності, а так само його примус до явно незаконних діянь, вчинене із застосуванням насильства чи з погрозою насильства [244]. Отже, потерпілим визнається працівник поліції чи інший представник влади. Такий підхід в цілому вирізняється своєю широтою та охоплює: а) практично всіх працівників правоохоронних органів; б) вчинення щодо них насильницьких дій як під час виконання службових обов'язків (у формі опору), так і поза такою ситуацією, однак у зв'язку зі службовою діяльністю, на що вказує формулювання «...з метою змінити його діяльність...»; в) всі види насильства без диференціації складу

злочину в залежності від його (насильства) характеру, ступеня тяжкості тілесних ушкоджень.

На нашу думку, така уніфікація досліджуваного складу злочину за численними параметрами суттєво ускладнює правозастосовну практику в частині правильної кваліфікації суспільно небезпечних діянь, відмежувань конкретного злочину щодо працівника правоохоронного органу від суміжних складів тощо. Більш виважену та послідовну в цьому аспекті позицію займає вітчизняний законодавець, формуючи як спеціальні, так і кваліфіковані склади злочинів.

Аналогічні вади щодо конкретизації суб'єктивної сторони складу злочину, про які йшла мова вище – при аналізі ст.ст. 364, 366 КК Білорусі – шляхом перерахування цілей (мети) має місце і в ст. 353 КК Грузії.

Ще однією особливістю КК Грузії є те, що в переліку потерпілих від злочину, передбаченого ст. 353 (а це єдина стаття, яка охоплює досліджувані нами злочинні діяння) немає ані близьких правоохоронцеві родичів, як у ст. 345 КК України, ані інших близьких осіб, як в ст. 318 КК РФ чи ст.ст. 364, 366 КК Республіки Білорусь. Видається, що таку ситуацію варто кваліфікувати як прогалину в праві, що не забезпечує повноти кримінально-правової охорони відповідної групи суспільних відносин.

Разом з тим, слід звернути увагу на те, що на відміну від КК РФ та КК Білорусі законодавець Грузії в якості кваліфікуючої злочин ознаки у ч. 2 ст. 353 КК визнає груповий характер його вчинення: «Ті самі діяння, вчинені групою осіб за попередньою змовою» [244]. Порівнюючи таку конструкцію кваліфікованого складу злочину, передбаченого ст. 353 КК Грузії та ч. 4 ст. 345 КК України («Дії, передбачені частинами першою, другою або третьою цієї статті, вчинені *організованою групою (курсив наш – А.У.)...»*), відзначимо, що їх поєднання в межах однієї статті обумовило б довершеність конструкції досліджуваної кримінально-правової норми в цілому, сприяло б оптимізації диференціації кримінальної відповідальності та покарання в залежності від ступені організованості, структурованості відповідної групи.

Таким чином, конструкція ст. 345 КК України в цілому не містить істотних недоліків. Поряд з цим, вважаємо що її удосконалення можливе у напрямках: а) розширення переліку осіб, які права і свободи яких додатково ставляться під кримінально-правову охорону у зв'язку з вчиненням досліджуваного злочину (замість «близьких родичів» – «близьких працівникові правоохоронного органу осіб»); б) запровадження такої кваліфікуючої ознаки, як вчинення злочину групою осіб за попередньою змовою. В подальших розділах нашої дисертації ці питання додатково будуть досліджені та обґрунтовані.

Розглянемо законодавство країн другої виділеної нами групи. До *романо-германської правової сім'ї* традиційно в літературі відносять правові системи, що виникли в континентальній Європі на основі римських, канонічних та місцевих правових традицій [48, с. 58]. Також варто звернути увагу на слушну думку А. Х. Саїдова, який вважає французьке право – з однієї сторони, та німецьке – з іншої, послужили тією моделлю, на основі якої всередині романо-германської правової сім'ї виділяють дві групи: романську – куди входять також Бельгія, Люксембург, Голландія, Італія, Португалія, Іспанія, та германську, яка охоплює також Австрію, Швейцарію та деякі інші країни [199, с. 225-226]. Таким чином, найбільш показовим та типовим для означеної правової сім'ї виявляють законодавства Франції та Німеччини, норми якого про кримінальну відповідальність за погрозу або насильство щодо працівників правоохоронних органів будуть нами досліджені.

Положення КК Франції суттєво відрізняються від кримінальних кодексів країн пострадянського простору, в тому числі й України. Перш за все, в аспекті розглядуваної нами проблематики звертає на себе увагу та обставина, що норми про кримінальну відповідальність на життя і здоров'я працівників правоохоронних органів знаходяться у Відділі I Глави I Параграфу II «Про посягання на особистість людини». Так, ч. 4 ст. 222-8 КК Франції передбачає кримінальну відповідальність за «Катування, жорстокі дії та інші насильницькі дії щодо магістрата¹, присяжного засідателя¹, адвоката, публічного службовця,

¹ Цій категорії відповідають судді та прокурори [1, с. 82].

представника закону, уповноваженого міністром юстиції² (нотаріус, представник суду та ін.), військовослужбовця жандармерії, службовця національної поліції, митниці, пенітенціарної адміністрації чи будь-якої іншої особи, що володіє публічною владою, чи особи, на яку покладений будь-який обов'язок щодо публічної служби при виконанні або у зв'язку з виконанням цих функцій, якщо статус потерпілого є очевидним для або заздалегідь відомий винному» [253, с. 134]. З наведеної статті можна зробити кілька висновків.

По-перше, судячи зі структурного розташування викладеної норми, законодавець Франції віддає пріоритет кримінально-правовому захисту життя і здоров'я людини, аніж відносин щодо порядку управління чи авторитету органів державної влади, незважаючи на публічний правовий статус (в тому числі й статус працівника правоохоронного органу) потерпілого. Така позиція видається нам цілком обґрунтованою та такою, що відповідає не лише етичним принципам організації взаємовідносин між людиною (громадянином) та державою, а й узгоджується з вітчизняними конституційними принципами, згідно з якими людина, її життя та здоров'я, честь і гідність визнають в Україні найвищою соціальною цінністю. Тому вважаємо обґрунтованою постановку питання про доцільність закріплення досліджуваного складу злочину саме в розділі «Злочини проти життя та здоров'я». Окремо ця проблема буде нами досліджуватись у другому розділі цієї дисертації.

По-друге, кримінально-правовий захист здоров'я представників влади та інших осіб, які виконують публічні функції за КК Франції є уніфікованим за критерієм конкретного правового статусу потерпілого в межах зазначеної групи. На нашу думку, це може свідчити про відсутність об'єктивної потреби в окремій законодавчій регламентації кримінальної відповідальності за насильницькі посягання на працівників правоохоронних органів через відносно невелику кількість злочинів досліджуваної категорії. Проте, за сучасної криміногенної ситуації в Україні такий підхід навряд чи може бути запозичений.

¹ Цій категорії відповідають члени журі в суді ассизів [1, с. 82].

² Цій категорії відповідають нотаріуси, представники та секретарі суду [1, с. 82].

По-третє, серед імовірних потерпілих в аналізованій законодавчій конструкції не виокремлюються близькі особи (або ж родичі) працівника правоохоронного органу та інших категорій потерпілих, згідно ч. 4 ст. 222-8 КК Франції. Така позиція також може бути обґрунтована відносною непоширеністю насильницьких дій щодо близьких правоохоронцеві осіб, що однак, також не може бути втілене у вітчизняному законодавстві через особливості детермінації, поширеності, розгалуженість сфер та форм відтворення вітчизняної злочинності взагалі й щодо працівників правоохоронних органів, зокрема.

По-четверте, в розглядуваній нормі КК Франції відсутня диференціація кримінальної відповідальності в залежності від тяжкості насильства, застосовуваного до працівника правоохоронного органу. Цей недолік компенсується встановленням досить широких меж відносно визначеної санкції, а саме. Особа, визнана судом винною в чиненні вказаного злочину підлягає покаранню у виді позбавлення волі строком від 15 до 30 років [253, с. 136]. Однак, в Україні така дискреція суддівських повноважень зазвичай визнається як корупціогенний фактор [148, с. 127-129] та не сприяє формуванню правової моделі, в якій би втілювався найбільш індивідуалізований підхід у реалізації правовідновлювальної, превентивної та репресивної функції законодавства про кримінальну відповідальність.

По-п'яте, законодавець Франції закріплює особливості суб'єктивної сторони досліджуваного складу злочину, серед яких доцільно звернути увагу на мотив та/або мету, яка пов'язує вчинення злочину з реакцією на виконання потерпілим службових функцій (що властиво, хоча і в дещо інших термінах, для вітчизняного законодавства – ст. 345 КК України), а також на особливості інтелектуальної складової умислу – усвідомлення винним спеціального правового статусу потерпілого. З нашої точки зору, остання ознака є частково зайвою, так як застосування до потерпілого насильства у зв'язку з реалізацією ним службових функцій апріорі передбачає знання приналежності його до відповідної категорії публічних службовців, наразі – до працівників правоохоронних органів. Тому, керуючись принципом законодавчої техніки щодо економії мовних засобів та

забезпечення логічної стрункості норм права, можливо визнати зазначену конструкцію не прийнятною до запозичення у вітчизняне законодавство.

Разом з тим, вище ми вказали на *часткову* надлишковість нормативної фіксації усвідомлення винним спеціального правового статусу потерпілого, що зумовлюється включенням до переліку факультативних ознак складу злочину обстановки його вчинення – ситуація виконання потерпілим службових обов'язків. У зв'язку з цим слід доцільно зауважити на більшій раціональності та обґрунтованості відображеного у КК України підходу щодо диференціації різних складів злочинів за означеним критерієм у різних статтях – ст. 342 та ст. 345.

Поряд з цим, поза увагою французького законодавця залишився спеціальний склад злочину про захист відносин власності працівників правоохоронних органів, які, згідно чинного КК Франції, захищаються на загальних засадах, що, на нашу думку, є певною прогалиною.

Інша картина правової регламентації кримінальної відповідальності за погрозу або насильство щодо працівників правоохоронних органів виявляється при аналізі КК Федеративної Республіки Німеччина (далі – ФРН). Так, згідно параграфу 113, що міститься у Розділі VI, злочинним визнається: «Протидія, що чиниться посадовій особі чи військовослужбовцю, який призначений виконувати закони, правові приписи, вироки, рішення суду чи розпорядження, при вчиненні ним таких службових дій шляхом насильства чи погрози застосування насильства, чи напад при цьому на нього» [252, с. 143]. Відповідно до параграфу 114 до службової дії посадової особи у сенсі параграфу 113 прирівнюються дії по виконанню рішень осіб, які мають права та обов'язки службовців поліції або допоміжних чиновників прокуратури, які не є посадовими особами [252, с. 143]. Одразу ж звернімо увагу на те, що КК ФРН не містить норми, яка б прямо відповідала змісту ст. 345 КК України, тобто передбачала б кримінальну відповідальність за погрозу або насильства щодо працівника правоохоронного органу у зв'язку з його службовою діяльністю. Як можна пересвідчитись, злочинними визнаються дії, вчинювані як протидія працівникові правоохоронного органу (посадовій особі, військовослужбовцю, поліцейському та ін. особам,

передбаченим у параграфах 113, 114 КК ФРН) безпосередньо при виконанні ним службових обов'язків. Зазначеній конструкції в більшій мірі відповідає ст. 342 КК України – «Опір представникові влади, працівникові правоохоронного органу, державному виконавцю, члену громадського формування з охорони громадського порядку і державного кордону або військовослужбовцеві».

Однак, не зважаючи на таку обставину, вартим на увагу вважаємо положення п. 4 параграфу 113 КК ФРН, згідно з яким в якості пом'якшуючої кримінальну відповідальність обставини виступає помилка винного, яка полягає у невірній оцінці дій правоохоронця як неправомірних за умови, що винний міг уникнути помилки [252, с. 143]. На нашу думку, в контексті досить високого рівня злочинності серед працівників ОВС, суддівського корпусу та працівників інших правоохоронних органів, про що свідчать результати кримінологічних досліджень, здійснених О. М. Ігнатовим [75], О. А. Мартиненком [117], В. О. Самотієвич [201] та іншими вітчизняними вченими, досить актуальним видається дослідження питання про можливість запровадження аналогічної підстави, яка б пом'якшувала покарання до КК України. Крім того, у зв'язку з наведеним положенням КК ФРН вважаємо за доцільне дослідити і питання про особливості правової регламентації та кваліфікації діянь винного при погрозі або насильства щодо працівника правоохоронного органу, вчинених при наявності сумлінної помилки, тобто якщо особа не мала змоги уникнути помилки в оцінюванні службової діяльності правоохоронця як неправомірної (при цьому правила щодо уявної оборони не здатні цілком охопити всю гамму можливих випадків вчинення досліджуваного злочину через відсутність передбачених ст.ст. 36-37 КК України всіх умов й підстав застосування даної обставини, що виключає злочинність діяння). Зазначеним питанням буде нами приділена окрема увага при дослідженні суб'єктивної сторони злочину, передбаченого ст. 345 КК України.

Аналогічні відмінності у конструкціях кримінально-правових норм про відповідальність за погрозу або насильство щодо працівника правоохоронного органу простежуються і у кодексах багатьох інших країн континентальної правової сім'ї, що свідчить про відсутність єдиного правового стандарту у цій

сфері. Так, близькими до змісту КК Франції виявились положення кодексів Іспанії (ст. 550 КК Іспанії), Сербії (ст. ст. 209, 213 КК Сербії), Болгарії (ст. 269 КК Болгарії), Республіки Сан-Марино (ст. ст. 381, 382 КК Республіки Сан-Марино), Голландії (ст. 179 КК Королівства Нідерланди) та деяких інших країн континентальної Європи. Неврегульованими або ж мало врегульованими з причин уніфікованості складів злочинів про відповідальність за вчинення злочину досліджуваної категорії та, таким чином, близькими за змістом до КК ФРН, виявились аналізовані питання у кодексах Швейцарії, Австрії, Бельгії та деяких інших держав. Такі неоднакові підходи є результатом різновекторних історико-політичних та культурних контекстів державно-правового розвитку відповідних європейських країн.

Певні відмінності у правовій регламентації кримінальної відповідальності за погрозу або насильство щодо працівника правоохоронного органу простежуються також і в державах, правові системи яких відносяться до *англосаксонської правової сім'ї*: США, Австралія, Аргентина тощо. Джерела права у зазначених країнах досить різноманітні як за формою (зокрема, традиційно суттєву регулюючу роль відіграє судовий прецедент), так і за юридичною силою, що в ще більшій мірі диференціює наявні підходи.

Так, згідно п. «b» ч. 1 ст. 240.2 Примірного кодексу США – «Погрози чи інші способи недозволеного впливу у зв'язку з питаннями, що мають офіційне, політичне значення» – злочинним (*felony*) визнається погроза спричиненням шкоди будь-якому публічному службовцю з метою вплинути на його рішення, думку, рекомендацію, голосування або здійснення ним в іншій формі належного йому права на розсуд в судовому чи адміністративному провадженні [176]. Крім того, ст. 240.4 вказаного нормативно-правового акту – «Помста за вчинену в минулому дію за посадою» – кримінально караним (*misdemeanor*) визнає спричинення іншій особі шкоди шляхом вчинення будь-якої незаконної дії у виді помсти за будь-які законно вчинені в минулому цією особою дії в якості публічного службовця [176]. В цілому кримінальні кодекси більшості штатів США дублюють ці положення в найбільш узагальненому вигляді без додаткового

описання характеру погроз та насильства, тяжкості останнього, характеристики потерпілого, що дозволяє використати наведені норми як універсальні моделі кримінально-правової охорони працівників правоохоронних органів від погроз та насильства у зв'язку з їх службовою діяльністю.

Отже, як можна бачити, в американському кримінальному праві не виділяється окремий склад злочину про погрозу або насильство за критерієм приналежності потерпілого до службовців правоохоронних органів. Закріплюється узагальнена законодавча конструкція кримінально-правового захисту публічних службовців, до категорії яких потрапляють також і правоохоронці, враховуючи юридичну природу їх служби. При чому ч. 1 ст. 240.2 Примірного кодексу США в більшій мірі відповідає положенням ст. ст. 343, 344 КК України, в той час, як п. 240.4 – ст. ст. 345 та 346 КК України. Однак, на відміну від вітчизняного американське законодавство про кримінальну відповідальність не виокремлює погрозу, вчинену з мотивів помсти за колишню службову діяльність потерпілого, обмежуючись виключено фактичним насильством (метою ж погрози є виключно зміна поведінки потерпілого, прийняття ним певного рішення, а не помста). З одного боку такий підхід обґрунтовується бажаннями законодавця упередити настання суспільно небезпечних наслідків шляхом перенесення моменту закінчення злочину на більш ранню стадію і формуванням усіченого складу злочину, а з іншого – виявляється обмеженість кримінально-правового захисту щодо випадків застосування погрози насильством з метою помсти.

Примітним також видається й відсутність у відповідних складах злочинів вказівки на близьких правоохоронцеві (іншому публічному службовцю) осіб як потерпілих, а так само й суспільно небезпечних дій щодо власності в контексті помсти за службову діяльність. В цьому виявляється ідентичність правових стандартів романо-германської та англосаксонської правових сімей, що, власне кажучи, не є характерним для пострадянських країн. Натомість, звертає на себе увагу виділення в окремий склад злочину, що формується за критерієм суб'єктивної сторони – мотиву помсти за колишню діяльність, що не властиве для

правових систем країн романо-германської правової сім'ї, норми яких вирізняються уніфікованістю змісту як щодо характеристики потерпілих, так й суб'єктивної сторони.

Відтак, можна констатувати, що американське законодавство про кримінальну відповідальність, виявляє як спільні, так і відмітні від країн романо-германської правової сім'ї, а також України, риси.

Відповідає в цілому загальним рисам американського кримінального права в аспекті досліджуваної проблематики й Кримінальний кодекс Австралії. Зокрема, ст. 147.2 останнього передбачає кримінальну відповідальність за «погрозу спричинення шкоди публічному чиновнику Австралійського Союзу і подібним йому особам» [241, с. 156]. Таким чином, констатуємо, що за австралійським законодавством про кримінальну відповідальність (яке також відноситься до правових систем англо-американської правової сім'ї) відсутня спеціалізована кримінально-правова охорона працівників правоохоронних органів від насильства та погроз. Вони захищаються на рівні з іншими особами, що перебувають на публічній (державній) службі. Разом з тим, певний інтерес викликає норма, яка міститься в ч. 2 ст. 147.2 КК Австралії: «В ході судового переслідування винуватого немає необхідності доводити той факт, що особа, якій погрожували, дійсно побоювалась реалізації погрози» [241, с. 156]. Наведене може бути пояснене викладеним нами вище обґрунтуванням щодо усіченого складу злочину як результату підвищеної його суспільно небезпечності. Однак, австралійський законодавець ще в більшій мірі розвинув зазначену тенденцію та поширив її й на особливості конструювання інтелектуальних ознак вини, а саме: умисел винного може й не охоплювати усвідомлення сприйняття потерпілим його погроз як реальних та й взагалі, чи дійшли погрози до відома потерпілого чи ні (наприклад, погрози, викладені в поштовому листі, який так і не дійшов до адресата – публічного чиновника Австралійського Союзу). Таким чином, фактично будь-які погрози публічним службовцям, в тому числі й правоохоронцям, за КК Австралії визнаються злочинними.

Як і для американського законодавства про кримінальну відповідальність, для австралійського не є характерним спеціальний кримінально-правовий захист життя і здоров'я правоохоронців (як врешті й «публічних чиновників» в цілому) від фізичного насильства. Воно (життя і здоров'я) охороняється на загальних засадах, що може бути пояснене певними історико-політичними й правовими відмінностями у формуванні англо-американської правової і романо-германської правових сімей, правових систем країн пострадянського правового простору, що виражається у значно меншому відділенні держави від суспільства, щільному та двосторонньому зв'язку державного апарату з громадянами, їх взаємодії та активному взаємовпливі. Цими причинами, на нашу думку, може бути пояснена відсутність розвиненого та спеціалізованого кримінально-правового захисту працівників правоохоронних органів.

Аналогічні положення, які, однак, сформувався з дещо інших причин, знайшли своє відображення й в КК Аргентини. В останньому також немає спеціалізованого складу злочину за погрозу або насильство щодо працівника правоохоронного органу. Відповідальність за означені діяння регламентується нормами про злочини проти життя та здоров'я. Так, наприклад, ст. 149.2 КК Аргентини передбачає кримінальну відповідальність за погрозу, виражену з метою викликати тривогу чи страх. Кваліфікованими видами погроз: а) є їх анонімний характер; б) використання для погрози зброї [243]. Таким чином, навіть в узагальненому вигляді представники публічної влади не знаходять спеціалізованого кримінально-правового захисту у КК Аргентини. Натомість вельми розгалуженим та до певної міри не систематизованим є комплекс складів злочинів, що вчиняються державними службовцями взагалі та працівниками поліції, зокрема, перелік яких налічує більше 30 статей. У зв'язку з цим, можемо припустити, що несформованість в КК Аргентини, як країні з правовою системою, що відноситься до англосаксонської правової сім'ї, положень, аналогічних ст. 345 КК України зумовлено не розвиненістю демократичних інституцій та давніх правових, громадянських традицій на зразок США та

Австралії, а високим рівнем злочинності серед самих правоохоронців та непоширеність відповідних злочинів щодо них.

Отже, правова регламентації кримінальної відповідальності за погрозу або насильство щодо працівника правоохоронного органу в країнах англо-саксонської правової сім'ї вирізняється: а) відсутністю спеціальних складів злочинів; б) уніфікованістю об'єктивної сторони відповідних складів злочинів, усіченим характером останніх; в) різними підходами щодо формулювання ознак суб'єктивної сторони складів злочинів. В цілому, з урахуванням вітчизняних правових традицій та звичаїв юридичної практики, специфіки вітчизняної злочинності, можна констатувати, що кримінальні кодекси країн англосаксонської правової сім'ї можливо розглядати як джерела для правових запозичень в аспекті удосконалення ст. 345 КК України в досить обмеженому варіанті.

Висновки до розділу 1.

Таким чином, здійснене в межах даного розділу дослідження соціальної обумовленості криміналізації погрози або насильства щодо працівників правоохоронних органів дає підстави для наступних висновків.

1. Генеза законодавства про кримінальну відповідальність за злочин, передбачений ст. 345 чинного КК України засвідчує тривалу еволюцію як правової форми, так і її змісту. Ретроспективу розвитку співвідношення останніх можливо умовно диференціювати на сім етапів: **1)** XI-XVII ст.ст. – період дії положень Руської Правди та Литовських статутів, які вирізнялися становим підходом до відображення у нормах кримінально-правової спрямованості суспільної небезпечності та окремих форм прояву досліджуваного злочину; **2)** XVIII – початок XX ст. – період розвитку кримінально-правової думки на підставі розвитку ідей гуманізму в епоху Просвітництва; вирізняється формуванням розширеного уявлення та законодавчого закріплення об'єктивної сторони погрози або насильства щодо працівників «протоправоохоронних органів»; **3)** 1922-1927 рр. – відносно нетривалий період дій права революційного періоду,

відображеного у першому кримінальному кодексі радянського зразка з чіткою політичною спрямованістю; 4) 1927-1960 рр. – період чинності КК УРСР 1927 р., в якому була передбачена кримінальна відповідальність за погрозу або насильство щодо працівників, які виконували функції правоохоронних органів, форма якої вирізнялася достатньо розвиненою диференціацією складів злочинів в залежності від низки об'єктивних та суб'єктивних критеріїв; 5) 1960-1990 рр. – період певної лібералізації у законодавчій регламентації кримінально-правової охорони працівників правоохоронних органів за досліджуванним критерієм; 6) 1990-2001 р. – формування законодавчого концепту щодо кримінальної відповідальності за погрозу або насильство щодо працівників правоохоронних органів, який відповідав вимогам посилення їх кримінально-правової охорони у зв'язку з ускладненням криміногенної обстановки. Формується правова форма, максимально наближена до сучасного відтворення досліджуваного складу злочину у ст. 345 чинного КК України; 7) 2001 р. й до сьогоднішнього дня – період чинності КК України від 05 квітня 2001 р.

2. Ретроспективна характеристика законодавства про кримінальну відповідальність за погрозу або насильство щодо працівників правоохоронних органів, яка сформуvala уявлення про соціально-історичну зумовленість криміналізації означеного діяння, доповнена дослідженням сучасних кримінологічних факторів останнього. Виявлено, зокрема, високий рівень зареєстрованих злочинів, передбачених ст. 345 КК України, а також досить суттєвий рівень їх латентності, несприятливу динаміку та структуру, щільний зв'язок з проблемою алкоголізації населення та рецидивної злочинності. Встановлено, що серед потерпілих переважають працівники служб та підрозділів МВС України, які найбільш інтенсивно вступають в безпосередній контакт з громадянами у конфліктних ситуаціях. Відтак, підтверджена актуальна та достатньо суттєва суспільна небезпечність погроз або насильства щодо працівників правоохоронних органів, що обґрунтовує необхідність існування ст. 345 КК України та її подальше удосконалення.

3. Дослідження можливостей запозичення іноземних правових зразків з метою оптимізації вітчизняного законодавства про кримінальну відповідальність за погрозу або насильство щодо працівників правоохоронних органів виявило неоднакові підходи. На підставі аналізу законодавства країн із правовими системами, віднесених до різних типів правових сімей (зокрема, постсоціалістичної, романо-германської та англо-саксонської) з однієї сторони підтверджена достатньо вдала та прогресивна конструкція закріпленого в ст. 345 КК України складу злочину, а з іншої – відповідні зразки, що заслуговують на увагу в контексті дослідження можливості їх імплементації до вітчизняного КК. Серед останніх – визнання потерпілими близьких правоохоронцеві осіб, а не лише родичів, зміна об'єктної приналежності аналізованого злочину, удосконалення диференціації відповідальності за різні групові форми його вчинення. Ці питання, поряд з іншими, стануть предметом дослідження в наступних розділах цієї дисертації.

РОЗДІЛ 2

ЮРИДИЧНИЙ АНАЛІЗ СКЛАДІВ ЗЛОЧИНІВ, ПЕРЕДБАЧЕНИХ СТ. 345 КК УКРАЇНИ

Злочин є складно утвореним актом людської поведінки, що відображає діалектичну *єдність* об'єктивно існуючих форм прояву соціальної й фізичної активності¹ та внутрішніх (психічних) процесів, явищ на єдиній телеологічній та суспільно-правовій площині. Проте, з метою створення науково обґрунтованої системи юридично значимої інформації про той чи інший злочин, його конститутивні й супутні ознаки, кримінально-правова доктрина оперує загальнотеоретичним вченням про склад правопорушення, специфікуючи його до дослідницьких завдань в межах свого специфічного предмету. Як влучно в цьому контексті зазначає В. П. Ємельянов, за своєю сутністю склад злочину – це наукова абстракція, законодавча модель злочинів певного виду, яка вміщує в себе всі найсуттєвіші, найнеобхідніші і типові ознаки злочину та водночас є юридичною підставою для кримінальної відповідальності [63, с. 23]. Суттєвий внесок у розроблення фундаментальних проблем концепції складу злочину та її окремих складових було внесено такими вченими, як Б. С. Волков, В. К. Глістін, П. С. Дагель, Н. Д. Дурманов, В. П. Ємельянов, М. Й. Коржанський, Г. А. Кригер, В. М. Кудрявцев, Ф. Ліст, П. С. Матишевський, В. О. Навроцький, Б. С. Нікіфоров, Г. П. Новосьолов, А. І. Рарог, А. А. Піонтковський, С. Є. Познишев, Н. С. Таганцев, С. А. Тарарухін В. Я. Тацій, К. Ф. Тихонов, А. Н. Трайнін, С. Г. Фельдштейн, І. Г. Філановський, М. І. Хавронюк, В. А. Якушин, Н. Н. Ярмиш та іншими. Завдяки наявним напрацюванням в цьому напрямку науки кримінального права на сьогоднішній день створено достатньо об'ємну теоретичну базу для дослідження всіх ознак складу злочину – і об'єктивних, і суб'єктивних. Так, до об'єктивних ознак прийнято відносити об'єкт, предмет злочину, потерпілого, об'єктивну сторону, а до суб'єктивних – вину, мотив, мету, емоційний стан. Використовуючи

¹ Категорія «активність» вживана нами тут не у юридичному значенні – в аспекті характеристики суспільно небезпечного діяння, а у філософському розумінні: відповідно до керівних ідей, законів й принципів діалектичного детермінізму абсолютний спокій (пасивний стан будь-чого) в принципі не можливий.

ці усталені позиції, здійснімо поступове дослідження кожної з означених складових, екстраполюючи їх родові характеристики на особливості юридичного складу погрози або насильства щодо працівника правоохоронного органу (ст. 345 КК України).

2.1. Кримінально-правова характеристика об'єктивних ознак складів злочинів, передбачених ст. 345 КК України.

2.1.1. Характеристика об'єкту та потерпілого від погрози або насильства щодо працівника правоохоронних органів.

Об'єктивні ознаки складу злочину є тими його компонентами, які виражають зовнішню активність суб'єкту, визначають реальну та потенційну суспільну небезпечність посягання через фактичні істотні негативні зміни чи загрозу їх настання у соціальному середовищі та є, водночас, найбільш достовірним джерелом інформації з точки зору пізнання природи злочинної поведінки й пошуку найбільш оптимальної законодавчої конструкції її кримінально-правової заборони. При цьому первинною ланкою визначення суспільної небезпечності діяння є саме об'єкт злочину, як певний соціально значимий субстрат, що виражає суттєву деструктивну спрямованість відповідного діяння. Разом з тим, в науці й досі немає загальноприйнятої точки зору на поняття та, відповідно, структуру об'єкту злочину. Здійснений нами аналіз спеціальної літератури з означеної проблематики виявив достатньо значну кількість підходів, які наразі побутують та у відомому значенні й мірі конкурують в кримінально-правових дослідженнях. Всю їх сукупність можливо, на нашу думку, згрупувати у кілька напрямків:

1) *соціальні блага, інтереси як об'єкт злочину* (П. С. Матишевський [120, с. 43], А. В. Наумов [136, с. 62-64] та ін.);

2) *суспільно значимі цінності як об'єкт злочину* (Б. С. Гавриш [30, с. 4-15], Г. П. Новосьолов [144, с. 76-89] А. В. Пашковська [106, с. 199], Є. В. Фесенко [261, с. 75-78] та ін.);

3) *людина як об'єкт злочину*. Людина – зазначає В. М. Кудрявцев, – єдиний «творець» суспільних відносин, що дозволяє їй посідати особливе місце в ієрархії суспільних цінностей [100, с. 36];

4) *порядок відносин між людьми, що охороняється законом про кримінальну відповідальність* розглядається як об'єкт злочину А. С. Нерсесяном [138, с. 23, 38-39 та ін.], О. М. Костенком, А. В. Ландіною-Виговською [83, с. 101-105] та деякими іншими вченими. На думку цих науковців, шкоди зазнають не самі відносини, а лише певний стан їх упорядкованості;

5) *розуміння об'єкт злочину як соціальної оболонки* домінує у працях В. М. Трубникова. При цьому вчений наголошує на складно організованому характерові об'єкта злочину, в якому соціальна оболонка виступає первинним рівнем, якому, власне, і заподіюється шкода (або з створюється така загроза) злочином [235, с. 81-88];

6) *сфера життєдіяльності як об'єкт злочину* відстоюється у працях В. П. Ємельянова. Так, вчений зазначає, що на противагу суспільним відносинам, сфера життєдіяльності є більш практичною категорією та в більшій мірі відповідає чинному законодавству про кримінальну відповідальність, в якому вона використовується у назвах низки розділів [62].

7) *розуміння об'єкту злочину як частина дійсності*, яка має певні матеріальні або нематеріальні форми, межі, стани, закономірності існування, цінність обґрунтовується у працях А. Е. Жалінського [236, с. 375]. Вчений зазначає, що таке бачення об'єкт злочину співвідносить його із предметною характеристикою злочину і описує це діяння як перебіг подій у зовнішньому світі, здійснюваний суб'єктом, усвідомлений і такий, що контролюється ним. За природою речей предметна характеристика об'єкта цього діяння охоплює: а) зовнішню сферу, на яку спрямоване діяння і в якій воно реалізується, тобто щось таке, що протистоїть у різних формах спрямованості суб'єктивної енергії; б) зміст

цієї зовнішньої сфери в межах її протистояння діяння, яким здійснюється вплив. Водночас, як частина дійсності, об'єкт злочину наділений значимими для кримінального закону ознаками, які характеризують його як соціальну цінність. Тому об'єкт злочину одночасно характеризується предметним вираженням і ціннісними властивостями для суспільства, як і весь злочин в цілому [236, с. 375-376];

8) *суспільні відносини як об'єкт злочину* (В. К. Глістін [40, с. 20-34, 65-78], В. К. Гришук [43, с. 56], М. Й. Коржанський [81, с. 85-98], Н. Ф. Кузнєцова [106, с. 47] І. І. Митрофанов [125, с. 67], А. А. Музика [127, с. 25-26], Б. С. Нікіфоров [140, с. 21-28, 47-65], А. А. Піонтковський [167, с. 111-126], Є. Л. Стрельцов [86, с. 77-78], С. І. Селецький [204, с. 39, 54], В. Я. Тацій [229] та інші).

Як можна пересвідчитись з наведеного розмаїття поглядів, проблема об'єкту злочину є однією з ключових та, водночас, найбільш дискусійних у сучасній науці кримінального права. Разом з тим, вона не є безпосереднім предметом нашого дослідження, а тому завдання детального її аналізу перед нами не стоїть. Проте, потреба у формуванні стратегії дослідження диктує необхідність в обранні однієї з наведених позицій. В цьому контексті, на нашу думку, доцільно приєднатися до найбільш обґрунтованої та застосовуваної на сьогоднішній день концепції об'єкту злочину як суспільних відносин. Слушною з цього приводу, вважаємо, думку І. І. Митрофанова, який зазначає, що на будь-якому етапі розвитку суспільства існує коло певних інтересів, що представляють підвищену соціальну значущість. У цьому зв'язку в державі і суспільстві виникає система відносин, пов'язаних із забезпеченням їхньої охорони, гарантування. Отже, об'єкт злочину – охоронювані законом про кримінальну відповідальність суспільні відносини, що представляють підвищену значущість для особи, суспільства і держави, яким внаслідок вчинення злочину заподіюється істотна шкода чи створюється загроза заподіяння такої шкоди [125, с. 56-57].

Також видається за доцільне й в певній мірі парирувати основні аргументи прихильників інших концепцій об'єкту злочину, яких об'єднує переважно твердження про заідеологізованість методологічних настанов розуміння

останнього у сенсі суспільних відносин [61, с. 7-11; 83, с. 101-105; 261, с. 75-78 та ін.], а також надто абстрактний характер категорії «суспільні відносини» для того, щоб оперувати нею у науковому обігу [261, с. 75-78; 120, с. 96-105 та ін.]. На наше переконання, апелювання до заідеологізованості вчення про об'єкт злочину як суспільних відносин не має під собою достатніх наукових підстав, адже таке бачення сформувалося ще у вільних від діалектико-матеріалістичного тиску пануючої державної ідеології поглядах дореволюційних вчених, зокрема, М. А. Неклюдова, А. А. Піонтковського, Н. Д. Сергієвського, Ф. Я. Фойницького та інших й в подальшому набуло свого логічного розвитку, що ґрунтувався на керівних ідеях діалектичного детермінізму (у розумінні гегелевської філософської системи), який, до речі, й на сьогоднішній день визнається однією з найбільш плідних методологічних платформ. У зв'язку з цим, політична складова у розвитку ідеї суспільних відносин як об'єкту злочину хоча й не може бути цілком відкинута, проте й не мала вирішального значення.

Крім того, варто висловити заперечення проти видання суспільних відносин за надто абстрактну категорію, яка ускладнює науковий обіг й розуміння предмету кримінально-правового дослідження як такого. Суспільні відносини виявляється поняттям більш конкретним, на відміну від благ, цінностей, оболонки, порядку чи частини дійсності (як-то тлумачать об'єкт злочину критики концепції суспільних відносин). Останні ж є більшої міри абстрактними, не визначеними, адже передбачають відносні характеристики їх критеріїв, які суттєво залежать від суб'єкту сприйняття відповідної інформації (в тому числі й злочинного впливу), фундуються в одних випадках на морально-етичних, а в інших – на суто індивідуалістичних оцінках діяння. Така умовність та ситуативність змісту об'єкту злочину з позицій його альтернативного розуміння, не дозволяє, на нашу думку, повноцінно використовувати його для позначення апріорі статичного (в його загальному, універсальному розумінні без конкретизації предмету, суб'єктів та змісту) компонента складу злочину, яким і є об'єкт. Натомість, категорія «суспільні відносини», завдяки достатньо розвиненому вченню про них у науках соціології (в тому числі – соціології

кримінального права), філософії, загальній теорії права, є значно більш конкретною.

Відтак, розуміння об'єкту злочину саме як поставлених під кримінально-правову охорону суспільних відносин, яким злочином спричинюється істотна шкода або ж створюється загроза такого спричинення, має значення методологічного орієнтиру, на якому ґрунтується розуміння соціально-деструктивної природи злочинної поведінки. До того ж, як слушно в цьому контексті зауважує В. Є. Хмелько, подальше поглиблення розуміння сутності суспільних відносин й використання цього поняття в науці дають змогу глибше усвідомити закономірності історичного процесу, точніше передбачати майбутній хід соціальних процесів. Такі дослідження потребують дальшої розробки категоріального апарату, де центральне місце посідає поняття суспільних відносин [268]. При цьому більшість науковців розглядають як суспільні всі відносини між людьми, протиставляючи їх відносинам між усіма іншими матеріальними утвореннями [59, с. 33-38; 168, с. 31-32; 268 та ін.]. Так, наприклад, Б. С. Нікіфоров також акцентує увагу на тому, що суспільні відносини – це діяльність учасників чи певне розташування людей один відносно іншого, або ж те й інше одночасно [140, с. 64]. Вважаємо є сенс погодитись з цією думкою та в цілому із розумінням об'єкту злочину як суспільних відносин й в подальшому в цій роботі керуватись нею.

Переходячи до проблеми об'єкту погрози або насильства щодо працівника правоохоронного органу, за доцільне видається дотриматись усталеного в кримінально-правовій доктрині диференційованого підходу щодо дослідження об'єкту як такого. У зв'язку з цим, варто зазначити, що загальновизнаною в науці кримінального права є «вертикальна» і «горизонтальна» класифікації об'єктів злочину. Згідно класифікації «по вертикалі», виділяють загальний, родовий та безпосередній об'єкти [89, с. 58]. Поряд із класичною триступеневою класифікацією деякі теоретики кримінального права визначають видовий об'єкт злочину, що являє собою вхідну в родовий об'єкт групу тісно пов'язаних між собою суспільних відносин [159, с. 26, 30], а також інтегрований (надгруповий),

який розглядається в межах родового об'єкту та об'єднує в собі кілька видових [38, с. 57]. Водночас ця позиція не знаходить своєї широкої підтримки серед вітчизняних криміналістів.

Необхідність же у класифікації об'єктів «по горизонталі», при якій на рівні безпосереднього об'єкта виділяються основний (головний) та додатковий, виникає тоді, коли один і той самий злочин одночасно заподіює шкоду декільком суспільним відносинам [89, с. 63]. До таких злочинів, зокрема, належить погроза або насильство щодо працівника правоохоронного органу, навіть поверхневий аналіз складу якого дозволяє виявити його багатооб'єктну спрямованість.

Отже, ґрунтуючись на логіко-семантичному та юридико-догматичному аналізі тексту КК України, можна дійти висновку про те, що родовим об'єктом злочинів, згрупованих в Розділі XV Особливої частини законодавець визнає суспільні відносини, які складаються з приводу забезпечення авторитету органів державної влади, органів місцевого самоврядування та об'єднань громадян. Тобто авторитет вказаних органів й об'єднань у відповідності до назви вказаного розділу є предметом суспільних відносин, на які посягає злочин. Звертаючись до дослідження категорії «авторитет», слід зазначити, що перші спроби його описання та характеристики, як цінності фіксуються у філософських творах учених Стародавнього Сходу, Греції і Риму. Згодом ідеї авторитету одержали розвиток у працях Дж. Віко, Г. Гегеля, К. Гельвеція, Т. Гоббса, І. Канта, Л. Фейєрбаха, Ф. Енгельса та ін. У 60-70 рр. ХХ ст. у Радянському Союзі спостерігається активізація у дослідженні авторитету. На сьогодні у різних дисциплінах вироблено чимало традицій його розуміння. Так, філософсько-теоретичний аспект дослідження феномену авторитету базується на традиційному концепті, за яким авторитет – це форма і результат соціальної взаємодії (В. С. Богданов, Т. О. Бондаренко, Г. Вептруска, І. І. Єфремов, Л. А. Завірюха, А. В. Комина, І. Ж. Салабеков, В. Є. Солдатов та ін.). У політичній науці авторитет розглядають як близьке до влади явище і осмислюють його з позицій лідерства особистості (Г. Я. Дідух, Дж.Джонс, Х. Джерард, Дж. Картрайт, О. В. Єгорова-Гатман, О. Кобилянська, О. Лабковська, А.І.Лисюк, Б.В.Новожилов та ін.) [143].

Етимологічний же аналіз засвідчує, що, будучи терміном іншомовного походження, «авторитет» дещо відрізняється за змістом в українській мові від свого корінного англійського «authority» (від латинського «auctoritas») – влада. У великому тлумачному словнику української мови наводиться наступне основне визначення терміну «авторитет»: «Загальновизнане значення, вплив, поважність» [17, с. 23]. Таким чином, авторитет – категорія вельми умовна та відображає радше суб'єктивне відношення певної значної кількості людей до того чи іншого суб'єкту, що є результатом схвального ставлення до його діяльності та особистих якостей, аніж стан, як більш-менш сталу характеристику, через яку можливо охарактеризувати суспільні відносини у єдності суб'єктів, предмету та змісту. До того ж, як засвідчують численні соціологічні дослідження, аналіз засобів масової інформації, визнання наявності у органів державної влади достатньо високого авторитету на сьогоднішній день є вельми проблематичним: за результатами опитування, проведеного Київським міжнародним інститутом соціології, державним органам довіряють менше третини українців – жителів міст [57]. Дані соціологічного дослідження Лабораторії законодавчих ініціатив та компанії TNS в Україні свідчать, що найбільше впав рівень довіри до президента України – на 10,3% до 31%. За період з вересня 2010 року по лютий 2011 року рівень довіри до Верховної Ради України скоротився на 2,7% до 18,7%, до уряду – на 6,8% до 22,9%. Простежується і падіння рівня довіри до судів (на 7,3% до 14,3%), прокуратури (на 5,7% до 17%), міліції (на 7,6% до 17,4%), Служби безпеки України (на 6,7% до 18,3%), місцевих державних адміністрацій (на 7% до 25,6%), місцевих рад (на 5% до 30,4%) та Збройних сил (на 3,4% до 40,1%) [191].

Слушною в цьому контексті видається думка В. І. Леніна, який зазначав, що основою авторитету є довіра [109, с. 226]. Ця позиція перекликається із запропонованою М. Вебером типологією авторитетів на раціональний, традиційний та харизматичний. Кожному із запропонованих типів властива довіра суб'єкта до носія авторитету, однак з різних причин: при раціональному типі – за умови вигідності перебування при владі носіїв авторитету; при традиційному – як данина традиції; при харизматичному – як наслідок особистісних якостей особи, яка

втілює інститути влади [18, с. 647]. Таким чином, відсутність довіри в будь-якому разі означає й відсутність авторитету. Натомість імперативним шляхом, в тому числі й кримінально-правовими засобами, авторитет влади встановити в принципі не можливо.

Відтак, наведені обставини у своїй сукупності дають, на нашу думку, достатньо підстав стверджувати про недоцільність визнання авторитету органів державної влади, місцевого самоврядування та об'єднань громадян родовим об'єктом злочинів, які згруповані в межах Розділу XV Особливої частини КК України. Справедливості заради також зазначимо, що ця думка в науці не є новою. Аналогічного висновку у своїх працях доходять також і А. В. Бойко, М. Й. Коржанський, В. І. Осадчий та деякі інші вчені. Однак, єдність у запереченні обґрунтованості визнання авторитету органів державної влади, органів місцевого самоврядування та об'єднань громадян не супроводжується такою ж єдністю криміналістів у поглядах на оптимальні альтернативи законодавчому положенню, закріпленому у назві Розділі XV Особливої частини КК України.

Так, А. В. Бойко пропонує повернутися до колишнього розуміння родового об'єкту, який був закріплений у назві Розділу IX «Злочини проти порядку управління» КК УРСР 1960 р.: «Не тільки, і не стільки авторитет органів державної влади та об'єднань громадян є родовим об'єктом злочинів, передбачених у розділі XV Особливої частини КК України, а центральне місце тут займає порядок управління, під яким розуміється нормативно визначений порядок функціонування органів державної влади, органів місцевого самоврядування та об'єднань громадян, їх посадових осіб та представників, за допомогою якого здійснюється вплив на учасників управлінських відносин, чим забезпечується легітимність, авторитет та нормальна робота зазначених органів і осіб» [14]. Таким чином, вчений висловлює переконаність у тому, що саме порядок управління доцільно визнати родовим об'єктом досліджуваної категорії злочинів. Однак, на нашу думку, «порядок управління» є категорією занадто широкою, без чітко визначених меж, адже: по-перше, управління як таке є діяльністю багаторівневою та багатовекторною, передбачає низку форм, методів та шляхів

впливу на об'єкт управління щодо досягнення визначеної мети; по-друге, слідуючи логіці означеної вище пропозиції, родовим об'єктом досліджуваних злочинів слід визнати не лише державне управління, а і муніципальне, корпоративне – в межах місцевої громади, громадських організацій, що в ще більшій мірі ускладнює завдання з'ясування однорідних критеріїв та природи охоронюваних суспільних відносин, на які посягають злочини, охоплені Розділу XV; по-третє, порядок як такий, на наше переконання, не може відображати суті суспільних відносин, є лише станом їх певної упорядкованості. Останній же, у відповідності до обраної нами на початку цього розділу методологічної настанови, не може визнаватися в якості об'єкту злочину.

З деякими відмінностями у порівнянні з А. В. Бойком підходить до вирішення питання про родовий об'єкт злочинів, передбачених Розділом XV Особливої частини КК України професор М. Й. Коржанський, який також вважає за доцільне змінити назву вказаного розділу на «Злочини проти порядку управління», аргументуючи свою позицію тим, що авторитет органів державної влади, місцевого самоврядування та об'єднань громадян є досить вузькою категорією, яка не дозволяє охопити весь спектр суспільних відносин, на які посягають відповідні злочини. Зокрема, не посягає на авторитет органів державної влади погроза чи насильство щодо працівників правоохоронних органів [79, с. 521]. При цьому, вчений пропонує визнати родовим об'єктом систему суспільних відносин, що є державним управлінням [79, с. 522]. І знову ж таки, повертаючись до висловлених нами вище зауважень, слід акцентувати увагу на широті сфери державного управління. Останнє зазвичай розуміється, як вид діяльності держави, сутністю якого є здійснення управлінського організуючого впливу шляхом використання повноважень виконавчої влади через організацію виконання законів, здійснення управлінських функцій з метою комплексного соціально-економічного та культурного розвитку держави, її окремих територій, а також забезпечення реалізації державної політики у відповідних сферах суспільного життя, створення умов для реалізації громадянами їх прав і свобод. Універсальність державного управління виражається через діяльність органів

виконавчої влади, яка є безперервною, тобто вона неможлива без повсякденного і постійного управлінського впливу на суспільні відносини, *охоплюючи всі, без винятку сфери суспільного життя (курсиви наші – А.У.)* та здійснюється на всіх рівнях управління – від центру до регіонів та конкретних територій [113, с. 18-19]. Звідси випливає принципова неможливість визнання всієї гами суспільних відносин, які формуються, відтворюються, реалізуються в державному управлінні однорідними. В іншому випадку, аби бути послідовним, доведеться об'єднати в єдиному розділі КК України низку злочинів у сфері службової діяльності, військові злочини, проти правосуддя, проти громадської безпеки тощо, що, безумовно, є неприпустимим.

С. Г. Волкотруб, О. М. Омельчук, В. М. Ярін, ґрунтуючись на аналізі безпосередніх об'єктів злочинів, норми про кримінальну відповідальність за які містяться в Розділі XV Особливої частини КК України, пропонують визнавати родовим об'єктом цих злочинів суспільні відносини, що складаються у сфері здійснення адміністративно-розпорядчих функцій органів державної влади та місцевого самоврядування, а також у сфері реалізації фізичними та юридичними особами відповідних прав та законних інтересів [90, с. 178]. Схожу позицію займають й автори одного з підручників з курсу «Кримінальне право України» під загальною редакцією В. В. Сташиса та В. Я. Тація, зазначаючи, що родовим об'єктом цих злочинів є певна група суспільних відносин, що виникають між органами державної влади, органами місцевого самоврядування, об'єднаннями громадян і фізичними особами у зв'язку зі здійсненням адміністративно-розпорядчих функцій з метою захисту прав, свобод і законних інтересів фізичних і юридичних осіб [89, с. 276]. Таким чином, згідно викладеної думки, сфера державного, муніципального та корпоративного (в аспекті об'єднань громадян) управління в якості родового об'єкту досліджуваних злочинів звучується до «певної групи» без деталізації останньої ані за предметом, ані за рівнями, ані за напрямками. Крім того, вказівка на здійснення адміністративно-розпорядчих функцій, як діяльності, з приводу якої формується відповідна група суспільних відносин, залишає осторонь низку інших видів діяльності та, відповідно, відносин,

які, наприклад, формуються щодо здійснення досудового розслідування, оперативно-розшукових заходів тощо. Відтак, наведене вище розуміння родового об'єкту є дещо звуженим.

Певні висновки щодо окремих характеристик родового об'єкту злочинів, об'єднаних в Розділі XV Особливої частини КК України можливо зробити й на підставі узагальнення думок науковців в площині досліджень безпосередніх об'єктів злочинів, що входять до означеного Розділу КК. Так, В. І. Осадчий, аналізуючи проблеми кримінально-правового захисту правоохоронної діяльності, до переліку яких входять також й окремі аспекти кримінально-правової характеристики злочину, передбаченого ст. 345 КК України, доходить висновку, що використання в складах злочинів юридичних конструкцій типу «у зв'язку з виконанням службових обов'язків», «під час виконання службових обов'язків (обов'язків щодо охорони громадського порядку)», «з метою перешкодити виконанню службових обов'язків або добитися прийняття незаконних рішень», «у зв'язку з діяльністю щодо охорони громадського порядку» вказують на об'єкт злочину. Тому, під основним безпосереднім об'єктом посягання у наведених випадках В. І. Осадчий пропонує розуміти «виконання службових обов'язків представником влади, працівником правоохоронного органу у відповідності до закону» [151, с. 65-66]. Аналогічну точку зору, але в розрізі дослідження кримінальної відповідальності за посягання на життя працівника правоохоронного органу, висловлюють також Д. Ю. Гуренко, зазначаючи, що безпосереднім об'єктом складу злочину, передбаченого ст. 348 КК України, є діяльність правоохоронних органів [46, с. 10] та В. О. Дудоров, вказуючи на нормальну службову діяльність [135, с. 956]. Разом з тим, навряд чи діяльність, чи її стан можливо визнати об'єктом злочину: діяльність є формою активності, в якій виражається зміст суспільних відносин. Звичайно, діяльність є цілеспрямованою поведінкою, в ній знаходять своє відображення окремі характеристики предмету суспільних відносин і їх суб'єктів. Однак, вона не є самодостатньою категорією, об'єм її поняття надто вузький, щоб охопити всі ознаки суспільних відносин, які в цілому визнаються об'єктом злочину.

Отже, як можна пересвідчитись, в науковій літературі існує чимало точок зору на родовий об'єкт злочинів, об'єднаних Розділом XV Особливої частини КК України. Визнаючи при цьому певний рівень обґрунтованості кожної з них, ми виявили й низку недоліків, наявність яких не може задовольнити запити нашого дослідження. Тому, маємо сміливість висловити власну точку зору з проблемного питання, що ґрунтується на застосуванні загальнонаукового методу синтезу та інтегративного підходу у виявленні ознак шуканого родового об'єкту.

Враховуючи висловлені критичні зауваження, на нашу думку, за основу доцільно взяти бачення С. Г. Волкотруба, О. М. Омельчука, В. В. Сташиса, В. Я. Тація, В. М. Яріна та інших вчених, які родовим об'єктом аналізованих злочинів вважають групу суспільних відносин, що виникають між органами державної влади, органами місцевого самоврядування, об'єднаннями громадян і фізичними особами у зв'язку зі здійсненням адміністративно-розпорядчих функцій з метою захисту прав, свобод і законних інтересів фізичних і юридичних осіб. При цьому, трансформуючи цю позицію в напрямку забезпечення вимог повноти кримінально-правового захисту пропонуємо родовим об'єктом *визнати суспільні відносини у сферах правоохоронної та адміністративної діяльності органів державної влади, органів місцевого самоврядування, об'єднань громадян і фізичних осіб, офіційного документообігу та виконання цивільно-правових зобов'язань*.

Вказівка у наведеному нами визначенні сферу правоохоронної діяльності обумовлюється з однієї сторони її функціональною широтою, а з іншої – підпорядкованості єдиному вектору соціального управління. Правоохоронна діяльність – це державна правомірна діяльність, що полягає у впливі на поведінку людини або групи людей з боку вповноваженої державою посадової особи шляхом охорони права, відновлення порушеного права, припинення або розгляду порушення права, його виявлення або розслідування з обов'язковим додержанням установлених у законі процедур для цієї діяльності [227, с. 12]. Структурно до системи правоохоронної діяльності належать такі напрямки: діяльність із забезпечення охорони учасників кримінального судочинства; діяльність органів прокуратури; діяльність із виявлення, запобігання та розслідування злочинів;

діяльність із захисту державної (національної) безпеки, державного кордону та правопорядку [227, с. 14]. Таким чином, оперування категорію «правоохоронна діяльність» дозволяє охопити кримінально-правовим захистом широкий та, водночас, достатньо конкретизований обсяг суспільних відносин, до яких, зокрема, потрапляють й відносини щодо здійснення правоохоронних функцій об'єднаннями громадян та окремими фізичними особами. Відтак, окреслюються формально визначені межі криміналізації таких суспільно небезпечних діянь, ознаки яких закріплені у ст.ст. 342 (в частині опору працівникові правоохоронного органу, члену громадського формування з охорони громадського порядку і державного кордону, військовослужбовця), 343, 345, 347, 348 (в частині посягання на життя працівника правоохоронного органу чи його близьких родичів, члену громадського формування з охорони громадського порядку і державного кордону, військовослужбовця), 349 (в частині захоплення працівника правоохоронного органу), 350, 352, 359 КК України.

Що стосується адміністративної діяльності, то в науці ця категорія розуміється здебільшого, як різновид владної діяльності щодо організації і практичного здійснення охорони громадського порядку, громадської безпеки, надання допомоги і сприяння громадянам у реалізації їх прав, свобод, законних інтересів та яка охоплює чотири напрямки: адміністративно-розпорядчий, адміністративно-наглядовий, адміністративно-управлінський та адміністративно-юрисдикційний [2, с. 54; 3, с. 20; 56]. Вони реалізуються як в діяльності органів державної влади (в тому числі й тих, які не належать до правоохоронних), так й органів місцевого самоврядування і виявляються, перш за все, у правотворчій, правореалізаційній, контролюючій, дозвільній діяльності. Таким чином, застосування категорії «адміністративна діяльність» щодо сфери суспільних відносин, які підпадають під кримінально-правову охорону, дозволяє визначити межі криміналізації таких суспільно небезпечних діянь, ознаки яких закріплені у ст.ст. 341, 342 (в частині опору представникові влади), 344, 346, 349 (в частині захоплення працівника представника влади), 351, 353, 354,

Офіційний документообіг, як сфера поставлених під кримінально-правову охорону суспільних відносин (в межах видового об'єкту злочинів) досліджується у працях А. В. Бриліантова, Л. О. Букаєрової, М. М. Ветошкіної, Б. В. Волженкіна, Л. Д. Гаухмана, В. П. Тихого, М. І. Фіалки та інших вчених. Аналіз результатів досліджень цих науковців засвідчує специфічну однорідність вказаних відносин, суспільну небезпечність посягань на них та обґрунтованість їх криміналізації, що знайшла своє відображення, зокрема, й у ст. 357, 358 КК України.

Ознаки складів злочинів, які вчиняються у сфері виконання цивільно-правових зобов'язань, закріплені у ст.ст. 355 КК України. Саме в цій статті зафіксовані ознаки діянь, які у найбільш суспільно небезпечних формах порушують принципи свободи договору та свободи волі при здійсненні правочинів.

Отже, як можна бачити, в межах родового об'єкту злочинів, згрупованих в Розділі XV Особливої частини КК України об'єднані достатньо різні за своєю природою суспільні відносини, що обумовлює штучність цілісного уявлення про їх однорідність. Однак, перебування їх у єдиному структурному компоненті чинного КК України диктує необхідність саме такого їх сприйняття. Посягання на ці суспільні відносини істотно порушує здатність держави, окремих громадян і їх об'єднань захистити права фізичних і юридичних осіб від порушень, а також знижує функціональну спроможність муніципальних органів у виконанні покладених на них завдань щодо адміністрування низки сфер соціальних взаємодій на місцевому рівні, призводить в цілому до загострення соціальних конфліктів, дисфункції інститутів соціального управління, дезорганізації життєдіяльності.

Визначившись з родовим об'єктом, є підстави звернутися до аналізу безпосереднього об'єкту погрози або насильства щодо працівника правоохоронного органу. Як зазначалося вже нами вище, цей злочин відноситься до категорії складних багатооб'єктних. В цілому ж теоретична конструкція таких злочинів знайшла своє визнання в науці й на сьогоднішній день в основному не

викликає дискусій щодо можливості існування. Проте, неоднозначним серед вчених є відношення до проблеми розподілу об'єктів на основний та додатковий в таких злочинах. Здійснений нами аналіз наукової літератури з цієї проблематики засвідчив, що переважна більшість суперечок виникає на ґрунті неоднакового розуміння категорій «об'єкт злочину», «об'єкт кримінально-правового захисту», «об'єкт злочинного посягання». Не вдаючися, однак, до ґрунтовного дослідження кожної з наявних концепцій, вважаємо за доцільне приєднатися до позиції тих вчених (П. П. Андрушко, В. М. Куц, Є. В. Лашук, С. О. Лихова, С. В. Морозюк, А. А. Музика, О. П. Кириченко, В. Б. Харченко та ін.), які вкладають різний зміст у вказані поняття.

Так, С. О. Лихова та С. В. Морозюк зазначають, що явище «об'єкт кримінально-правової охорони» є ширшим і є первинним щодо явища «об'єкт злочину», тому що кримінальний закон бере під свою охорону відповідні інтереси, і лише потім вони стають безпосереднім об'єктом злочину в разі злочинного посягання на них або можуть не бути ними взагалі в разі їх порушення внаслідок діянь неосудних осіб або осіб, які не досягли віку, з якого настає кримінальна відповідальність, хоча вони і охороняються кримінальним законом [110, с. 56]. П. П. Андрушко, підтримуючи в цілому висловлене міркування, дещо його деталізує, вказуючи на те, що об'єкт кримінально-правової охорони – поняття (категорія) абстрактне, неконкретизоване: це той феномен, який законодавцем визнається цінністю для суспільства і держави і, на його думку (волевиявлення), потребує охорони кримінально-правовими засобами. Об'єкт конкретного злочину завжди конкретний – це та конкретна цінність, визнана такою законодавцем, якій заподіяна істотна шкода конкретним злочинним діянням чи створена загроза заподіяння такої шкоди [6, с. 8]. Вчений також зауважує, що такими цінностями, які складають, на його думку об'єкт кримінально-правової охорони, є: 1) права, свободи і правоохоронювані інтереси фізичних осіб, правоохоронювані інтереси юридичних осіб, суспільства (громадські інтереси), територіальних громад, об'єднань громадян, органів місцевого самоврядування та держави; 2) потерпілі (фізичні та юридичні особи,

суспільство і держава); 3) соціальні зв'язки між членами суспільства з приводу реалізації належних їм прав, свобод та інтересів, у тому числі у формі правовідносин у разі їх врегулювання нормами права [6, с. 8]. Аналогічну думку висловлюються також А. А. Музика і Є. В. Лащук [128, 56].

Не важко помітити, що у викладеному форматі розуміння проблемного питання об'єкт кримінально-правової охорони становлять фактично окремі складники суспільних відносин, які зводяться до рангу самостійних цінностей. Натомість об'єкт злочину, як елемент складу злочину, охоплює суспільні відносини, які зазнають істотного деструктивного впливу (чи створюється його загроза) від злочину *в цілому*. У зв'язку з цим, на нашу думку, об'єкт злочину варто аналізувати через призму єдності всіх складових та їх сукупної цінності для суспільства. При цьому визначення основного та додаткового безпосереднього об'єкта має формуватись на засадах виявлення акцентів у волевиявленні законодавця щодо пріоритетності кримінально-правового захисту окремої групи суспільних відносин у певних типових ситуаціях.

В цьому контексті звертають на себе увагу наявні в літературі визначення безпосереднього об'єкту погрози або насильства щодо працівника правоохоронного органу. Так, М. І. Мельник та М. І. Хавронюк основним безпосереднім об'єктом цього злочину вбачають у нормальній діяльності правоохоронних органів, їх авторитеті, а додатковий – у психічній недоторканості працівників правоохоронних органів або їх близьких родичів, їх здоров'я [133, с. 866]. Подібну точку зору висловлюють також І. М. Залялова [67, с. 40], В. А. Клименко [88, с. 482], В. В. Притула [179], А. І. Рарог [238, с. 411] та інші. Однак, діяльність як така може розглядатися лише самодостатнім об'єктом кримінально-правової охорони, а не об'єктом злочину; діяльність є складовою змісту (його формою) суспільних відносин та має розглядатися саме через призму останніх. Відтак, вважаємо за неможливе визнати нормальну діяльність безпосереднім об'єктом злочину, передбаченого ст. 345 КК України. Щодо наведеного розуміння додаткового об'єкту – то він характеризується тими ж недоліками з приводу

змішування категорій об'єкту кримінально-правової охорони та об'єкту злочину, а також неповнотою опису ознак, поза якими залишилися відносини власності.

В. В. Кузнецов та А. В. Савченко надають визначення основного безпосереднього об'єкту погрози або насильства щодо працівника правоохоронного органу як суспільних відносин, що забезпечують нормальну діяльність представників правоохоронних органів (*або ж відносини у сфері правоохоронної діяльності – А.У.*). Під додатковим обов'язковим безпосереднім об'єктом злочину вчені також вважають за доцільне розуміти психічну недоторканність працівників правоохоронних органів або їхніх близьких родичів, їхнє здоров'я [102, с. 267]. Будучи позицією більш виваженою за попередню проаналізовану нами, вона все ж не позбавлена окремих недоліків. Так, визнаючи об'єктом суспільні відносини, що *забезпечують* нормальну діяльність представників правоохоронних органів, зазначені науковці фактично виводять за межі об'єкту злочину безпосередні правоохоронні відносини, надаючи перевагу при цьому певним забезпечувальним їх аспектам. Це, наприклад, можуть бути фінансово-правові відносини щодо вчасного надходження коштів на рахунки відповідних бюджетних установ, або ж відносини соціального захисту, санаторно-курортного лікування, кадрового забезпечення тощо. Аналогічним чином розуміються й відносини у сфері правоохоронної діяльності, так як ця сфера включає не лише правоохоронні відносини, а службові та інші внутрішньо-організаційні відносини. Вочевидь, останні не можуть бути об'єктами досліджуваного злочину. Натомість, його суспільна небезпечність полягає у створенні загрози істотного порушення *безпосередніх* правоохоронних відносин. Іншими словами – посягання на здоров'я, власність працівника правоохоронного органу, його близьких родичів обумовлює ситуацію ризику неналежного виконання відповідним працівником своїх функцій як службовця-правоохоронця через постановкою його перед дилемою типу «особисте-суспільне» або ж «приватне-службове». Це в свою чергу тягне за собою низку інших негативних наслідків в ряді суспільних відносин, які прямо залежать від успішного здійснення державою правоохоронної функції.

У зв'язку з наведеним *основним безпосереднім об'єктом злочину, передбаченого ст. 345 КК України* вважаємо за доцільне визнати *суспільні правоохоронні відносини*. В загальній теорії права під правоохоронними відносинами прийнято розуміти форми соціальної взаємодії право-дієздатних суб'єктів, яка носить владний характер, детермінована фактом вчинення правопорушення і має на меті відновлення порушеного права, притягнення правопорушника до певного виду юридичної відповідальності та уможливлене примусове виконання ним суб'єктивного юридичного обов'язку, передбаченого законом або договором і опосередкованого правозастосовним актом [212, с. 6].

Сам же працівник правоохоронного органу, який зазнає шкоди від злочину у зв'язку зі своєю службовою діяльністю та володіючи спеціальним правовим статусом (а також його близькі родичі) є окремим суб'єктом зазначених суспільних відносин та, відтак, окремим об'єктом кримінально-правового захисту в частині свого здоров'я, як однієї з найвищої соціальної цінності, а також їх власності. У зв'язку з цим, під *обов'язковим додатковим об'єктом злочину, передбаченого ст. 345 КК України* можливо, на нашу думку, розуміти *суспільні відносини у сфері забезпечення особистої недоторканості та здоров'я працівника правоохоронного органу та (або) його близьких родичів, та (або) відносини у сфері забезпечення недоторканості власності зазначених осіб*. Подібне бачення розподілу об'єктів злочину, як елементу його складу, на основний та додатковий наводяться й у працях Д. Ю. Гуценка [44, с. 170-172], В. П. Ємельянова [64, с. 230-231], В. І. Осадчого [151, с. 99-108] та інших вчених.

Додаткові аргументи на користь визнання основним об'єктом злочину, передбаченого ст. 345 КК України суспільних правоохоронних відносин, а додатковим – відносин у сфері особистої недоторканості, здоров'я, власності, а не навпаки виявляються при телеологічному тлумачення кримінально-правових норм про кримінальну відповідальність за погрозу або насильство щодо працівника правоохоронного органу. Як слушно з цього приводу зазначає Г. В. Мальцев: «Телеологічний аналіз юридичної норми відкриває шлях у світ правових цінностей, ідеалів, ідеології взагалі» [116, с. 698].

Зміст норми права є частиною об'єктивної дійсності, водночас смисл норми права має суб'єктивно-об'єктивну природу. Об'єктивним елементом є притаманний нормі регулятивний потенціал, а суб'єктивним – свідомість осіб, що брали участь у створенні цієї норми права, а також свідомість інтерпретатора, в якій відображується і розкривається згаданий потенціал [115, с. 7]. Об'єктивний, зокрема – кримінально-правовий захисний, регулятивний, превентивний, потенціал норми права може бути повністю розкритий та реалізований, якщо враховуються цільові настанови її укладача з боку правозастосувача. Правотворчість є особливим засобом соціального управління. Останнє ж на всіх рівнях має чітко визначені цілі. Відтак, тлумачення й застосування конкретної норми має відповідати заздалегідь завданій меті, інакше ефективність правового регулювання буде мінімальною. Саме спільність цілей, за влучним зауваженням П. М. Рабіновича, опосередковує зв'язок права і політики [186, с. 10]. Безперечно, кожна норма права має кілька цілей – найближчі – ті, заради досягнення яких безпосередньо створюється правова норма – та віддалені, які досягаються супутньо, як побічний позитивний ефект, який може бути прогнозованим та закладатися у відповідній текстовій формі.

Грунтуючись на викладених міркуваннях та застосовуючи їх до аналізу змісту ст. 345 КК України, в тому числі – її структурного розташування в кодексі, можна стверджувати, що правовий захист здоров'я, власності, в тому числі й працівників правоохоронних органів, всебічно та *цілеспрямовано* сформований в межах Розділів II, VI Особливої частини КК. Відтак, окрема криміналізація погрози або насильства щодо працівника правоохоронного органу та розташування відповідної статті у Розділі XV Особливої частини КК мало інше призначення, аніж захист їх здоров'я, власності як самоціль. Основною метою запровадження кримінальної відповідальності за означені діяння вочевидь було створення додаткових правових гарантій безперешкодного, у відповідності до чинного законодавства, здійснення правоохоронної діяльності уповноваженими суб'єктами. Зміст цих гарантій зводиться до встановлення підвищеної кримінальної відповідальності за посягання на суспільні відносини, які хоча і

забезпечені кримінально-правовою охороною, сформованою в межах інших статей КК, однак у зв'язку з їх дотичністю до сфери правоохоронної діяльності набувають додаткових ознак. Відбувається, таким чином, певний синтез кількох груп суспільних відносин, в якому керівну, системоутворюючу роль відіграють саме правоохоронні відносини. Як наслідок – загроза здоров'ю, власності суб'єктів цих відносин створює й загрозу успішній реалізації правоохоронних функцій відповідного органу державної влади. Слушною в цьому контексті (з поправкою на характеристику об'єкту як суспільних правоохоронних відносин) видається думка Н. І. Трофимова, який зауважує, що визнання посягання на життя, здоров'я працівника міліції або народного дружинника у зв'язку з їх діяльністю щодо охорони громадського порядку злочином проти особистості нівелює спрямованість зазначеного діяння проти порядку управління, його дійсну правову природу [179].

На те, що саме правоохоронні відносини є згідно волі законодавця (його цільової настанови) «материнськими» по відношенню до інших, які тим чи іншим чином, залучаються до орбіти діяльності працівників правоохоронних органів може вказувати, на нашу думку, також і наступний витяг з тексту Присяги працівника органів внутрішніх справ України: «...Клянуся мужньо і рішуче, *не шкодуючи своїх сил і життя (курсив наш – А.У.)*, боротися із злочинністю, захищати від протиправних посягань життя, здоров'я, права й свободи громадян, державний устрій і громадський порядок...» [177]. Така розстановка акцентів фундується на засадничих установах суспільної моралі щодо служби в органах державної влади, яка за своєю природою є сервісною, тобто спрямованою на забезпечення безконфліктного й справедливого соціального середовища, є його інструментальним його додатком. Тому й працівники цих органів мають керуватися саме цим пріоритетом, а не будь-якими іншими. В супротивному разі немає підстав вести мову про будь-які гарантії прав і свобод. Право у реальному бутті можливе виключно при його потенційному, але реально гарантованому забезпеченні силою примусу з боку держави.

Звичайно, сказане не означає цілковите ігнорування прав, свобод й законних інтересів самих працівників правоохоронних органів. Навпаки – для них створюються *додаткові* гарантії, посилений захист через підвищену статусну віктимність, що виражається у вищому ступеню ризику зазнати особистих втрат у зв'язку з пріоритетним виконанням службових обов'язків у сфері правоохоронної діяльності.

Отже, викладене, на нашу думку, дає достатньо підстав вважати основним безпосереднім об'єктом злочину, передбаченого ст. 345 КК України суспільні правоохоронні відносини, а додатковим обов'язковим – у сфері особистої (зокрема, психічної) недоторканості, здоров'я, власності працівників правоохоронних органів та їх близьких родичів.

Звертаючись до аналізу структури суспільних відносин, які визначені нами в якості основного безпосереднього об'єкту погрози або насильства щодо працівника правоохоронного органу, зауважимо, що в кримінально-правовій науці, вирішуючи подібні завдання, зазвичай оперують розробленою О. В. Дроздовим концепцією, згідною з якою суспільні відносини включають у себе: носіїв (суб'єктів) або учасників суспільних відносин; предмет, з приводу якого існують суспільні відносини; соціально значущу діяльність (соціальний зв'язок), як зміст відносин [59, с. 22-69]. При цьому, як слушно зауважує В. К. Глістін, основною складовою суспільних відносин є людина, так як лише її діяльність здатна вносити зміни у суспільні відносини. Зміст – це конкретна взаємодія суб'єктів, а предмет – те, з приводу чого виникають, існують будь-які суспільні відносини. В свою сергу всі суспільні відносини за ознакою їх предмета можливо поділити на дві категорії: матеріальні (тобто ті, що виникають з приводу майна, прав на майно чи дій майнового характеру) та нематеріальні (їх предметом є соціальні, духові цінності) [40, с. 48].

Підтримуючи усталену традицію теоретизування за визначеним вище вектором, екстраполюймо наведені положення вчення про структуру суспільних відносин на площину дослідження основного безпосереднього об'єкту злочину, передбаченого ст. 345 КК України.

Отже, суб'єктами (учасниками) суспільних правоохоронних відносин і (правоохоронних відносин) є з одного боку працівники правоохоронних органів, а з іншого – окремі фізичні (громадяни, іноземці, особи без громадянства) та юридичні особи. Їх специфікою є особливий правовий статус, який обумовлений чи-то службовим становищем у певному правоохоронному органі, чи-то залученням до сфери правоохоронної діяльності, яка має наглядовий, адміністративно-правовий, адміністративно-процесуальний, оперативно-розшуковий чи кримінально-процесуальний характер. При цьому певні труднощі виявляються в тлумаченні категорії «правоохоронні органи» через те, що остання не знайшла свого однозначного законодавчого врегулювання. Так, М. Й. Коржанський під працівниками правоохоронних органів пропонує розуміти працівників міліції, служби безпеки та прокуратури [79, с. 528]. Інші науковці взагалі не дають вичерпного переліку працівників правоохоронних органів [133, с. 861; 91, с. 276 та ін.], орієнтуючи при цьому на певну ситуативну варіативність вказаної категорії суб'єктів суспільних відносин, які є об'єктом погрози або насильства щодо працівника правоохоронного органу. Поряд з цим не можна не звернути уваги, що від вирішення означеного питання безпосередньо залежить окреслення кола можливих потерпілих від досліджуваного злочину, відмежування його від суміжних складів. І хоча наявність потерпілого від злочину, передбаченого ст. 345 КК України обумовлюється заподіянням (або створенням загрози заподіяння) істотної шкоди суспільним відносинам, які становлять його додатковий обов'язковий об'єкт, вважаємо все ж за доцільне поєднати дослідження суб'єктів суспільних відносин, що становлять основний безпосередній об'єкт та потерпілого від погрози або насильства щодо працівника правоохоронного органу через *фактичне* їх співпадання. Разом з тим з точки зору юридичної конструкції складу злочину, як було вказано вище, ці поняття різні, а їх ототожнення у даному контексті ґрунтується на визнанні багатооб'єктної природи єдиного злочинного діяння, при вчиненні якого неможливо порушити суспільні правоохоронні відносини без порушення відносин у сфері власності, здоров'я, недоторканості особи. В свою чергу, заподіяння шкоди останнім

імовірно здатне опосередковано спричинити шкоду правоохоронним відносинам. Такий бінарний зв'язок спонукає до наукового пошуку ознак потерпілого від злочину, передбаченого ст. 345 КК України разом з ознаками суб'єктів, як структурних складових суспільних відносин, що становлять його об'єкти.

Отже, відповідно до ч. 1 ст. 2 Закону України «Про державний захист працівників суду і правоохоронних органів» від 23.12.1993 р. № 3781-ХІІ до правоохоронних органів належать: органи прокуратури, внутрішніх справ, служби безпеки, Військової служби правопорядку у Збройних Силах України, митні органи, органи охорони державного кордону, органи державної податкової служби, органи і установи виконання покарань, слідчі ізолятори, органи державного фінансового контролю, рибоохорони, державної лісової охорони, інші органи, які здійснюють правозастосовні або правоохоронні функції [182]. З тексту наведеної статті випливає, по-перше, що перелік правоохоронних органів не є вичерпним та, по-друге, що до правоохоронних органів законом віднесені не лише органи, які здійснюють правоохоронні функції, а й правозастосовні. Щодо останнього, то таке законодавче формулювання викликає заперечення з причин необґрунтованого розмивання меж юридично значимого поняття «правоохоронні органи» та надання можливості охоплення ним фактичного будь-якого органу державної виконавчої та судової влади, а також парламенту, який здійснює правозастосовні функції в частині дотримання регламенту своєї діяльності й застосування норм прямої дії, закріплених в Конституції України.

Аналогічними вадами страждає також і визначення правоохоронних органів, надане у ч. 4 ст. 1 Закону України «Про демократичний цивільний контроль над воєнною організацією і правоохоронними органами держави» від 19.06.2003 р. № 975-IV, згідно з якою «правоохоронні органи – державні органи, які відповідно до законодавства здійснюють правозастосовні або правоохоронні функції» [181].

Термін «правоохоронні органи» згадується також у законах «Про громадянство України», «Про державну таємницю», «Про захист суспільної моралі», «Про заходи протидії незаконному обігу наркотичних засобів,

психотропних речовин і прекурсорів та зловживання ними», «Про контррозвідувальну діяльність», «Про основи національної безпеки України», «Про поховання та похоронну справу», «Про участь громадян в охороні громадського порядку та державного кордону». Окрім перелічених законів, термін «правоохоронні органи» згадується ще у двадцяти інших законах України й численних нормативних актах Президента та Кабінету Міністрів України [170]. Однак в жодному з них немає вичерпного та довершеного визначення правоохоронних органів. Звичайно, така ситуація створює у практиці діяльності судових та слідчих органів достатньо суттєві проблеми, які в розрізі проблематики нашого дослідження стосуються визначення потерпілого від злочину, передбаченого ст. 345 КК України. Натомість потерпілий є обов'язковою об'єктивною ознакою досліджуваного складу злочину, відсутність якої означатиме й відсутність погрози або насильства щодо працівника правоохоронного органу.

Звертаючись до доктринальних напрацювань з приводу означеної проблеми, виявляємо, що в юридичній науці також не сформовано єдиного бачення правоохоронної функції держави. Не вдаючись, однак, до глибинного дослідження всіх наявних думок з цього приводу, зазначимо, що однією з найбільш визнаних та виважених позицій є та, згідно з якою правоохоронна функція тією чи іншою мірою властива всім органам державної влади і є складовим елементом діяльності інших органів, організацій, установ та посадових осіб, що обумовлено конституційними вимогами дотримання законності, забезпечення охорони правопорядку, інтересів суспільства, прав і свобод громадян. Однак ця діяльність у більшості органів та організацій не є основною, вона вторинна, постає з основної, забезпечуючи реалізацію їх організаційно-управлінської функції у галузі економіки, фінансів, науки, освіти та інше [146, с. 3; 170; 217, с. 52 та ін.]. Таким чином, вважаємо за доцільне підтримати тих вчених, які визначають приналежність певного органу державної влади до правоохоронних за критерієм діяльності щодо захисту прав і свобод як *єдиної чи основної* їх функції.

До основних правоохоронних функцій фахівці у галузі адміністративного, конституційного права, а також загальної теорії держави і права зазвичай відносять: 1) профілактичну (профілактика правопорушень, які тягнуть за собою юридичну відповідальність у сфері публічного права); 2) захисну (захисту життя, здоров'я, прав, свобод та законних інтересів фізичних і юридичних осіб); 3) охоронну (охорони громадського порядку, громадської безпеки і власності, конвоювання); 4) ресоціалізаційну (ця функція є найбільш характерною для органів і служб у справах неповнолітніх, служб, що здійснюють адміністративний нагляд за особами, звільненими з місць позбавлення волі, органів і установ виконання покарань); 5) оперативно-розшукову; 6) розслідування злочинів; 7) судового розгляду справ; 8) розгляду справ про адміністративні правопорушення; 9) розгляду справ про фінансові та адміністративно-господарські правопорушення; 10) виконання вироків, рішень, ухвал і постанов судів, постанов органів досудового слідства та прокурорів [123, с. 28-29; 154, с. 71; 273, с. 27 та ін.].

До другорядних, опосередкованих правоохоронних функцій відносять: 1) контрольну (наглядову); 2) дозвільну (надання дозволів на здійснення певної діяльності, у тому числі підприємницької, або вчинення певних дій у галузі використання природних ресурсів, поводження з об'єктами підвищеної небезпеки); 3) правороз'яснювальну (у тому числі функція подання правової допомоги); 4) аналітичну та/або методичну; 5) інформаційну (інформування інших державних органів, у т. ч. правоохоронних); 6) нормотворчу (з правом видання актів міжвідомчого характеру); 7) координаційну [123, с. 29-30; 273, с. 31; 226, с. 13-15; 170 та ін.].

Враховуючи викладені концептуальні положення, а також на підставі здійсненого нами структурно-функціонального аналізу правових статусів органів державної влади в Україні, системного аналізу чинного законодавства, вважаємо за можливе зробити висновок, згідно з яким до правоохоронних органів доцільно віднести наступні:

1. Прокуратура.

2. Органи внутрішніх справ.
3. Служба безпеки України.
4. Військова служба правопорядку у Збройних Силах України.
5. Служба зовнішньої розвідки України.
6. Органи охорони державного кордону Державної прикордонної служби України.
7. Органи Міністерства доходів і зборів України (у тому числі підрозділи податкової міліції та органи й підрозділи, які виконують митні функції).
8. Органи та установи виконання покарань Державної пенітенціарної служби України.
9. Слідчі ізолятори Державної пенітенціарної служби.
10. Органи Державної фінансової інспекції.
11. Органи рибоохорони Державного агентства рибного господарства України.
12. Органи Державної лісової охорони.
13. Антимонопольний комітет України.
14. Національна комісія з цінних паперів та фондового ринку.
15. Управління державної служби охорони України.
16. Державна санітарно-епідеміологічна служба.
17. Державна екологічна інспекція України.
18. Державна інспекція ядерного регулювання.
19. Державна інспекція України з питань захисту прав споживачів.
20. Державна інспекція техногенної безпеки України.
21. Державна інспекція з безпеки на морському та річковому транспорті.

Відповідно, працівників цих органів вважаємо за доцільне визнати однією з груп суб'єктів суспільних відносин, які є як основним, так і додатковим обов'язковим об'єктом злочину, передбаченого ст. 345 КК України та, відповідно, *потерпілими* від нього.

Поряд з цим, варто звернути увагу на те, що, на нашу думку, не можна віднести до правоохоронних органів адвокатуру, нотаріат, державну виконавчу

службу, незважаючи на те, що у літературі можна зустріти протилежну точку зору. Так, автори одного з підручників «Суд, правоохоронні та правозахисні органи України» до правоохоронних органів з-поміж іншого пропонують віднести адвокатуру, нотаріат та суд. З цього приводу перш за все слід зазначити, що ані адвокатура, ані нотаріат не є органами у суворо логічному розумінні цього терміну. Організаційна форма їх функціонування не відповідає статусу правоохоронного органу. Так, відповідно до п. 3 ч. 1 ст. 1, ч. 1 ст. 2 Закону України «Про адвокатуру та адвокатську діяльність» від 05.07.2012 р. № 5076-VI адвокатура України є недержавним самоврядним інститутом, що забезпечує здійснення захисту, представництва та надання інших видів правової допомоги на професійній основі, а також самостійно вирішує питання організації і діяльності адвокатури; адвокатське самоврядування – гарантоване державою право адвокатів самостійно вирішувати питання організації та діяльності адвокатури [180]. Таким чином, адвокатура – це не орган, а недержавний інститут, який до певної міри виконує правоохоронні функції, однак не має чіткої організаційної форми. Крім того діяльність адвокатів не може здійснюватись на шкоду клієнтові, у зв'язку з чим, вона, як свідчить судово-слідча практика, не завжди сприяє встановленню істини у справі та відновленню соціальної справедливості, правовій реституції. Та й суспільні відносини у сфері захисту та представництва в судочинстві забезпечені окремою кримінально-правовою охороною, що втілена в ст.ст. 397-400 КК України.

Щодо нотаріату, то відповідно до ст. 1 Закону України «Про нотаріат» ним є це система органів і посадових осіб, на які покладено обов'язок посвідчувати права, а також факти, що мають юридичне значення, та вчиняти інші нотаріальні дії, передбачені цим Законом, з метою надання їм юридичної вірогідності. Отже, функціонально нотаріат може бути віднесений до правозастосовних, але не до правоохоронних органів. Через це вважаємо за недоцільне визнавати нотаріусів (а так само адвокатів) суб'єктами суспільних відносин, об'єктів погрози або насильства щодо працівника правоохоронного органу та, відтак, і потерпілим від цього злочину.

Особливий правовий статус та завдання мають судові органи. Так, відповідно до ст. 2 Закону України «Про судоустрій та статус суддів» від 07.07.2010 р. № 2453-VI суд, здійснюючи правосуддя на засадах верховенства права, забезпечує кожному право на справедливий суд та повагу до інших прав і свобод, гарантованих Конституцією і законами України, а також міжнародними договорами, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України [185]. Таким чином, суд, виконуючи завдання правосуддя безпосередньо здійснює правоохоронні функції, відновлюючи порушені права, встановлюючи раніше не визнані права, застосовуючи у відповідності до законодавства заходи кримінально-правового характеру – забезпечує запобігання новим злочинам тощо. В цьому контексті слушною видається думка В. І. Осадчого, який зауважує, що «...суд є правоохоронним органом. Належність же його до самостійної «гілки» влади – зовсім інше питання» [154, с. 72]. Дійсно, відношення суду до окремої гілки влади не повинно прийматися до уваги при оцінці функціональної природи цього органу як правоохоронного. Разом з цим, суспільним відносинам у сфері правосуддя гарантовано самостійний кримінально-правовий захист в межах Розділу XVIII «Злочини проти правосуддя», що виключає можливість визнання судді потерпілим від злочину, передбаченого ст. 345 КК України.

На окрему увагу заслуговує проблема щодо можливості визнання потерпілим від злочину, передбаченого ст. 345 КК України державного виконавця (працівника державної виконавчої служби). Відповідно до ст. 1 Закону України «Про державну виконавчу службу» державна виконавча служба входить до системи органів Міністерства юстиції України і здійснює виконання рішень судів, третейських судів та інших органів, а також посадових осіб відповідно до законів України. Згідно з ч. 2 ст. 4 вказаного Закону державний виконавець є представником влади і здійснює примусове виконання судових рішень, постановлених іменем України, та рішень інших органів (посадових осіб), виконання яких покладено на державну виконавчу службу, у порядку, передбаченому законом. З наведених норм випливає, що, не зважаючи на правозастосовну природу безпосередніх функцій державного виконавця, успішне

їх здійснення має пряме правоохоронне значення, адже, як зазначалося нами вище, забезпечення примусового виконання норм права є невід'ємним елементом їх реалізації (зокрема, в аспекті відновлення порушених прав та примусового забезпечення можливості реалізації встановленого права). У зв'язку з цим, вважаємо, суспільні відносини у сфері професійної діяльності державного виконавця також мають підлягати кримінально-правовій охороні від суспільно небезпечних діянь, ознаки яких закріплені в ст. 345 КК України.

Проте, специфіка процесу криміналізації ґрунтується не лише на врахуванні доктринальних положень, а й низки техніко-юридичних принципів, серед яких, зокрема, в контексті порушеної проблематики доцільно звернути увагу на системно-правовий. Керуючись останнім, з'ясуємо, що така категорія потерпілого, як державний виконавець використовується законодавцем в диспозиціях ст.ст. 342, 343 КК України поруч з категорією «працівник правоохоронного органу», тобто ці поняття не є співвідпорядкованими, їх обсяг не перетинається. На цій же позиції стоїть і Конституційний Суд України, який у своєму Рішенні № 10-рп/2012 від 18.04.2012 р. у справі щодо застосування кваліфікуючої ознаки «працівник правоохоронного органу» до працівника державної виконавчої служби зазначив, що ознака складу злочину «працівник правоохоронного органу» не поширюється на працівників державної виконавчої служби [193].

Таким чином, наявні системно-правові зв'язки ст. 345 зі ст.ст. 342, 343 КК України та Рішенням Конституційного Суду України № 10-рп/2012 від 18.04.2012 р. з одного боку й потреба у забезпечення повноти кримінально-правового захисту суспільних відносин у сфері діяльності державного виконавця, які є дотичними до правоохоронних – з іншого, обґрунтовують доцільність та можливість *внесення доповнення до ч. 1 ст. 345 КК України шляхом запровадження до переліку потерпілих працівника державної виконавчої служби.*

В контексті викладеного варто акцентувати увагу на тій обставині, що законодавець не висуває жодних умов до функціональної характеристики службової діяльності потерпілого. Іншими словами: потерпілим від погрози або

насильства щодо працівника правоохоронного органу може бути будь-який працівник в незалежності від посади, яку він обіймає, конкретного переліку прав та обов'язків, які окреслюють його статус чи-то як представника влади, чи-то як службової особи, що виконує адміністративно-господарські чи організаційно-розпорядчі функції. Однак важливим критерієм кваліфікації злочину саме за ст. 345 КК України поряд з перебуванням потерпілого у штаті того чи іншого правоохоронного органу є зв'язок погрози або насильства саме з його службовою діяльністю. Разом з тим, логічно припустити, що лише той працівник правоохоронного органу *фактично* може стати потерпілим від означеного злочину, якщо його діяльність пов'язана з реалізацією безпосередніх правоохоронних функцій конкретного органу. Згадана фактична можливість конкретизується через використання в тексті диспозиції ч. 1 ст. 345 КК України такої юридично значимої категорії, як «у зв'язку з виконанням службових обов'язків», що передбачає наявність у потерпілого службових повноважень у сфері *безпосередньої правоохоронної діяльності* та їх застосування, що й тягне за собою вчинення щодо нього або його близьких родичів злочину. Ця специфічна ознака як об'єктивної, так і суб'єктивної сторони більш детально досліджуватиметься нами в підрозділі 2.2 цієї дисертації.

Також слід зауважити на тому, що у відповідності до ч. 1 ст. 345 КК України *потерпілими від цього злочину визнаються* не лише працівники правоохоронних органів, а й їх *близькі родичі*. Таке положення видається цілком обґрунтованим та відображає підвищений ступінь захисту суспільних правоохоронних відносин шляхом поширення кримінально-правової заборони вчинення погрози або насильства й щодо зазначеної категорії осіб. І хоча вони безпосередньо не здійснюють правоохоронну діяльність та не є суб'єктами суспільних відносин у цій сфері, все ж посягання на них у зв'язку зі службовою діяльністю працівника правоохоронного органу здатне негативно вплинути на ефективність останньої. Відтак, простежується опосередкований імовірний причинний зв'язок між погрозою або насильством щодо близьких родичів працівника правоохоронного органу та порушенням суспільних відносин у сфері

його службової діяльності. Актуалізують цей зв'язок і результати здійсненого нами вибіркового дослідження матеріалів архівних кримінальних справ, у 21 % (у 63 кримінальних справах) з яких погроза носила комплексний характер і висловлювалась щодо працівника правоохоронного органу та його близьких родичів; ще у 6 % (у 18 кримінальних справах) погроза насильством чи зниженням майна висловлювалась виключно на адресу його близьких родичів.

Погоджуючись із в цілому обґрунтованим підходом законодавця щодо закріплення дещо розширеного переліку потерпілих від злочину, передбаченого ст. 345 КК України, все ж його реалізацію не можна вважати бездоганною з точки зору дотримання вимоги повноти кримінально-правового захисту. Перш за все слід звернути увагу на традиційно щільний термінологічний зв'язок кримінального та кримінально-процесуального законодавства. Не є виключенням в цьому випадку й термін «близькі родичі», який фігурує в ст. 345 КК України та визначення якому надавалося у ст. 32 Кримінально-процесуального кодексу (далі – КПК) України від 28.12.1960 р. Відповідно до зазначеної статті під близькими родичами розумілися батьки, дружина, чоловік, діти, рідні брати і сестри, дід, баба, внуки [97].

Однак, у п. 1 ч. 1 ст. 3 нині чинного КПК України від 13.04.2012 р. використовується категорія «близькі родичі та члени сім'ї», під якими слід розуміти чоловіка, дружину, батька, мати, вітчима, мачуху, сина, дочку, пасинка, падчерку, рідного брата, рідну сестру, діда, бабу, прадіда, прабабу, внука, внучку, правнука, правнучку, усиновлювача чи усиновленого, опікуна чи піклувальника, особу, яка перебуває під опікою або піклуванням, а також осіб, які спільно проживають, пов'язані спільним побутом і мають взаємні права та обов'язки, у тому числі особи, які спільно проживають, але не перебувають у шлюбі [96]. У зв'язку з цим, з метою збереження єдності юридичної термінології та забезпечення дотримання вимоги повноти кримінально-правового захисту, вважаємо за доцільне внести зміни до диспозиції ч. 1 ст. 345 КК України, *доповнивши її посиланням на членів сім'ї працівника правоохоронних органів як можливих потерпілих від досліджуваного злочину. Під членами сім'ї, у розумінні*

п. 1 ч. 1 ст. 3 КПК України та ч. 2 ст. 3 Сімейного кодексу України [216], слід визнати вітчима, мачуху, пасинка, падчерку, прадіда, прабабу, правнука, правнучку, усиновлювача чи усиновленого, опікуна чи піклувальника, особу, яка перебуває під опікою або піклуванням, а також осіб, які спільно проживають, пов'язані спільним побутом і мають взаємні права та обов'язки, у тому числі особи, які спільно проживають, але не перебувають у шлюбі.

Поряд з цим, використовується в КПК категорія «близькі родичі та члени сім'ї» має дещо інше функціональне призначення у сфері кримінального судочинства, аніж у сфері кримінально-правового захисту суспільних відносин та пов'язана, перш за все, з нормативним закріпленням певних обмежень на здійснення окремих процесуальних дій чи кримінального провадження в цілому при наявності родинних, сімейних зв'язків з відповідними особами, які фігурують у провадженні. В кримінально-правовому ж контексті, акцент зміщується з процесуально-правових обмежень на матеріально-правові межі захисту суспільних відносин. У зв'язку з цим, на нашу думку, характеристика потерпілих від злочину, передбаченого ст. 345 КК України виключно через означене вище поняття (поряд з працівниками правоохоронних органів) не забезпечує повноцінної кримінально-правової охорони суспільних відносин, що складають його основний безпосередній об'єкт.

Вихід з цієї ситуації вбачається нами у запровадженні до КК України аналогічної до використовуваної в ст. 318 КК РФ категорії «близькі особи» на позначення *додаткової* групи можливих потерпілих від злочину. У суворо логічному зазначений цей термін є більш широким за обсягом, аніж «близькі родичі та члени сім'ї», адже охоплює будь-яких осіб, з якими працівник правоохоронних органів підтримує відносини та доля яких йому не байдужа: інтимні партнери, близькі друзі, віддалені родичі: свекор, теща, свекруха, тесть, двоюрідні брати, сестри, тітки, дядьки, хрещені батьки та хрещені діти тощо. В цьому аспекті не можна не звернути увагу на національні особливості

родичівства¹ (кровного та свояцтва) в нашій державі, які вирізняються достатньо розвиненою мережею доколосімейних відносин та близькістю відповідних зв'язків зі значною кількістю категорій осіб. Відтак, вважаємо, що врахування цих особливостей в процесі оптимізації кримінально-правового захисту суспільних правоохоронних відносин є об'єктивно необхідним, відповідає тенденціям відродження традицій та самобутності української нації, зокрема в аспекті часткового поширення механізмів правового гарантування недоторканості усталених в звичаєвому обороту фамілістичних² відносин (різновиду суспільних відносин, дотичних до сімейних в розумінні ст. 3 Сімейного кодексу України). Останні ж так само традиційно займають суттєву нішу в системі соціально корисних зв'язків практично будь-якої людини в нашій країні. У зв'язку з цим, суспільно небезпечні посягання на них, зокрема у спосіб погроз чи насильства щодо близьких осіб, потенційно з великим ступенем вірогідності здатні вплинути на поведінку працівника правоохоронного органу, спричинивши дисфункцію виконання ним своїх службових обов'язків та порушивши відносини у сфері правоохоронної діяльності як такої.

Водночас немає й можливості визначити вичерпний перелік близьких осіб, адже навіть ідентичні соціальні статуси в кожній конкретній ситуації можуть не обумовлювати фактичної близькості у змісті відносин між працівником правоохоронного органу й відповідною особою. Через це вважаємо за можливе, запровадивши категорію «близькі особи» на позначення додаткової категорії потерпілих від злочину, передбаченого ст. 345 КК України, віднести процес її тлумачення до сфери правозастосувального розсуду. Такий техніко-юридичний спосіб викладу норм права є достатньо поширеним у практиці правотворчості [192, с. 34-68].

В контексті дослідження можливості внесення викладеного вище доповнення до диспозиції ч. 1 ст. 345 КК України, слід звернути увагу на те, що поняття «близькі особи» не є абсолютно новим для вітчизняного законодавства,

¹ Родичівство – родинні стосунки, зв'язки з ким-небудь [17, с. 1004]. Термін, що відображає віддалені ступені спорідненості, історично властиві для слов'янських народів.

² Поняття «фамілістичні відносини» прийняте до застосування в українознавчих дослідженнях на позначення віддалених родинних зв'язків [222].

що змушує нас враховувати наявні та прогнозовані системно-правові зв'язки. Так, зокрема, він був введений до юридичного обігу із набуттям чинності Закону України «Про засади запобігання та протидії корупції» від 07.04.2011 р. Відповідно до абз. 2 ч. 1 ст. 1 вказаного закону, під близькими особами розуміються подружжя, діти, батьки, рідні брати і сестри, дід, баба, онуки, усиновлювачі, усиновлені, а також інші особи, які спільно проживають, пов'язані спільним побутом і мають взаємні права та обов'язки [183]. Також зауважимо, що цей закон оперує й поняттям «члени сім'ї», до яких відносяться особи, які перебувають у шлюбі, їхні діти, особи, які перебувають під опікою і піклуванням, інші особи, які спільно проживають, пов'язані спільним побутом, мають взаємні права та обов'язки, у тому числі особи, які спільно проживають, але не перебувають у шлюбі (абз. 7 ч. 1 ст. 1) [183].

Аналіз зазначених законодавчих понять засвідчує певну колізійність їх змісту, а також невідповідність закріплених в ст. 3 КПК України категорії «близькі родичі та члени сім'ї». Остання, зокрема цілком охоплює за змістом і «близьких осіб» і «членів сім'ї», які визначаються в Законі України «Про засади запобігання та протидії корупції». Відтак, мусимо констатувати, що в зазначеному законі фактично відбулася підміна поняття «близькі родичі» поняттям «близькі особи», що не є виправданим, ані з точки зору формальної логіки, ані з точки зору юридичної техніки.

У зв'язку з цим врахування пропонованого нами доповнення до диспозиції ч. 1 ст. 345 КК України в частині визнання «близьких осіб» потерпілими від злочину можливе виключно при паралельному внесення змін до ч. 1 ст. 1 Закону України «Про засади запобігання та протидії корупції», які полягатимуть в об'єднанні понять «близькі особи» та «члени сім'ї» в єдине – «близькі родичі та члени сім'ї».

Другою групою суб'єктів суспільних відносин, які становлять основний безпосередній об'єкт погрози або насильства щодо працівника правоохоронного органу є фізичні та юридичні особи (їх представники), що залучені до сфери вказаних відносин на передбаченій законом підставі. Ці підстави можуть бути

досить різними. Однак головним критерієм їх виникнення, зміни є відповідні трансформації у правосуб'єктності осіб означеної групи. При цьому вказані зміни мають бути обумовлені певним конфліктом в сфері права та тягнути за собою чи-то права на юридичну реституцію та компенсацію заподіяної правопорушенням шкоди, чи-то обов'язок понести відповідні позбавлення в межах і видах, передбачених для відповідних форм реалізації адміністративно-правової чи кримінально-правової відповідальності, або ж і перше, і друге – при наявності потерпілого від правопорушення. Відтак, цю групу суб'єктів можливо, на нашу думку диференціювати на дві підгрупи: 1) потерпілі від правопорушень (в тому числі від злочинів) та їх представники; 2) особи, які вчинили правопорушення, їх представники, захисники. Конкретний склад суб'єктів визначається юрисдикційними повноваженнями правоохоронного органу та повноваженнями його працівника.

Інші ж види суб'єктів адміністративного та кримінального судочинства (свідки, спеціалісти, експерти, поняті тощо) хоча і беруть участь у реалізації правоохоронних відносин, однак ані їх статус, ані зміст їх діяльності у сфері останніх не страждає (і не створюється така загроза), через що їх не можна вважати суб'єктами суспільних відносин, які становлять основний безпосередній об'єкт злочину, ознаки юридичного складу якого закріплені в ст. 345 КК України.

Аналізуючи предмет суспільних правоохоронних відносин, як складову основного безпосереднього об'єкту досліджуваного злочину, слід зазначити, що він відображає їх якісну характеристику та обумовлює характер суспільної небезпечності діяння, передбаченого ст. 345 КК України. В цьому контексті доцільно звернути увагу на думку авторів одного з науково-практичних коментарів КК України, які зазначають, що суспільна небезпечність злочину, передбаченого ст. 345, полягає в тому, що внаслідок цих дій порушується або може бути порушена нормальна діяльність правоохоронного органу, створюються перешкоди для виконання його працівниками своїх службових обов'язків, підривається їх авторитет, заподіюється шкода здоров'ю, майновим та іншим законним інтересам працівників правоохоронних органів, а також їх близьких

родичів [93, с. 904]. Дійсно, одним з найближчих наслідків застосування до працівника правоохоронного органу погрози чи насильства є порушення нормальної діяльності відповідного органу, що виражається у невиконанні чи неналежному виконанні відповідним потерпілим своїх службовим обов'язків. При цьому так званий «нормальний стан» діяльності правоохоронного органу у розрізі розуміння суспільної небезпечності досліджуваного злочину є *результатом взаємодії* суб'єктів правоохоронних відносин, що реалізується в межах, формах, строках та на підставах, передбачених чинним законодавством. Однак, правоохоронна діяльність як різновид службової діяльності працівника правоохоронного органу вочевидь не є самоціллю при вчиненні злочину. Та й розуміння об'єкту (предмету) суспільних відносин в теорії права спонукає до пошуку іншого *якісного* змісту предмету правоохоронних відносин, аніж нормальна діяльність правоохоронних органів.

Так, О. Ф. Скакун об'єкти (предмети) правовідносин визначає як матеріальні та нематеріальні блага, з приводу яких суб'єкти вступають у правовідносини, здійснюють свої суб'єктивні юридичні права і суб'єктивні юридичні обов'язки [217, с. 365]. Аналогічну точку зору висловлював й В. К. Глістін [40, с. 48], на чому ми вже акцентували увагу вище. Схожу позицію займає й П. М. Рабінович, зазначаючи, що під предметом правовідносин доцільно розуміти певне особисте або соціальне благо, для здобуття і використання якого встановлюються взаємні юридичні права та обов'язки суб'єктів [187, с. 83]. Екстраполюючи викладене бачення сутності предмету суспільних відносин на площину правоохоронних відносин, очевидно видається та обставина, що підтримання нормального, функціонально спроможного стану діяльності правоохоронних органів спрямоване на виконання ними правоохоронних завдань віддаленого значення. Реалізація останніх при цьому і виступає предметом правоохоронних відносин. Враховуючи специфіку юрисдикційної природи правоохоронної діяльності його можна виразити як у *формі правомірної поведінки суб'єктів (як умова та прояв нормальної діяльності правоохоронного органу), так і у формі її результатів – вирішення конфлікту з приводу права чи спору про*

право по суті й відновлення порушеного права, притягнення винного до відповідальності. Означений дуалістичний підхід до предмета правоохоронних відносин певною мірою узгоджується з моністичною та плюралістичною його концепціями, що знайшли своє поширення у загальній теорії права і має важливе не лише теоретичне, але й практичне значення, оскільки акцентує увагу на двоаспектному (*двоєдиному – А. У.*) характері взаємодії суб'єктів правоохоронних відносин та її результатів [213, с. 136]. При цьому як результати діяльності працівника правоохоронного органу, так і правомірна поведінка суб'єктів визначаються галузевою приналежністю того чи іншого провадження, видом юрисдикційної діяльності і конкретним змістом й обсягом службових повноважень, прав та обов'язків суб'єктів. Принагідно зазначимо, що ці складові предмету правоохоронних відносин не є безпосереднім предметом кримінально-правових досліджень, розглядаються в межах процесуальних галузей права, а тому ми свідомо залишимо їх розгляд на цьому рівні без детальної змістовної характеристики.

Таким чином, *предметом правоохоронних відносин є правомірна поведінка їх суб'єктів (як результат припинення правопорушення), а також сукупність їх матеріальних прав і обов'язків, обумовлених юридичним фактом вчинення правопорушення.* Вказівка саме на матеріальні права та обов'язки виражає підхід до розуміння правоохоронних відносин, як таких, що ґрунтуються на сервісному характері діяльності держави в особі відповідних правоохоронних органів й їх працівників. Іншими словами: цінність правоохоронних відносин полягає не тільки і не стільки у вірній процедурі їх реалізації, скільки в кінцевій меті останньої – відновлення порушених прав, забезпечення виконання обов'язків, в тому числі й тих, що виникають в межах реалізації юридичної (зокрема, кримінальної) відповідальності.

Завершальним елементом аналізу структури суспільних відносин, що становлять основний безпосередній об'єкт погрози або насильства щодо працівника правоохоронного органу, є їх зміст (соціальний зв'язок). М. Й. Коржанський, називаючи соціальний зв'язок ядром суспільних відносин [78, с.

13], підкреслює важливість його вірного розуміння для пізнання специфіки об'єкту злочину в цілому. При цьому для встановлення природи соціального зв'язку необхідно з'ясувати характер, зміст діяльності суб'єктів. В цьому виявляється іманентна залежність змісту від предмету суспільних відносин взагалі, й правоохоронних, зокрема.

Отже, враховуючи наведену вище характеристику предмету суспільних правоохоронних відносин, можна стверджувати, що реалізація останніх відбувається у чітко визначеній законодавцем процесуальній формі, дотримання якої гарантує досягнення кінцевої мети правоохоронної діяльності у виді правомірної поведінки суб'єктів аналізованих відносин, а також комплексу їх матеріальних прав і обов'язків, як змісту порушеного правовідношення. Сама ж процесуальна форма розуміється зазвичай, як система однорідних юридичних засобів, дій та операцій, визначених у процесуальному законодавстві і пропонуваніх учасникам юридичної діяльності для вирішення всіх питань, що виникають в юридичному процесі [217, с. 602; 282, с. 102-103; 284, с. 9 та ін.]. Своє реальне втілення та, відповідно, механізм реалізації, процесуальна форма знаходить у комплексі *процесуальних суб'єктивних прав та юридичних обов'язків*. Останні, власне кажучи, є квінтесенцією соціального зв'язку у правоохоронних відносинах, враховуючи публічну сферу їх існування. Разом з тим, надавати їм детальну змістовну характеристику не вважаємо за доцільне у зв'язку з приналежністю цього питання до предмету інших галузей права (кримінально-процесуального, адміністративно-процесуального). Лише акцентуємо увагу на тому, що на відміну від предмету правоохоронних відносин, їх зміст становлять не матеріальні, а саме процесуальні права та обов'язки суб'єктів. Завдяки здійсненню (виконанню, дотриманню, реалізації) цих прав і обов'язків формується соціальний зв'язок в межах та у формах, визначених кримінально-процесуальним чи адміністративно-процесуальним законодавством.

Щодо додаткового обов'язкового об'єкту погрози або насильства щодо працівника правоохоронного органу, то, як ми вже зазначали, під ним доцільно, на нашу думку, розуміти суспільні відносини у сфері забезпечення особистої

недоторканості та здоров'я працівника правоохоронного органу та (або) його близьких родичів, та (або) відносини у сфері забезпечення недоторканості власності зазначених осіб. Зміст та специфіка їх структури достатньо детально досліджена криміналістами, які займаються вивченням проблем кримінальної відповідальності за злочини проти життя та здоров'я (П. П. Андрушко, Ю. В. Баулін, В. І. Борисов, М. Ю. Валуйська, О. А. Герцензон, В. О. Глушков, О. В. Гороховська, В. К. Грищук, В. Т. Дзюба, Н. А. Дідківська, В. Ф. Іванов, В. М. Куц, В. М. Мамчур, П. С. Матишевський, М. І. Мельник, В. О. Навроцький, Л. А. Остапенко, В. Я. Тацій, С. Д. Шапченко, М. Д. Шаргородський, С. С. Яценко та ін.), а також проти власності (Я. М. Брайнін, А. А. Жижиленко, П. С. Матишевський, В. Д. Меньшагін, П. П. Михайленко, С. С. Остроумов, В. Г. Танасевич, С. І. Тихий, А. С. Шляпошников та ін.). У зв'язку з цим, ми не будемо зупинятись на цьому аспекті конститутивних характеристик додаткового обов'язкового об'єкту злочину, передбаченого ст. 345 КК України. Разом з тим, зазначимо, що він органічно поєднаний з основним безпосереднім об'єктом, шкода якому заподіюється (чи створюється така загроза) опосередковано – через додатковий, на чому вище вже акцентувалася увага. Крім того, наявність додаткового обов'язкового об'єкту злочину обумовлює існування й предмету, як факультативної об'єктивної ознаки погрози або насильства щодо працівників правоохоронного органу. При цьому, під предметом охоплюються речі матеріального світу, що належать на праві власності потерпілим чи перебувають у законному їх володінні, віданні чи під охороною та щодо яких висловлюється погроза їх знищення або пошкодження (ч. 1 ст. 345 КК України). Саме ж зниження чи пошкодження такого майна виходить за межі юридичного складу погрози або насильства щодо працівника правоохоронного органу, адже передбачене як окремий злочин, ознаки складу якого закріплені в ст. 347 КК України.

Результати дослідження об'єкту погрози або насильства щодо працівника правоохоронного органу формують наукові підстави для аналізу об'єктивної сторони складу цього злочину. Саме в ознаках об'єктивної сторони

відображається динамічна характеристика злочину, як акту соціальної деструктивної поведінки.

2.1.2. Характеристика об'єктивної сторони погрози або насильства щодо працівника правоохоронних органів.

Загальне вчення про об'єктивну сторону складу злочину в сучасній кримінально-правовій доктрині достатньо розроблене, про що свідчать численні роботи Л. Д. Гаухмана, В. М. Кудрявцева, Н. Ф. Кузнецової, Ю. І. Ляпунова Г. В. Тімейка, А. А. Тер-Акопова, В. Б. Малініна, О. Ф. Парфьонова, М. І. Панова, П. Л. Фріса, Г. В. Чеботарьової, Н. О. Ярмиш та інших науковців. Не вдаючись до аналізу дискусійних аспектів розуміння об'єктивної сторони та окремих її ознак, зазначимо, що одним з найбільш повних та обґрунтованих, на нашу думку, є її поняття, сформоване Л. Д. Гаухманом, відповідно до якого вказаний елемент складу злочину складає сукупність зовнішніх, об'єктивних, соціально значимих, таких, що виражають суспільну небезпечність та її ступінь, суттєвих, типових для даного виду злочинів ознак, передбачених кримінальним законом і – при бланкетності диспозиції статті Особливої частини КК – в інших законах та (або) інших нормативних правових актах, які характеризують злочин як закінчений та вчинений виконавцем (виконавцями) [35, с. 90].

Дещо деталізуючи викладене розуміння об'єктивної сторони складу злочину, Г. В. Тімейко, зазначає, що об'єктивна сторона злочину є зовнішнім актом злочинного діяння, що протікає в певних умовах місця, часу й обстановки [231, с. 6], а М. І. Панов додатково вказує ще й на спосіб та засоби вчинення злочину [89, с. 117]. Аналогічну думку висловлюють також В. М. Кудрявцев [100, с. 9], Н. С. Лейкіна [105, с. 131], В. Б. Маленін, О. Ф. Парфьонов, П. Л. Фріс [264, с. 80-81] та інші вчені.

В більшості випадків до обов'язкових ознак об'єктивної сторони злочинів з формальним (в тому числі усіченим) складом відносять лише суспільно небезпечне діяння. Для злочинів з матеріальним складом крім діяння – ще й

суспільно небезпечні наслідки та причинний зв'язок. Місце, час, спосіб, знаряддя, засоби, обстановка визнаються факультативними ознаками [89, с. 117; 264, с. 80-81 та ін.].

Враховуючи структурно-змістовні особливості статті 345 КК України, можна стверджувати, що в ч. 1 та 2 закріплені два самостійні, а тому основні склади злочину за критерієм характеру суспільно небезпечного діяння. В першому випадку – суспільно небезпечне діяння виражається виключно в погрозі вбивством, насильством, знищення чи пошкодження майна, у другому ж – у фізичному насильстві. У зв'язку з цим, кваліфікуючою, тобто такою, що обтяжує кримінальну відповідальність, ознакою для складу злочину, передбаченого ч. 1 ст. 345 КК України за логікою законодавця слід визнати його вчинення організованою групою (ч. 4 ст. 345 КК України), а для складу, передбаченого ч. 2 ст. 345 КК України – ще й заподіяння потерпілим тяжких тілесних ушкоджень (ч. 3 ст. 345 КК України). Викладена думка щодо юридичної та фактичної самостійності погрози з одного боку й насильства – з іншого, обґрунтовується також і тим, що погроза не завжди передує насильству. Останнє в низці випадків вчиняється без попередньої погрози, що підтверджується також результатами здійсненого нами вивчення 300 кримінальних справ. Так, 12 % (36 кримінальних справ) всіх досліджених випадків вчинення злочину, передбаченого ст. 345 КК України припадає на застосування фізичного насильства (побоїв, легких та середньої тяжкості тілесних ушкоджень), що застосовується до потерпілого без відповідної погрози. У зв'язку з цим, на наше переконання, більш обґрунтованим було б закріплення кримінальної відповідальності за погрозу та за реальне фізичне насильство щодо працівника правоохоронного органу *в різних статтях Особливої частини КК України*. Наприклад, в ст. 345 КК України можливо було б сформулювати кримінально-правовий захист виключно від погрози вбивством, насильством, пошкодження чи знищення майна, а в ст. 345-1 КК України – від побоїв та тілесних ушкоджень. Проте, викладена пропозиція не позбавляє нас від необхідності дослідження чинної редакції ст. 345 КК України, в якій, як зазначено вище, міститься два основних склади злочинів.

Отже, за особливостями конструкції склад злочину, закріплений в ч. 1 ст. 345 КК України є усіченим та за загальним правилом вважається закінченим з моменту вчинення суспільно небезпечного діяння, а в ч. 2 – матеріальним і є закінченим з моменту настання фізичних наслідків у виді побоїв, легких чи середньої тяжкості тілесних ушкоджень. Розглянемо детальніше ознаки об'єктивної сторони кожного зі складів зазначених злочинів.

Аналізуючи суспільно небезпечне діяння при вчиненні погрози вбивством, насильством, знищенням чи пошкодженням майна, зазначимо, воно володіє низкою як загальних, так і специфічних властивостей, пов'язаних зі змістом та механізмом вчинення.

У викладеному контексті звертає на себе увагу та обставина, що суспільно небезпечне діяння, передбачене ч. 1 ст. 345 КК України може бути вчинене *виключно у формі дії*. З цього приводу в науковій літературі простежується єдність думок [133, с. 866-867; 79, с. 528; 91, с. 318; 208 та ін.], що зумовлене специфікою погрози, як змістовної складової діяння. Однак, тлумачення самої категорії «погроза» до певної міри є неоднозначним та викликає окремі наукові дискусії. Цій проблематиці присвячені праці низки вчених, серед яких С. М. Алфьоров, П. П. Андрушко, Л. Д. Гаухман, В. К. Грищук, В. П. Ємельянов, М. Й. Коржанський, Г. К. Косторов, В. М. Куц, Р. А. Левертова, В. О. Навроцький, Н. В. Стрехов, І. В. Самощенко, О. І. Дітріх, М. І. Панов, В. П. Петрунєв, Л. В. Сердюк, М. І. Хавронюк, О. М. Храмцов, В. В. Шаблистий, Р. Д. Шарапов, М. Д. Шаргородський та ін.

Як зазначає О. М. Храмцов, погрози є найпоширенішими проявами кримінального психічного насильства. Незважаючи на велику кількість наукових праць, присвячених кримінально каранним погрозам, немає єдності думок стосовно поняття погрози в кримінальному праві, її юридичних та фактичних ознак. Особливо це стосується такої важливої ознаки погрози, як її реальність [270, с. 29-30], а також, як засвідчує аналіз наукових праць, й форм прояву, спрямованості тощо.

Так, В. С. Батиргарєєва під погрозою вважає за доцільне розуміти психічний вплив злочинця на волю і свідомість потерпілого без фактичного застосування фізичного насильства [12, с. 19]. Однак, як видається, таке визначення є достатньо розмитим та не відображає юридично значимих ознак погрози як виду суспільно небезпечного діяння. Спробою усунення цього недоліку виглядає визначення погрози, надане В. І. Осадчим, відповідно до якого під погрозою насильством вчений розуміє можливість вчинення злочинного впливу на потерпілого від заподіяння фізичного болю до спричинення йому середньої тяжкості тілесних ушкоджень, позбавлення можливості обирати місце перебування на свій розсуд [153, с. 135–136]. Проте, і в цьому визначенні маємо змогу віднайти кілька недоліків: по-перше, визначення погрози через можливість видається дещо необґрунтованим з логічної точки зору; по-друге, акцентується увага виключно на спрямованості погрози баз висвітлення її іманентних ознак, форм прояву.

В. П. Малков визначає погрозу (в контексті аналіз складу злочину, передбаченого ст. 296 КК РФ, аналогічний тому, що закріплений в ч. 1 ст. 345 КК України) як висловлене в усній чи письмовій формі, безпосередньо або через посередників повідомлення про намір позбавити життя, спричинити шкоду здоров'ю, знищити чи пошкодити належне потерпілому чи його близьким родичам майно. Погроза може бути виказана як публічно, так і у відсутності третіх осіб, від себе особисто, від імені іншої особи, від імені злочинного угруповання [239, с. 423]. Визнаючи достатню обґрунтованість такого бачення погрози, воно видається все ж дещо обмеженим щодо розуміння можливих форм її вираження.

В певній мірі інтегративним варіантом визначення погрози видається дефініція, сформована В. К. Грищуком, згідно з якою погрозою є висловлення реального наміру заподіяти особі або її близьким фізичної, майнової або моральної шкоди. Причому, залежно від форми виразу, вона може бути словесною, письмовою, у формі конклюдентних дій (жестів, демонстрації зброї) [133, с. 305]. Як бачимо, у викладеному розумінні погрози фігурує ознака її

реальності, яка, однак в подальшому автором не розкривається. Вказують на реальність поряд з дійсністю, як ознаки погрози і М. М. Сенько та В. П. Беленок, проте також не розкривають їх зміст: «Погроза, як об'єктивна ознака складу злочину, передбаченого ч. 1 ст. 345 КК України, являє собою погрозу вбивством, насильством або знищенням чи пошкодженням майна щодо працівника правоохоронного органу, а також щодо його близьких родичів у зв'язку з виконанням цим працівником службових обов'язків, вчинювана словесно, письмово, за допомогою жестів і демонстрації зброї або предметів, що їх замінюють, а також із використанням технічних засобів та обов'язково повинна бути дійсною й реальною для її сприйняття потерпілим» [208]. Подібні визначення фігурують й в інших джерелах, які, проте, характеризуються деякою неповнотою. Для того, щоб спробувати усунути цей недолік з одного боку та звільнити визначення погрози в контексті ч. 1 ст. 345 КК України від перевантаження його необов'язковими ознаками – з іншого, здійснімо, перш за все, етимологічний аналіз проблемного терміну.

С. І. Ожегов поняття «погроза» визначав, як «обіцянка заподіти кому-небудь шкоду, зло» [145, с. 684]. В. І. Даль тлумачив погрозу, як «дії щодо наведення небезпеки, тримання у страху, у небезпеці» [53, с. 623]. У сучасному Великому тлумачному словнику сучасної української мови надається наступне визначення погрози: «Обіцянка заподіяти яке-небудь зло, неприємність» [17, с. 724]. Як можна пересвідчитись, етимологія терміну, яким позначається суспільно небезпечне діяння, передбачене ч. 1 ст. 345 КК України відображає, *по-перше*, лише активну форму його вчинення, (що також підтверджує наведену вище думку про дію, як виключну форму досліджуваного суспільно небезпечного діяння); *по-друге*, – спрямованість дій на створення небезпечного стану потерпілої особи у майбутньому; *по-третьє*, – можливість висловлення погрози у будь-якій формі; *по-четверте*; погроза може як містити конкретну інформацію про характер і зміст майбутніх негативних наслідків для потерпілого (бути конкретизованою), так не містити такої інформації (бути неконкретизованою); *по-п'яте*, виражає можливість вираження та сприйняття погрози, як обіцянки вчинити певні дії у

майбутньому чи-то як умови зміни поведінки потерпілого, чи-то як неминучості за будь-яких умов.

Крім наведеного, слід також зауважити на тому, що погроза завжди має бути *дійсною (реальною)*, тобто мати свій вияв в об'єктивній реальності, що означає бути інформацією, зафіксованою чи-то на матеріальному носії, чи-то вираженою, доведеною до потерпілого в будь-який інший спосіб (в тому числі й невербальний). Слушною з цього приводу видається думка В. В. Шаблістого, згідно з якою «обставинами, які свідчать про реальність погрози..., є достатність самих дій для визнання погрози реальною (обстановка злочину, серйозність приводу для погрози тощо); супутні погрозі дії (зокрема, взаємини між винним та потерпілим, нанесення побоїв та тілесних ушкоджень, застосування знарядь та засобів тощо); особливості особи, яка вчиняє такі посягання; сприйняття погрози потерпілим та усвідомлення винним того, що виражена ним погроза вбивством здатна викликати побоювання можливості її реалізації» [274, с. 7-8]. Дійсно, реальність погрози визначається в кожному окремому випадку, виходячи з обставин справи. Однак в будь-якому випадку погроза, як акт соціальної активності, пов'язана зі зміною інформаційного середовища, тобто виражає привнесення до нього нової інформації. Такі зміни, ґрунтуючись на діалектичному сприйнятті явищ і процесів (зокрема, з урахуванням характеристики всезагального універсального зв'язку), спричиняють наслідки у виді психічної єдності процесів сприйняття та відображення цієї інформації потерпілими. Останнє може відбуватись у таких варіаціях, як формування почуття страху, зміни в побутовій поведінці, в службовій діяльності тощо. В теорії кримінального права зазначений зв'язок описується через механізм інформаційної причинності [286, с. 119-121], розгортання якого властиве в тому числі й при вчиненні злочинів, пов'язаних з погрозами. Відтак, якщо погроза знайшла своє зовнішнє вираження, тобто зі стану намірів перетворилась у категорію «інформація» (стала певним чином матеріалізованим цілеспрямованим субстратом відомостей про наміри), тоді є підстави стверджувати про її реальність.

Разом з тим погроза тільки тоді буде такою, якщо окрім набуття ознак інформації, як відносно відособленого від її носія соціально значимого об'єкту людського сприйняття, вона характеризується своєю цілеспрямованістю, про що нами вище вже зазначалося. Цілеспрямованість же погрози означає те, що вона має чітко завданий вектор розгортання у соціальному середовищі. Іншими словами – метою погрози є інформування конкретних потерпілих, а не просте внесення змін до інформаційного простору. У зв'язку з цим, обґрунтованою видається позиція В. В. Шаблистоного, який стверджує, що на відміну від загрози погроза завжди має *персоніфікований характер (курсив наш – А.У.)*, тобто зверненою до конкретної особи або групи осіб [274, с. 7]. Через це, при вчиненні злочину, передбаченого ч. 1 ст. 345 КК України погроза має бути чітко зверненою до конкретних осіб. Такими особами є конкретний працівник правоохоронного органу безпосередньо та/або його близькі родичі (а також члени сім'ї та близькі особи – на підставі запропонованих нами вище змін до редакції ч. 1 ст. 345 КК України). Саме до їх відома має бути цілеспрямовано доведена погроза. Через це, ознаки досліджуваного складу злочину будуть відсутні в тих випадках, коли погроза стосується до певної абстрактної, узагальненої категорії правоохоронців, або ж висловлена навіть й щодо конкретних працівників, але не їм особисто, тобто до них не доведена і їм не спрямована (скажімо, в приватній бесіді у розумінні так званого «голоного умислу»).

У викладеному контексті звертає на себе увагу певна проблематичність визначення адресата погрози при вчиненні злочину, передбаченого ч. 1 ст. 345 КК України. Справа в тому, що із закріпленого в диспозиції вказаної статті формулювання однозначна характеристика адресата прямо не впливає. Фіксується лише вказівка змістовної спрямованості погрози щодо працівника правоохоронного органу, а також щодо його близьких родичів. При цьому залишається незрозумілим, чи є близькі родичі самостійною групою адресатів погрози, висловлення якої їм вважається закінченим складом досліджуваного злочину. Так, наприклад, М. Й. Коржанський стверджує, що при вчиненні злочину, передбаченого ч. 1 ст. 345 КК України погроза висловлюється виключно

на адресу працівника правоохоронного органу щодо нього самого, або щодо його близьких родичів [133, с. 528]. Іншими словами – якщо погроза висловлюється близьким родичам працівника правоохоронного органу у зв'язку з його службовою діяльністю, на думку вказаного вченого, злочин, передбачений ч. 1 ст. 345 КК України буде відсутній. Натомість, на наше переконання, таке тлумачення законодавчої норми не враховує її телеологічну складову, а тому є обмеженим, не сприяє повноті кримінально-правового захисту. Адже очевидно є та обставина, що погроза, висловлена (чи іншим чином виражена) безпосередньо близьким родичам працівника правоохоронного органу є близькою за значенням та соціальними наслідками погрозі, висловленій працівникові, але щодо його родичів. Відтак, вважаємо за доцільне при визначенні адресата погрози спиратися на перелік можливих потерпілих від злочину, до яких, зокрема, входять і близькі родичі працівника правоохоронного органу. На підставі цього, при вчиненні злочину, передбаченого ч. 1 ст. 345 КК України погроза, на наше переконання, може виражатися як безпосередньо працівнику правоохоронного органу, так і його близьким родичам; як щодо вбивства чи застосування насильства до нього (знищення чи пошкодження його майна), так і щодо його близьких родичів, в тому числі одночасно до (щодо) обох категорій потерпілих, тобто бути комплексною.

Також варто зауважити на специфічному моменті, якому в науковій та навчальній літературі зазвичай не приділяється належна увага. Мова йде про характеристику погрози за критерієм часу реалізації висловленої (чи іншим чином вираженої) обіцянки спричинити смерть, заподіяти шкоду здоров'ю чи майну. На нашу думку, зазначена характеристика погрози, яка може бути представлена в якості складової і обстановки вчинення злочину, і суб'єктивної сторони його складу, має суттєве значення та впливає на відмежування цього складу злочину від суміжних.

Отже, аналіз структури об'єкту посягання, характеру суспільної небезпечності, а також суб'єктивної сторони злочину (більш детально суб'єктивні ознаки будуть досліджені в наступному підрозділі цієї дисертації), передбаченого

ч. 1 ст. 345 КК України дає підстави стверджувати, що при вчиненні погрози насильством чи знищення майна у сенсі згаданої статті, *погроза спрямовується виключно у майбутнє* та не пов'язана з бажанням винного негайно її реалізувати у випадку відмови потерпілого діяти певним чином. Власне кажучи, така спрямованість погрози відповідає закріпленій законодавцем ознаці «у зв'язку зі службовою діяльністю». Ця ознака є комплексною та виражає як специфіку умислу, мети та мотиву злочинної поведінки, так і характеризує певним чином обстановку вчинення злочину. Остання ж вирізняється тим, що злочин вчиняється поза ситуацією безпосереднього виконання працівником правоохоронного органу своїх службових обов'язків, які сприяють зародженню мотивації досліджуваної злочинної поведінки.

Якщо ж погроза насильством чи знищення майна висловлюється на найближчу часову перспективу, тобто винний погрожує негайно реалізувати погрозу в разі відмови працівником правоохоронного органу, який безпосередньо виконує свої службові обов'язки (зокрема, реалізує їх щодо винного), вчинити обумовлені незаконні дії чи бездіяльність, то вчинене належить кваліфікувати за ч. 3 ст. 342 КК України, яка передбачає кримінальну відповідальність за погрозу або насильство щодо працівника правоохоронного органу *під час виконання ним службових обов'язків*. Аналогічним чином, слід, на нашу думку, кваліфікувати й насильство щодо працівника правоохоронного органу чи його близьких родичів у зв'язку з його службовою діяльністю. Якщо насильство застосовується в обстановці виконання службових обов'язків та з метою негайної протидії їм, то вчинене кваліфікується за ч. 3 ст. 342 КК України. Натомість, якщо насильство вчиняється поза такою ситуацією, але у зв'язку з колишньою чи майбутньою службовою діяльністю, то в таких діях вбачаються ознаки складу злочину, передбаченого відповідною частиною ст. 345 КК України. В зазначеному розумінні останній (у випадку бажання винного перешкодити виконанню працівником правоохоронного органу своїх службових обов'язків в майбутньому) є спеціальним складом по відношенню до загального, закріпленого в ст. 343 КК України – втручання в діяльність працівника правоохоронного органу. Погроза

або насильство виступають в цьому випадку особливими, найбільш небезпечними формами впливу на потерпілого.

Грунтуючись на викладеному, помилковою, на наше переконання, є надана судом кваліфікація дій винного за ч. 2 ст. 345 КК України у справі № 2042/1-97/11. Так, за обставинами справи 28 вересня 2010 року близько 14 годин ОСОБА 1, будучи в стані алкогольного сп'яніння, знаходячись біля домоволодіння № АДРЕСА 2, у відповідь на законні вимоги ДІМ Ізюмського МВ ГУМВС України в Харківській області ОСОБА 2, який знаходився під час виконання своїх службових обов'язків (*курсив наш – А. У.*), став чинити активний фізичний опір (*курсив наш – А. У.*), в ході якого пошкодив формений одяг дільничного інспектора, а так само, умисно заподіяв тому тілесні ушкодження у вигляді садна правого передпліччя і синця правого колінного суглоба, що кваліфікується, як легке тілесне ушкодження, що потягло за собою короткостроковий розлад здоров'я [21]. Як можна бачити, в описаній ситуації насильство спричинялося під час (в обстановці) виконання працівником правоохоронного органу своїх службових обов'язків, що охоплюється поняттям опір та, відповідно, має бути кваліфіковане за ч. 3 ст. 342 КК України. Аналогічні помилки в кваліфікації за ознакою обстановки вчинення насильницьких дій в судовій практиці зустрічаються дуже часто.

Змістовно погроза є різновидом психічного насильства. При чому, ми не погоджуємось з тими науковцями, які ототожнюють ці поняття. Так, Р. О. Левертова вважає, що оскільки психічне насильство завжди виражається у формі погроз, то погроза не може бути його різновидом, а становить єдино можливу форму виразу [108, с. 6]. Вочевидь, погроза – не єдино можлива форма існування психічного насильства. Останнє може виявлятися у численних видах порушення психічної недоторканості особи: інформаційний вплив поза волею або всупереч волі людини на її психіку засобами нейролінгвістичного програмування, гіпнозу, інструментами нейромаркетингових технологій цілеспрямованого управління нейронною активністю людини з метою формування порогових емоцій чи асоціативних зв'язків, методів біоенергетики, 25-го кадру, низькочастотних звуків

(нижче 16 коливань за секунду), які можуть завдати непоправної руйнації організму, використання «детектора брехні» (поліграфа), інших засобів інструментальної діагностики емоційної напруги тощо [224, с. 109]. С. Афіногенов, крім зазначеного, вважає за доцільне включати в склад психічного насильства ще й образу, знущання, цькування та інше [9, с 3], а А. А. Тер-Акопов – також і обман, який тотожний стану, що утворюється в результаті психофізичного і психотехнічного впливу – стану гіпнотичної і заміщеної (так званої зомбованої) свідомості [230, с. 90-91]. Виділення значної кількості подібних виявів психічного насильства ґрунтується, з одного боку, на розумінні категорії «психічна недоторканість», а з іншого – на родових ознак поняття «насильство».

Дослідженню психічної недоторканості людини, як однієї з проявів її особистої свободи, присвячена низка праць переважно в галузі цивільного права, серед яких слід виділити роботи В. М. Гессена, А. П. Горшенєва, М. М. Малєїної, М. Л. Нохріної, О. Г. Селіхової, О. В. Стремоухова, І. Є. Фарбера та ін. В наукових доробках цих вчених переважає погляд, згідно якого змістом психічної недоторканості є право і можливість фізичної особи самостійно на власний розсуд визначати, хто і яким способом та тривалістю може отримувати доступ й здійснювати вплив на її психіку [224, с. 106-109]. При цьому, як слушно зауважує О. В. Стремоухов, створений державою захист повинен оберігати психіку фізичної особи від цілеспрямованого впливу на інтелектуальну, емоційну та волюву сфери з метою примусити особу вчиняти будь-які дії попри її волю [225, с.116].

Щодо поняття «насильство», то воно в науці є вельми дискусійним. Так, Ф. М. Джавадов визначає насильство як суспільно небезпечний, протиправний, умисний вплив на організм людини, вчинене проти його волі та спрямоване на заподіяння шкоди життю і здоров'я [55, с. 11]. Схожу позицію займає Д. В. Попов, надаючи наступне визначення насильству: «...Це суспільно небезпечний, протиправний, умисний вплив, який чиниться однією особою на іншу, що тягне чи може потягнути настання шкоди, передбаченої кримінальним кодексом» [172,

с. 124]. Аналогічної думки висловлюються й у працях А. Ф. Імамутдінова [73, с. 87], В. П. Петрунєва [165, с. 9], М. В. Стерехова [223, с. 10] та інших вчених, які при дефініціюванні проблемного поняття акцентують увагу перш за все на наслідках у виді травми. Проте, як видається, такий підхід до розуміння насильства є дещо звуженим, адже не відображає суттєвих ознак механізму його вчинення.

Більш виваженим в цьому контексті нам видається позиція тих вчених, які при визначенні насильства оперуються посиланням на відношення вчинюваних суспільно небезпечних дій щодо волі потерпілого, а також на психічну шкоду, як окремий різновид шкоди здоров'ю людини поряд з тілесними ушкодженнями. У відповідності до цього під насильством розуміється зовнішнє з боку інших людей умисний та протиправний вплив на людину (чи групу осіб), що здійснюється всупереч або проти її волі та здатне спричинити їй органічну, фізіологічну або психічну травму та обмежити свободу її волевиявлення чи дії [214, с. 22; 72, с. 16; 49; 161, с. 12; 279, с. 10-12 та ін.].

Таким чином, погроза є різновидом психічного насильства (поряд з іншими можливими його видами), що в контексті характеристики суспільно небезпечного діяння, передбаченого ч. 1 ст. 345 КК України становить собою виражену в будь-якій формі реальну персоніфіковану обіцянку вчинити у майбутньому вбивство, насильство, знищити чи пошкодити майно працівника правоохоронного органу чи його близьких родичів як у зв'язку з його службовою діяльністю. Сформоване визначення погрози у юридичному складі погрози або насильства щодо працівника правоохоронного органу відкриває можливості щодо розширеного розуміння змісту суспільно небезпечного діяння. Останнє може виражатися в одній чи кількох наступних діях: а) погроза вбивством; б) погроза фізичним насильством; в) *погроза психічним насильством* (будь-якими іншими його видами, відмінними від погрози); г) погроза пошкодження майна; д) погроза знищення майна. І якщо стосовно видів погроз у вищезазначених п. «а», «г» та

«д» особливих дискусій в науці не виникає¹ з приводу предметної характеристики цього виду суспільно небезпечного діяння, то щодо погрози насильством існують певні проблемні моменти.

Перш за все вони стосуються зведенням змісту погрози насильством виключно до погрози фізичним насильством чи позбавлення волі. Показовим в цьому плані є думка В. І. Осадчого, який зазначає, що погрозу насильством слід розуміти як обіцянку заподіяти потерпілому виключно фізичного болю, легких чи середньої тяжкості тілесних ушкоджень, позбавити потерпілого можливості вільно обирати місце свого перебування [151, с. 165]. Ми ж відстоюємо позицію, згідно з якою погроза може бути висловлена щодо застосування у майбутньому до потерпілого й психічного насильства. Останнє, як ми вже зазначали, може виражатися в образі, гіпнозі, обмані та інших діях, що порушують психічну недоторканість особи. Таким чином, висловлена потерпілому обіцянка вчинити ці дії щодо нього або його близьких родичів у майбутньому також має охоплюватись категорією «погроза насильством» як різновиду суспільно небезпечного діяння, передбаченого ч. 1 ст. 345 КК України. На підтвердження цієї тези, вважаємо, може свідчити й думка О. М. Храмова, який зазначає, що правилами судово-медичного визначення ступеня тяжкості тілесних ушкоджень передбачено, що з медичної точки зору тілесні ушкодження – це порушення анатомічної цілісності тканин, органів та їх функцій, що виникає як наслідок дії одного чи кількох зовнішніх ушкоджуючих факторів – фізичних, хімічних, біологічних, психічних. Таким чином – зазначає вчений – правила фактично не виключають *психічне насильство з числа факторів, які можуть спричинити тілесні ушкодження (курсив наш – А.У.)* за умови, якщо воно викликає порушення анатомічної цілісності тканин, органів та їх функцій. Одним із наслідків, які належать до тяжких тілесних ушкоджень, визнається душевна хвороба (психічна хвороба) [269]. Вважаємо, є смисл погодитись з викладеним судженням.

¹ Однією з останніх робіт, в якій надано достатньо ґрунтовну кримінально-правову характеристику погрози вбивством є дисертація В. В. Шаблістого (2010 р.) [274]. Щодо кримінально-правових проблем погрози знищення чи пошкодження майна, то вони детально розглянуті у дисертації А. В. Скаун (2010 р.) [200], а також висвітлюються у працях А. Г. Безверхова [13], Р. О. Бондарчук [15], Б. С. Волкова [27], М. Й. Коржанського [79] та інших вчених.

Застосовуючи його в контексті дослідження погрози насильством щодо працівника правоохоронного органу, можна стверджувати, що обіцянка застосувати психічне насильство у майбутньому є окремим різновидом погрози насильством. При цьому можливість існування такої ускладненої з точки зору правил формальної логіки щодо співвідношення понять конструкції суспільно небезпечного діяння (адже і зміст, і форма погрози в цьому випадку виявляють зовнішню ідентичність у приналежності їм родових ознак психічного насильства, однак відрізняються за обсягом особливих (специфічних видових) характеристик цих ознак) обумовлене механізмом дії згадуваної нами вище інформаційної причинності. Саме інформаційна причинність виключає проміжні матеріально опосередковані зв'язки між діянням та наслідком у виді психічних процесів з боку потерпілого щодо сприйняття та відображення відповідної інформації, в тому числі й у виді формування почуття страху, зміни поведінки в сфері службової правоохоронної діяльності, формування душевної хвороби тощо. Як справедливо, на нашу думку, зазначає з цього приводу О. М. Храмцов, юридично значущі наслідки застосування психічного насильства виражаються не тільки у психічній травмі, а й у позбавленні або обмеженні можливості потерпілому діяти за власною волею. Цей вид психічного впливу взагалі не можна визначити за правилами визначення ступеня тяжкості тілесних ушкоджень. Тому слід відмовитися від спроб оцінювати ступінь тяжкості психічного насильства за аналогією з фізичним [269].

Таким чином, вважаємо, погроза насильством не обмежується лише погрозою завдати побої, заподіяти тілесні ушкодження й позбавлення волі, як вияв порушення тілесної недоторканості та свободи пересування, а охоплює також і погрозу застосувати засоби насильницького порушення психічної недоторканості. Прикладом може слугувати погроза прокляттям або застосуванням інших методів біоенергетичного впливу на людину, що, як засвідчило проведене нами опитування, зустрічається у практиці діяльності працівників ОВС. Численні підтвердження цьому відображені також і в засобах масової інформації [66]. Таке розуміння обсягу погрози насильством, на нашу

думку, відповідає принципу повноти забезпечення кримінально-правової охорони. Саме на захист потерпілих від насильства такого роду спрямована норма, закріплена в ст. 149.2 КК Аргентини щодо кримінальної відповідальності за погрозу, виказану з метою виклику тривоги чи страху [243]. Зазначене положення наочно демонструє самоцінність психічної недоторканості та підтверджує висловлену нами позицію. Якщо погроза, навіть застосуванням і нетрадиційних для науки форм та методів впливу на потерпілого сприймається ним реально, внаслідок чого виникає страх, тривога, то й погрозу в цілому слід вважати реальною та такою, що здатна завдати шкоди правоохоронним відносинам.

Крім того, варто також зауважити й на існуванні суттєвих розбіжностей, які виявляються у поглядах на зміст поняття «фізичне насильство» та наповнення його конкретним переліком насильницьких злочинів, вчиненням яких може погрожувати винний у злочині, передбаченому ч. 1 ст. 345 КК України. В літературі зустрічаються як найбільш розширені тлумачення насильства, так і необґрунтовано звужені. Зокрема, А. Е. Жалінський зазначає, що до насильницьких злочинів, погрожувати якими можливо при вчиненні інших злочинів слід відносити будь-які злочини, в яких насильство як таке виступає в якості характеристики суспільно небезпечного діяння: вбивство, всі види тілесних ушкоджень, зґвалтування тощо [65, с. 44]. Аналогічної точки зору притримуються також і Л. Д. Гаухман [36, с. 11, 29], Е. Ф. Побегайло [169, с. 73] та деякі інші науковці. На думку ж В. І. Осадчого погроза насильством виражає погрозу заподіяння фізичного болю, легких чи середньої тяжкості тілесних ушкоджень, позбавлення можливості обирати місце перебування на свій розсуд [153, с. 135-136]. Подібну позицію займає також М. Й. Коржанський, який зазначає, що при вчиненні злочину, передбаченого ч. 1 ст. 345 КК України винний, окрім погрози вбивством, може погрожувати заподіянням: а) легких або середньої тяжкості тілесних ушкоджень; б) побоїв; в) інших насильницьких дій (позбавлення волі, зв'язування). Тобто тяжкі тілесні ушкодження зазначені вчені не відносять до можливого предмету погрози, що видається не в повній мірі обґрунтованим.

В цілому підтримуючи позицію В. І. Осадчого та М. Й. Коржанського щодо охопленням погрозою зазначених видів тілесних ушкоджень, а також побоїв та незаконного позбавлення волі, на нашу думку, немає жодних системно-юридичних підстав не включати до предмету погрози спричинення тяжких тілесних ушкоджень, адже навіть ч. 3 ст. 345 КК України передбачає кваліфікуючою ознакою складу злочину, передбаченого ч. 2 цієї статті фактичне заподіяння саме тяжких тілесних ушкоджень. У зв'язку з цим, логічно припустити, що і погрожувати винний може саме таким насильством.

Крім того, вважаємо за доцільне під погрозою насильства розуміти також і погрозу зґвалтування та задоволення статевої пристрасті неприродним способом. Ці злочини за своїм характером є насильницькими, що ґрунтується на традиційній в кримінологічній науці диференціації насильства на чотири види: фізичне, психічне, економічне та сексуальне. Звичайно, ця класифікація сформувалася в межах науки кримінології та дещо відрізняється від усталеної в кримінально-правовій доктрині у зв'язку зі своєю комплексною підставою. Разом з тим, вона наочно демонструє приналежність злочинів, передбачених ст. 152, 153 КК України саме до категорії насильницьких, поряд зі специфічним об'єктом посягання.

До агресивно-насильницьких же злочинів в кримінології традиційно відносять також і хуліганство. Однак, погрожувати вчиненням цього злочину (в контексті погрози насильством щодо працівника правоохоронного органу чи його близьких родичів) у його насильницьких проявах в принципі неможливо, враховуючи особливу характеристику суб'єктивної сторони хуліганства, яка обов'язковою ознакою передбачає мотив явної неповаги до суспільства. Останні й же виключається у злочині, передбаченого ст. 345 КК України, враховуючи зв'язок суспільно небезпечного діяння зі службовою діяльністю потерпілого.

Отже, на підставі викладеного можна зробити висновок, що *під погрозою насильством при вчиненні злочину, ознаки складу якого закріплені в ч. 1 ст. 345 КК України слід розуміти погрозу психічного насильства (як самостійного виду насильства, заподіянням якого можливо погрожувати), а також заподіянням*

побоїв, мордування, легких, середньої тяжкості та тяжких тілесних ушкоджень, звалтуванням, задоволенням статевої пристрасті неприродним способом.

Викладене підтверджується отриманими нами результатами вивчення кримінальних справ, яке виявило наступну градацію погрози щодо працівника правоохоронного органу в залежності від її змісту: а) погроза вбивством (51 % – 153 кримінальні справи); б) погроза заподіяти тяжкі тілесні ушкодження (в більшості випадків формулюється винним як погроза калічення (17 % – 51 кримінальна справа), позбавлення ока (3 % – 9 кримінальних справ), язика (1 % – 3 кримінальні справи)); в) погроза іншими невизначеними чітко тілесними ушкодженнями (13 % – 39 кримінальних справ); г) погроза знищення або пошкодження майна (12 % – 36 кримінальних справ); д) погроза насильницьких статевих зносин (3 % – 9 кримінальних справ).

В наукових та навчальних джерелах поширеною є думка про те, що злочин, передбачений ч. 1 ст. 345 КК України є закінченим з моменту висловлення погрози [133, с. 867; 91, с. 264 та ін.]. Вважаємо її вірною, однак такою, що не охоплює всі можливі випадки вчинення погроз. Так, якщо погроза висловлюється опосередковано, дистанційно (наприклад, засобами поштового, електронного зв'язку, через посередника тощо), донесення її змісту до потенційного потерпілого вимагає певного часу, необхідного для фактичного отримання ним носія погрози та ознайомлення зі змістом та його сприйняття. В більшості випадків, як засвідчують вивчені нами матеріали кримінальних справ (68 % всіх випадків, що становлять 204 з 300 кримінальних справ) погрози висловлюються усно та безпосередньо винним потерпілому вербальними способами (ще у 8 % випадків – по телефону). В такій ситуації, дійсно, момент висловлення погрози та її сприйняття потерпілим співпадають, що зумовлює співпадіння моменту висловлення погрози з моментом закінчення злочину. Однак, науково-технічний прогрес сприяє розширенню сфер застосування мережі Інтернет для вчинення злочинів. Крім того, його вчинення опосередковано з намаганням замаскувати ідентифікаційні ознаки особи злочинця збільшують можливості для уникнення

кримінальної відповідальності, а тому також зустрічаються у судовій практиці. Про це, зокрема, свідчать 24 % (72 кримінальні справ) випадків вивчених нами кримінальних справ, в яких погрози висловлювались за допомогою засобів поштового зв'язку. У зв'язку з цим, на нашу думку, злочин, передбачений ч. 1 ст. 345 КК України не можна вважати закінченим доти, доки потерпілий не ознайомиться зі змістом погрози. Саме тоді вона стає дійсною як акт соціально значущої поведінки та саме з цього моменту, вчинене діяння стає реальною загрозою для суспільних відносин, що становлять як основний, так і додатковий безпосередній об'єкт погрози або насильства щодо працівника правоохоронного органу.

Таким чином, діяння винного, які полягають у формування змісту погрози та вчиненні технічних дій, щодо її фіксації на певному матеріальному чи електронному носії, на нашу думку, охоплюються стадією готування, а його відправлення засобами дистанційного зв'язку – стадією замаху та має кваліфікуватися за ч. 1 ст. 345 КК України з посиленням на належні частини ст. 14 та ст. 15 КК України відповідно. З'ясування цих питань має суттєве значення для кваліфікації, адже матеріальний носій із закріпленою на ньому інформації погрозуючого змісту (погрозою) може не дійти до адресату, скажімо з технічних причин, або ж винний своєю вольовою усвідомленою активною поведінкою з певних причин при усвідомленні можливості доведення злочину до кінця перешкодить отриманню потенційним потерпілим вказаної погрози (наприклад, шляхом зламу поштової скриньки та вилученням з неї відповідного листа). В першому випадку – матиме місце закінчений замах на погрозу вбивством, насильством та інших передбачених ч. 1 ст. 345 КК України дій, а в другому – добровільна відмова від доведення злочину до кінця, за наявності якої особа не підлягає кримінальній відповідальності.

Тому наведене розуміння розтягнутої у часі природи суспільно небезпечної дії, на наше переконання, створює додаткове підґрунтя для реалізації принципів справедливості та індивідуалізації кримінальної відповідальності.

Аналізуючи об'єктивну сторону складу злочину, передбаченого ч. 2 ст. 345 КК України, зауважимо, що він є матеріальним та передбачає *настання одного з таких суспільно небезпечних наслідків*, як побої, легкі чи середньої тяжкості тілесні ушкодження, а також *наявність причинного зв'язку* між суспільно небезпечним діянням та зазначеними наслідками. Кримінально-правові проблеми злочинів, пов'язаних із зазначеними формами фізичного насильства є достатньо дослідженими в науці кримінального права¹, через що відпадає потреба в акцентуванні уваги на них в межах нашої дисертації. Зазначимо лише те, що диспозиція ч. 2 ст. 345 КК України сконструйована як відсильна, а тому при визначенні характеру й ступеня тяжкості відповідних суспільно небезпечних наслідків слід керуватися відповідними положеннями ст.ст. 122, 125, 126 КК України, а також Правилами судово-медичного визначення ступеня тяжкості тілесних ушкоджень, затверджених Наказом Міністерства охорони здоров'я України № 6 від 17 січня 1995 року [174].

Разом з тим, не можна не звернути увагу на певний дисонанс в теоретичних викладках та законодавчому закріпленні видів фізичного насильства як ознак об'єктивної сторони аналізованого складу злочину. Зокрема, якщо при вчиненні погрози насильством, більшістю вчених визнається можливість її змістовного вираження щодо позбавлення волі, то в диспозиціях ч.ч. 2, 3 ст. 345 КК України ми не знаходимо відповідного відображення цього виду насильства щодо працівника правоохоронного органу (чи його близьких родичів) у зв'язку з його службовою діяльністю. Крім того, ми також обґрунтовуємо необхідність визнання погрозу вчинення насильницьких статевих злочинів (ст.ст. 152, 153 КК України) як однієї з форм прояву погрози насильством при вчиненні злочину, передбаченого ч. 1 ст. 345 КК України. Вважаємо, що потреба в збереженні системно-юридичної послідовності має бути втілена й у передбаченні зазначених видів фактичного фізичного насильства в якості ознак об'єктивної сторони досліджуваного злочину.

¹ Див. праці М. І. Бажанова, Ю. В. Бауліна, В. І. Борисова, Є. Г. Веселова, О. С. Вікторова, В.О. Владімірова, Л. Д. Гаухмана, О. І. Дітріх, Г.А. Крігера, В.М. Куца, В.О. Навроцького, Б.С. Нікіфорова, С. В. Расторопова, Л. В. Сердюка, В. В. Сташиса, Н. С. Таганцева, А. П. Тузова, С.Д. Шапченка, Р. Д. Шарапова, М. Д. Шаргородського та ін.

Логіка викладеного міркування ґрунтується також і на закріпленні у чинному КК України спеціальних складів злочинів, пов'язаних із пошкодженням чи знищенням майна у зв'язку з його службовою діяльністю (ст. 347 КК України), вбивством працівника правоохоронного органу у зв'язку з його службовою діяльністю (ст. 348 КК України), захопленням його як заручника (ст. 349 КК України), що ґрунтується на необхідності забезпечити посилений кримінально-правовий захист правоохоронних відносин, на які можуть посягати шляхом заподіяння істотної шкоди суміжним відносинам. У зв'язку з цим, прогалиною в праві, на нашу думку, слід визнати відсутність аналогічної супутньої спеціалізованої кримінально-правової охорони суспільних відносин у сфері забезпечення свободи волі (в частині незаконного позбавлення волі), статевої свободи та статевої недоторканості. За нині чинною законодавчою регламентацією за незаконне позбавлення волі, а також зґвалтування та задоволення статевої пристрасті неприродним способом навіть й щодо працівника правоохоронного органу (чи його близьких родичів) у зв'язку з його службовою діяльністю кримінальна відповідальність настає на загальних підставах за ст.ст. 147, 152 та 153 КК України відповідно, що не забезпечує повноцінної системи правових гарантій правоохоронним відносинам. Аналогічна проблема існує й щодо відсутності спеціального складу злочину за ознаками мордування щодо наведеної групи потерпілих.

Таким чином, пропонуємо в ч. 2 ст. 345 КК України додатково передбачити кримінальну відповідальність за незаконне позбавлення волі працівника правоохоронного органу, його близьких родичів, членів сім'ї та інших близьких осіб у зв'язку з виконанням цим працівником службових обов'язків, а також за мордування щодо зазначених осіб з тією ж метою. Відповідно, до ч. 3 ст. 345 КК України запровадити таку кваліфікуючу ознаку, як зґвалтування або насильницьке задоволення статевої пристрасті щодо працівника правоохоронного органу, його близьких родичів, членів сім'ї та інших близьких осіб у зв'язку з виконанням цим працівником службових обов'язків. Зазначені види насильницьких злочинів мають самостійну кримінально-правову оцінку, їх

застосування щодо працівника правоохоронного органу чи його близьких родичів може пов'язуватися винним зі службовою діяльністю цього працівника (здійснений нами аналіз судово-слідчої практики наочно це засвідчує). Відтак, запровадження зазначених вище об'єктивних ознак досліджуваного складу злочину до диспозицій ст. 345 КК України відповідатиме вимогам послідовності кримінально-правового захисту, а також сприятиме розширенню останнього щодо правоохоронних відносин.

Отже, дослідивши загальні та особливості ознаки об'єктивної сторони основних складів злочинів, передбачених ч.ч. 1, 2 ст. 345 КК України, вважаємо за можливе здійснити дослідження їх суб'єктивних ознак.

2.2. Кримінально-правова характеристика суб'єктивних ознак складу злочину, передбаченого ст. 345 КК України.

Дослідження суб'єктивних ознак складу злочину має суттєве значення, оскільки об'єктивний вираз злочинної поведінки є відображенням внутрішніх психічних процесів і явища. Як влучно з цього приводу зазначав Гегель «нема нічого ні на небі, ні в природі, ні в духові, ні де б то не було, що не містило б такою ж мірою безпосередність, якою й опосередкованість» [37, с. 124]. Тому, від з'ясування суб'єктивних ознак складу злочину напряду залежить повноцінне дослідження природи конкретного виду злочину в цілому.

Традиційно в кримінально-правовій доктрині до суб'єктивних ознак складу злочину відносять суб'єктивну сторону та суб'єкта злочину. Дотримуючись усталеної наукової традиції, зазначимо, що за слушним зауваженням В. М. Кудрявцева, саме суб'єктивна сторона злочину породжує та регулює об'єктивну сторону; вона розкриває психічне ставлення суб'єкта до вчинюваного ним діяння та наслідків [100, с. 12-13]. Дійсно, будь-який зовнішньо (об'єктивно) позначений вияв соціальної активності суб'єкту є результатом складноутвореного комплексу психічних процесів сприйняття та відображення інформації у її загальному розумінні. Відтак суб'єктивна сторона злочину є внутрішньо спрямовуючою його

складовою, яка виражає інтелектуально-вольовий субстрат поведінки суб'єкта злочину.

Дослідженню суб'єктивної сторони присвячені роботи таких науковців, як В. І. Борисов, Р. В. Вереша, Б. С. Волков, П. С. Дягель, М. Й. Коржанський, Г. А. Кригер, Н. Ф. Кузнєцова, П. С. Матишевський, В. А. Нерсенян, Б. С. Нікіфоров, А. О. Пінаєв, О. І. Рарог, К. Ф. Тихонов, В. А. Якушин та інших. Наявні напрацювання концептуального характеру з проблем суб'єктивної сторони складу злочину дають підстави для висновку, що до її ознак зазвичай відносять вину, мотив та мету [51, с. 18; 28, с. 18; 285, с. 24-26; 233, с. 9 та ін.], а також емоційний стан (емоції) [89, с. 152; 226, с. 136 та ін.]. При цьому обов'язковою ознакою є лише вина, а мотив, мета та емоційний стан – факультативними [89, с. 152; 166, с. 152-154 та ін.]. Визнаючи обґрунтованість викладених позицій, вважаємо за доцільно організувати науковий пошук в межах цього підрозділу дисертації за означеними характеристиками суб'єктивної сторони.

Відповідно до ст. 23 КК України виною є психічне ставлення особи до вчинюваної нею дії чи бездіяльності, передбаченої цим кодексом, та її наслідків, виражене у формі умислу або необережності. Викладене законодавче визначення вини, що ґрунтується на соціально-психологічній її концепції, було сформоване ще у працях М. Д. Дурманова, А. А. Піонтковського, А. Н. Трайніна, І. Г. Філановського, Б. С. Утевського та зберегло свої значення й застосування в сучасній науці кримінального права.

Звертаючись до аналізу вини при вчиненні погрози або насильства щодо працівника правоохоронного органу, слід зазначити, що практично одностайною серед науковців є думка про можливість вчинення цього злочину виключно умисно. При цьому злочин, передбачений ч. 1 ст. 345 КК може бути вчинений лише з прямим умислом, а передбачений ч. 2 ст. 345 КК України – щодо діяння – з прямим умислом, а щодо наслідку у виді тілесних ушкоджень різного ступеню тяжкості – й з непрямым [91, с. 439; 85, с. 441 та ін.]. Вважаємо таку думку обґрунтованою та приєднаємось до неї, надавши розширену характеристику умислу при вчиненні досліджуваного злочину.

Відповідно до сприйнятої нами соціально-психологічної концепції вини у складі умислу виділяють інтелектуальний та вольовий елементи. При цьому відомо, що зміст умислу є нічим іншим, як певним відображенням психікою винного об'єктивних та соціальних властивостей вчинюваного суспільно небезпечного діяння [54, с. 27-28; 139, с. 30]. Отже, особливістю *інтелектуального елементу* прямого умислу як форми вини основного складу злочину, передбаченого ч. 1 ст. 345 КК України, слід визнати те, що він характеризується досить складним поєднанням ознак усвідомлення винним всіх обставин своєї суспільно небезпечної поведінки, а саме:

1. *Усвідомлення характеру діяння.* Ця ознака передбачає усвідомлення винним фактичної сторони вчинюваного ним діяння, що виражається в погрозі вбивством, насильством чи знищення майна. Усвідомлення фактичного характеру погрози означає:

а) усвідомлення винним того, що інформація, яку він висловлює чи іншим чином ззовні виражає (жести, демонстрація зброї тощо) відображає його прагнення заподіяти шкоду адресату погрози. У зв'язку з цим не можна вважати погрозою у сенсі ч. 1 ст. 345 КК України неконтрольовані рухи особи чи іншу її поведінку, в яку вона не вкладає жодного інформативного значення, або ж таку, інформаційне наповнення якої на переконання цієї особи не відображає наміри заподіяти шкоду (вбивство, насильство, знищення майна) адресату;

б) усвідомлення винним того, що інформацію, яку він висловлює чи іншим чином ззовні виражає щодо намірів заподіяти шкоду (вбивство, насильство, знищення майна) стосується конкретної особи. В цьому виражається персоніфікованість погрози, про яку йшлося в попередньому підрозділі дисертації. Таким чином, винний має усвідомлювати конкретного адресата погрози, а не є обмежуватись її абстрактним спрямуванням, що можливе у ситуації емоційного сплеску. В іншому випадку погроза не матиме конкретизованого характеру, буде спрямована невизначеному колу осіб, що виключає можливість кваліфікації дій за ч. 1 ст. 345 КК України;

в) усвідомлення того, що інформація, яка складає зміст погрози, виражає наміри винного, спрямовані у майбутнє. Ця ознака інтелектуального моменту умислу відображає те, що винний висловлює саме погрозу, іманентною ознакою якої є спрямованість обіцянки (інформації, в якій відображений намір винного) на певну віддалену перспективу. Якщо ж винний мав намір негайно реалізувати погрозу щодо працівника правоохоронного органу, то при наявності до того інших підстав його дії слід кваліфікувати як опір працівникові правоохоронного органу (ч. 3 ст. 342 КК України). Цей склад злочину у формі погрози також є усічений, а тому для того, щоб визначити його закінченим не потрібно «очікувати», доки винний реалізує свою погрозу та застосує реальне насильство щодо потерпілого;

г) усвідомлення того, що погроза доведена до відома адресата та сприйнята ним як реальна. При чому не має значення, яким саме способом виражена погроза: вона може бути як прямо та безпосередньо виказуватись потерпілому, так й опосередковано через засоби зв'язку, осіб-посередників і навіть у приватній бесіді, однак за умови, що винний усвідомлює опосередковане сприйняття погрози також і потерпілим (наприклад, коли він близько знаходиться і винний спеціально гучно розмовляє, в розмові виражає намір вчинити вбивство, насильство, знищення чи пошкодження майна потерпілого, не звертаючись безпосередньо до нього). В цій ситуації, проте, слід відмежовувати випадки висловлення погрози від голого умислу. Останній матиме місце в тій ситуації, коли усвідомленням винного не охоплюється сприйняття погрози потерпілим. Наприклад, якщо потерпілий став випадковим свідком приватної бесіди винного з іншою особою або ж інформація погрозуючого змісту стала відомою потерпілого з конфіденційних джерел, інформаційна дія яких не усвідомлювалась й не передбачалась винним.

Якщо ж винний лише помилково вважає, що погроза сприйнята потерпілим як реальна (наприклад, в ситуації, коли потерпілий не зрозумів значення певних жестів чи натяків з боку суб'єкту злочину тощо), то його дії слід кваліфікувати як

замах на погрозу вбивством, насильством, пошкодженням чи знищенням майна (непридатний замах);

д) усвідомлення змісту погрози, зокрема того, що винний погрожує вбивством, насильством, знищенням чи пошкодженням майна.

2. *Усвідомлення особливостей правового чи іншого соціального статусу потерпілого.* Мова йде про те, що винний має заздалегідь та напевне знати, що висловлює погрозу працівникові правоохоронного органу або ж його близькому родичу. При цьому не обов'язковим є розуміння конкретної службової приналежності потерпілого до певного правоохоронного органу та характеристики останнього саме як правоохоронного. Важливим є те, що винний лише в загальних рисах усвідомлює зазначену обставину. Власне кажучи, у зв'язку з таким усвідомленням і вчинюється злочин, який є реакцією на службову діяльність потерпілого, що прямо впливає з формулювання «у зв'язку зі службовою діяльністю», вживаною в ч. 1 ст. 345 КК України на позначення особливостей як обстановки вчинення злочину, так і суб'єктивної сторони його складу.

Щодо усвідомлення винним соціального статусу другої групи потерпілих – близьких родичів, то знову ж таки, вважаємо, що розуміння входження відповідних осіб до переліку, визначеному в п. 1 ч. 1 ст. 3 чинного КПК України також не є обов'язковим. Важливим є усвідомлення фактичної близькості відносин особи з працівником правоохоронного органу та тієї обставини, що погрожуючи їй відбувається опосередкований вплив й на самого правоохоронця. В цьому аспекті актуалізується висловлена нами пропозиція щодо внесення змін до диспозиції ч. 1 ст. 345 КК України щодо характеристики потерпілих не лише через категорії «близькі родичі», а через вживану в чинному кримінально-процесуальному законодавстві та усталеної в соціальних фамілістичних традиціях – «близькі родичі, члени сім'ї чи інші близькі особи». Запровадження до КК цієї пропозиції сприятиме, на нашу думку, з одного боку – упорядкуванню судово-слідчої практики через термінологічну законодавчу уніфікацію, а з іншого – повноті кримінально-правового захисту правоохоронних та суміжних з ними

відносин. Наразі ж при збереженні нині чинної редакції ч. 1 ст. 345 КК України при помилці винного в характеристиці особи потерпілого як близького родича (наприклад, погроза висловлюється колишній дружині працівника правоохоронного органу в ситуації, коли винному невідомо про факт розлучення або ж іншій особі, з якою правоохоронець перебуває у дійсних близьких стосунках), його дії необхідно кваліфікувати як замах на погрозу вбивством, насильством, знищенням чи пошкодженням майна близького родича працівника правоохоронного органу. Таке штучне послаблення кримінальної відповідальності з урахуванням положень ч. 3 ст. 68 КК України обумовлює порушення принципу її справедливості та не сприяє повноцінній реалізації законом свого кримінально-превентивного потенціалу.

3. *Усвідомлення суспільної небезпечності діяння.* Усвідомлення особою суспільно небезпечного характеру свого діяння означає розуміння нею як його фактичних ознак, так і соціального характеру (тобто здатності заподіяти шкоду) [136, с. 209-210]. Ця ознака інтелектуального елементу прямого умислу при вчиненні погрози щодо працівника правоохоронного органу чи його близьких родичів органічно поєднується з попередньою та виражає розуміння винним того, що посягаючи на відносини у сфері забезпечення життя, здоров'я, власності, він ставить під загрозу правоохоронні суспільні відносини. Таким чином, якщо погроза є персоніфікованою та виражається конкретним потерпілим, то правоохоронним відносинам створюється загроза – певний стан ризику бути порушеними у зв'язку з появою конфлікту інтересів у носія службових правоохоронних повноважень (потерпілого) через протиставлення приватного публічному. На такому протиставленні, власне й ґрунтується суспільна небезпечність злочину, передбаченого ст. 345 КК України, що має усвідомлюватись винним. А таке усвідомлення зумовлене та пов'язане зі знанням суб'єктом злочину про статус потерпілого – його приналежністю до категорії працівників правоохоронних органів, а відтак і про об'єкт посягання, яким є сфера правоохоронних відносин. В цьому контексті вважаємо за доцільне приєднатися до думки О. І. Рарога, який зазначає, що, «...усвідомлення суб'єктом

злочину його об'єкту є нерівнозначним його юридичній визначеності.... Визначальним є те, що винний розуміє характер вчинюваного діяння і в загальних рисах усвідомлює, на яку сферу суспільних відносин воно посягає» [189, с. 12]. Отже, усвідомлення суспільної небезпечності погрози вбивством, насильством, знищенням чи пошкодженням майна працівника правоохоронного органу чи його близьких родичів фонується, по-перше, на зв'язку злочинного діяння зі службовою діяльністю потерпілого та, по-друге, на усвідомленні того, що під загрозу ставляться життя, здоров'я, власність потерпілого, як особистісно ціннісні сфери його життєдіяльності та які можуть мати пріоритет перед інтересами служби.

4. *Усвідомлення протиправності діяння.* Як слушно зазначав О. А. Герцензон, вина – юридична характеристика ставлення суб'єкта до своїх злочинних дій та їх наслідків і, разом з тим, – суспільна оцінка цієї поведінки [39, с. 329]. Остання передбачає не лише зовнішню оцінку діяння з боку суспільства, виражену у відповідній *правовій забороні*, а й внутрішнє усвідомлення наявності такої заборони. Ще у працях відомого дореволюційного криміналіста Е. Я. Немировського з'являються згадки про усвідомлення винним протиправності діяння як невід'ємної ознаки інтелектуального елементу умислу [137, с. 271-272]. В цілому ж усвідомлення протиправності у складі умислу визнається більшістю науковців як радянського, так і пострадянського часів. Тлумачення цієї ознаки цілком обґрунтовано, на нашу думку, зводиться до розуміння того, що усвідомлення протиправності не ототожнюється зі знанням конкретної норми права. Суб'єкт злочину має усвідомлювати лише те, що вчинюване ним діяння в принципі порушує встановлений правопорядок в державі щодо задоволення індивідуальних потреб, інтересів [54, с. 27; 189, с. 16 та ін.]. Ця думка підтверджується й конституційним принципом, згідно якого незнання закону не звільняє від відповідальності (ч. 2 ст. 68 Конституції України), що є суттєвою гарантією забезпечення дієвості норм права як універсального соціального регулятора. Відтак, і усвідомлення протиправності при вчиненні погрози щодо працівника правоохоронного органу або його близьких родичів є, на наше

переконання, іманентною ознакою інтелектуального елемента прямого умислу. Вона ґрунтується на усвідомленні винним в найбільш загальних рисах того, що вчинювані ним дії суперечать існуючим правилам поведінки, закріплених в правових нормах, присвячених регулювання правоохоронних суспільних відносин, а також тих, що забезпечують психічну недоторканість потерпілих.

Щодо інтелектуального елемента умислу, як форми вини основного складу злочину, передбаченого ч. 2 ст. 345 КК України, то його зміст є дещо спрощеним (вужчим) за відповідну складову умислу при вчиненні досліджуваного злочину у виді погрози. Разом з тим, виявляє власну специфіку, що виражається в наступному.

Як ми зазначали вище, враховуючи матеріальну конструкцію складу злочину, закріпленого в ч. 2 ст. 345 КК України він може вчинятися або в цілому з прямим умислом, або з прямим умислом щодо дії і з непрямим умислом щодо наслідку. Остання обставина обумовлюється вірогідністю вчинення насильства щодо працівника правоохоронного органу або його близьких родичів з неконкретизованим умислом відносно наслідків, реалізація якого в значній мірі залежить від обстановки (зовнішніх обставин) злочину, поведінки потерпілого тощо. З урахуванням цього є можливість виділити наступні ознаки інтелектуального елемента умислу при вчиненні злочину, передбаченого ч. 2 ст. 345 КК України:

1) *усвідомлення характеру діяння*, що означає розуміння винним фактичної сторони вчинюваних ним дій, а саме того, що вони: а) є формами рухової активності, що здатні порушити анатомічну цілісність тканин, органів та їх функцій у разі спрямованості щодо людини або ж є різновидом дій, які здатні дистанційно завдати шкоду здоров'ю людини (наприклад, у разі використання отруйних чи сильнодіючих речовин і т.п.). Іншими словами – винний повинен усвідомлювати ту обставину, що його поведінка має властивість завдавати фізичного болю, тягнути за собою легкі чи середньої тяжкості тілесні ушкодження (у разі позбавлення волі, як то нами пропонується – ще й ту обставину, що своїми діями обмежує можливість потерпілого вільно обирати

місце свого перебування); б) спрямовані щодо конкретної особи, а не є довільними рухами чи іншими діями;

2) *усвідомлення особливостей правового чи іншого соціального статусу потерпілого*. Ця ознака цілком співпадає за змістом з аналогічною складовою інтелектуального елемента прямого умислу при вчиненні злочину, передбаченого ч. 1 ст. 345 КК України;

3) *усвідомлення суспільної небезпечності діяння*. Зміст цієї ознаки є аналогічним відповідній ознаці в характеристиці умислу щодо погрози, але тільки в частині усвідомлення основної спрямованості злочинного діяння на сферу правоохоронних відносин, що пов'язано з усвідомленням спеціального правового чи іншого соціального статусу потерпілого. Поряд з цим, враховуючи те, що посягання на основний об'єкт досліджуваного злочину (ч. 2 ст. 345 КК України) вчиняється опосередковано через реальне фізичне насильство, усвідомленням винного також охоплюється й те, що він завдає шкоду здоров'ю потерпілого;

4) *усвідомлення протиправності діяння*. Ця ознака також співпадає за змістом з аналогічною складовою інтелектуального елемента прямого умислу при вчиненні злочину, передбаченого ч. 1 ст. 345 КК України в частині узагальненого розуміння факту порушення винним норм права, присвячених регулюванню правоохоронних суспільних відносин стосовно заборони впливу у будь-якій формі (зокрема шляхом насильства) на працівників правоохоронних органів у зв'язку з виконанням ними своїх службових обов'язків. Додатково суб'єкт злочину має усвідомлювати, що порушення фізичної недоторканості також заборонено законом і заподіюючи побої, легкі чи середньої тяжкості тілесні ушкодження, він вчиняє порушення певної правової заборони;

5) *передбачення можливості настання суспільно небезпечних наслідків*. З приводу цієї ознаки умислу в науці склалися неоднозначні позиції. Так, деякі вчені не вважає за доцільне її виокремлювати з такої складової психіки людини, як усвідомлення [139, с. 30]. Разом з тим, на нашу думку, більш виваженою, обґрунтованою та такою, що ґрунтується на нормах чинного закону про кримінальну відповідальність (ч.ч. 2, 3 ст. 24 КК України) є протилежна позиція,

згідно з якою усвідомлення та передбачення не тотожні властивості психічної діяльності. Як слушно з цього приводу зауважує А. І. Рарог, усвідомлення та передбачення не є тотожними складовими інтелектуального елементу умислу. Передбачення – продукт випереджувальної дії людського інтелекту, тобто відображення тих подій, які відбудуться чи повинні або ж можуть відбутися в майбутньому [189, с. 18]. Передбачити дійсне – зазначав Б. С. Утевський, неможливо, а тому передбачення є психічним переживанням, що відноситься виключно до майбутнього [259, с. 187]. Отже, вчиняючи злочин, передбачений ч. 2 ст. 345 КК України винний: а) *має передбачати можливість настання суспільно небезпечних наслідків у виді фактичного заподіяння фізичного болю, легких чи середньої тяжкості тілесних ушкоджень (щодо злочину, передбаченого ч. 3 ст. 345 КК України – тяжких тілесних ушкоджень); б) має передбачати існування причинного зв'язку між своїми діями та суспільно небезпечними наслідками хоч б і в загальному вигляді без конкретизації механізму його розгортання (тобто передбачати те, що саме від його дій, в тому числі й опосередкованих, з використанням технічних засобів тощо повинні або ж можуть настати суспільно небезпечні наслідки).*

В аспекті дослідження інтелектуального моменту погрози або насильства щодо працівника правоохоронного органу, вважаємо за потрібне актуалізувати проблему, яка була позначена у першому розділі нашої дисертації з посиланням на законодавство ФРН, а саме: відповідно до п. 4 параграфу 113 КК ФРН в якості пом'якшуючої кримінальну відповідальність обставини виступає помилка винного, яка полягає у невірній оцінці дій правоохоронця як неправомірних за умови, що винний міг уникнути помилки [252, с. 114]. В умовах досить високого рівня злочинності та інших проявів порушення законності серед працівників правоохоронних органів, постановка цього питання, вважаємо, набуває особливої актуальності. На його розв'язання частково орієнтує Постанова Пленуму Верховного Суду України від 26 червня 1992 р. № 8 «Про застосування судами законодавства, що передбачає відповідальність за посягання на життя, здоров'я, гідність та власність суддів і працівників правоохоронних органів», в абз. 2 п. 3

якої зазначається, що якщо дії притягнутої до відповідальності особи були реакцією на незаконні діяння судді, працівника правоохоронного органу, члена громадських формувань з охорони громадського порядку чи військовослужбовця або викликані особистими неприязними стосунками, не пов'язаними з виконанням потерпілим своїх обов'язків, вчинене, за наявності для цього підстав, потрібно кваліфікувати як злочин проти особи або власності [184]. Вважаємо цю позицію достатньо виваженою, що ґрунтується на врахуванні особливостей таких ознак інтелектуального моменту, як усвідомлення суспільної небезпечності та протиправності свого діяння. Останні за змістом у випадку переконаності особи у незаконності дій працівника правоохоронного органу є вужчими та обмежуються виключно усвідомленням небезпечності та протиправності порушення психічної чи фізичної недоторканості особи. При цьому на кваліфікацію не має впливати та обставина, чи дійсно працівник правоохоронного органу діяв незаконно, чи його поведінка була правомірною. Ключовим критерієм в цьому випадку, що впливає на кваліфікацію є ставлення винного до свого діяння як до «суду Лінча», тобто як найбільш радикальний вияв самоправної реакції на незаконну діяльність працівника правоохоронного органу, поєднаний з насильством над потерпілим.

Разом з тим, вести мову про стан крайньої необхідності в цій ситуації вважаємо за недоцільне, адже, як нами зазначалося у підрозділі 2.1, погроза або насильство щодо працівника правоохоронного органу відмежовується від суміжних складів крім іншого також і обстановкою його вчинення, яка виключає безпосереднє виконання потерпілим щодо винного чи інших осіб своїх службових обов'язків під час вчинення відносно нього злочину (або ж хоча б і виконанням таких обов'язків, однак вчинення злочину з ними не пов'язується). Виключення становить хіба що погроза вбивством, насильством, знищенням чи пошкодженням майна, яка може вчинятися під час та у зв'язку з виконанням працівником правоохоронного органу своїх службових обов'язків, однак в будь-якому випадку спрямовується у майбутнє та не реалізується одразу після висловлення. Остання ситуація характерна для вчинення злочину, передбаченого ч. 3 ст. 342 КК

України. Недарма й у вказаній Постанові Пленуму Верховного Суду України йдеться про те, що необхідно розрізняти злочини, вчинені щодо працівників правоохоронних органів «під час» та «у зв'язку з» виконанням ними своїх службових обов'язків [184].

Отже, помилка винного в оцінці поведінки потерпілого, як незаконної з використанням службових повноважень не може бути визнана обставиною, що пом'якшує відповідальність на кшталт положення, закріпленого в п. 4 параграфу 113 КК ФРН (хоча і не виключається можливість визнання її як обставини, що пом'якшує покарання у відповідності до ст. 66 КК України), а впливає на кваліфікацію, виключаючи ознаки суб'єктивної сторони складів злочинів, передбачених ст. 345 КК України та виявляючи ознаки відповідних злочинів проти життя та здоров'я особи.

Аналізуючи *вольовий елемент* у складі прямого умислу, передбаченого ч. 1 ст. 345 КК України, зазначимо, що він виявляється у *бажанні* винного висловити чи іншим чином виразити погрозу вбивством, насильством, пошкодженням чи знищенням майна щодо працівника правоохоронного органу, його близьких родичів саме у зв'язку з виконанням цим працівником своїх службових обов'язків. При цьому не обов'язково, щоб винний дійсно мав намір реалізувати погрозу. Головним є те, що винний має бажання її донести до свідомості потерпілого. Щодо злочинів, передбачених ч.ч. 2 та 3 вказаної статті, – то це бажання стосується заподіяння потерпілому реальної фізичної болі чи тілесних ушкоджень відповідного ступеню тяжкості. В цілому ж в науці формування та дія бажання пов'язується з певною стадійністю цього процесу – від відчуття незадоволеної потреби до дії волі, спрямованої на досягнення певної цілі, здатної задовольнити актуалізовані потреби. Відтак, бажання – категорія динамічно-чуттєва. Бажати певних наслідків означає прагнути до них [119, с. 251]. При цьому, прийнято вважати, що суспільно небезпечні наслідки є бажаними лише в тому випадку, коли вони: а) є кінцевою метою суспільно небезпечної дії; б) необхідним засобом досягнення кінцевої мети; в) певним етапом досягнення кінцевої мети [52, с. 99-100; 139, с. 32; 189, с. 22 та ін.]. Зіставляючи викладені

параметри бажання з характеристикою спрямованості умислу при вчиненні злочинів, передбачених ч.ч. 2, 3 ст. 345 КК України, можна стверджувати, що умисне заподіяння працівникові правоохоронного органу чи його близьким родичам побоїв чи відповідного ступеню тяжкості тілесних ушкоджень у зв'язку з виконанням цим працівником службових обов'язків може бути як кінцевою метою – коли винний керується помстою, так і проміжним етапом, засобом досягненні більш віддаленої мети – схилити працівника правоохоронного органу до прийняття незаконного рішення чи перешкодити виконанню ним службових обов'язків. У зв'язку з цим, настання передбачених законом наслідків є невід'ємною складовою змісту бажання при вчиненні злочинів, передбачених ч.ч. 2, 3 ст. 345 КК України у формі прямого умислу.

В цьому контексті варто акцентувати увагу на тому, що саме у специфіці змісту вольового елементу (зокрема, спрямованості бажання) знаходить своє відображення диференціація умислу на прямий та непрямий при вчиненні злочину, передбаченого ч. 2 або ч. 3 ст. 345 КК України. Якщо винний не бажає заподіяти тілесні ушкодження *відповідного ступеню тяжкості*, хоча передбачає можливість настання цих наслідків саме через наявність причинного зв'язку їх з його суспільно небезпечними діями (які, в свою чергу вчиняються ним виключно з прямим умислом), матиме місце непрямий умисел. Втім, останній цілком відповідає загальній умисній формі вини при вчиненні досліджуваного нами злочину, через що не має скільки-небудь суттєвого значення для кваліфікації.

Наступною суттєвою складовою суб'єктивної сторони погрози або насильства щодо працівника правоохоронного органу є *мета* злочину, яку більшість вчених відносить до категорії обов'язкових ознак його складу у зв'язку з наявністю відповідної вказівки у диспозиції ч. 1 ст. 345 КК України, яка сформульована за формулою «..у зв'язку з..» [153, с. 170]. При цьому, відомо, що метою злочину є кінцевий результат, якого прагне досягти особа, вчиняючи злочин. Натомість застосування в законі поняття «...у зв'язку з...» не дає однозначної відповіді на питання про зміст обов'язкових ознак суб'єктивної

сторони досліджуваного складу злочину (окрім, вини), зокрема про закріплення мети або ж мотиву в якості таких ознак.

Для вирішення цього питання варто звернутися до логіко-семантичного тлумачення категорії «...у зв'язку з...». Як можна пересвідчитись, ключовою мовною формою в ній є поняття «зв'язок», яке застосовується законодавцем на позначення впливу попередньої (по відношенню до злочину) службової діяльності потерпілого на прийняття винним рішення про вчинення злочину та його реалізацію. Зазначений зв'язок не є статичним компонентом суб'єктивної сторони складу злочину, а відображає динамічний аспект розгортання останнього, у зв'язку з чим його доцільно розглядати через призму засадничих положень діалектичного детермінізму. Не заглиблюючись, однак, до методологічного пласту проблем дослідження злочинної поведінки, як різновиду соціальних практик, зауважимо, що аналіз зв'язку між погрозою або насильством щодо працівника правоохоронного органу та службовою діяльністю останнього з використанням принципу системності та закону діалектичного протиріччя дає підстави для висновку, що означений зв'язок має двояку природу. З одного боку – він виявляється на рівні детермінації мотиваційної складової злочину, дію якої можливо описати через механізм відображення, як функції психіки. З іншого ж – виявляє об'єктивний характер, що описується за типом обумовлюючого зв'язку та зв'язку станів. Остання обставина, зокрема, обґрунтовує аналіз категорії «..у зв'язку з...» не лише з позицій суб'єктивної, а й об'єктивної сторони складу злочину (а саме, як характеристики обстановки його вчинення), про що мова велася у підрозділі 2.2 цієї дисертації.

Також варто звернути увагу на двосторонню спрямованість аналізованого зв'язку. Перший напрямок його дії розгортається від службової діяльності працівника правоохоронного органу (виконання ним своїх службових обов'язків як у минулому, так і у в тій чи іншій мірі прогнозованому майбутньому) до актуалізації певної потреби у винного та формування відповідного мотиву як провідної психічної спонуки (утвору) [198, с. 8] до діяльності. Другий напрямок є зворотнім та пов'язаний з опредметненням джерела формування мотиву (тобто

службової правоохоронної діяльності з її суб'єктом) через процес цілепокладання. Відтак, врешті-решт розгортання зв'язку між поведінкою потерпілого та злочином відбувається через постановку специфічної *мети*: чи-то зміна поведінки працівника правоохоронного органу (прийняття нею відповідного рішення, вчинення дії чи бездіяльності) у бажаному для винного напрямку та формах, чи-то помста, як деструктивний насильницький вплив на потерпілого заради задоволення актуалізованої внаслідок його професійної правоохоронної діяльності потреби та відповідного мотиву. Спираючись на найбільш поширену та визнану в психологічній науці класифікацію потреб та мотивів А. Маслоу, такими можна, на нашу думку, визнати в більшості випадків помсти потребу в самоактуалізації, зокрема, як виразу необхідності підвищення власного соціального статусу (ролі) шляхом руйнації статусу потерпілого, або ж приналежності до соціальної групи, інтересам якої існує загроза з боку правоохоронної діяльності [118, с. 214]. Щодо вчинення погрози або насильства щодо працівника вчинення злочину з метою спонукати його до певної бажаної для винного поведінки, то такий злочин може вчинятися як з мотивів забезпечення безпеки, так і з мотивів самоактуалізації тощо.

З викладеного вище можна зробити кілька висновків. По-перше, мотиви вчинення злочину, передбаченого ст. 345 КК України можуть бути достатньо різноманітними, а їх встановлення у судово-слідчій діяльності в низці випадків видається неможливим. Труднощів в цьому аспекті додає відсутність єдиної визнаної класифікації мотивів злочинів та їх сутнісного розуміння. По-друге, так чи інакше, будь-який мотив знаходить свій реальний вияв у постановці мети та вольовій поведінці щодо її досягнення. При цьому саме *цілеспрямована* об'єктивна діяльність має свій реальний вияв та є придатною для дослідження, в тому числі й в межах кримінального провадження. У зв'язку з цим в науковій літературі небезпідставно, на наш погляд, порушується питання щодо доцільності оперування в законодавчих текстах саме категорією «мета злочину», а не «мотив» [150, с. 118-120]. По-третє, при вчиненні погрози або насильства щодо працівника правоохоронного органу мета злочину може набувати двох різних значень або ж

виражати їх єдність: 1) прагнення винного перешкодити виконанню працівником правоохоронного органу службових обов'язків або добитися прийняття незаконного рішення у майбутньому. Показовою в цьому контексті є думка В. В. Шаблистою, який зазначає, що мета погрози вбивством завжди характеризується подвійним значенням. Перше полягає в тому, що особа, яка вчиняє цей злочин, посягає на особисту безпеку потерпілого і при цьому прагне його залякати; друге – стан страху, викликаний залякуванням, спрямований на подавлення волі, на бажання добитися бажаної для винного поведінки [274, с. 7-8]. Підтримуючи в цілому виказану позицію, слід все ж звернути увагу на її деяку неповноту. Зокрема, вчений випускає з уваги можливість вчинення погрози з метою помсти за попередню поведінку потерпілого. Таким чином, вважаємо за можливе виділити друге значення мети при вчиненні злочину, передбаченого ст. 345 КК України – 2) прагнення помститися за колишню службову діяльність працівника правоохоронного органу. Такого роду прагнення визнає в якості самостійної мети злочину, що відображає характер його суспільної небезпечності, й Примірний кодекс США, у ст. 240.4 якого окремим злочином (*misdemeanor*) визнано «Помсту за вчинені в минулому дії в посаді» [176]. Таким чином, погроза або насильство виступають при вчиненні злочину, передбаченого ст. 345 КК України, не самоціллю, а засобом досягнення більш віддаленої мети, фігурації якої означені вище.

Отже, виходячи з наведеного, маємо змогу запропонувати зміни до диспозиції ч. 1 ст. 345 КК України, що стосуються заміни категорії «у зв'язку з» на словосполучення *«з метою перешкодити виконанню цим працівником службових обов'язків, добитися прийняття незаконного рішення або помсти»*. Оперування в тексті ст. 345 КК України вказівкою на мету злочину, як обов'язковою ознакою його складу, сприятиме, на нашу думку, більш одноманітному тлумаченню та застосуванню досліджуваних кримінально-правових норм, а також достатньо повно відобразить специфіку суб'єктивної сторони погрози або насильства щодо працівника правоохоронного органу, що дозволить відмежовувати її від суміжних злочинів.

Аналізуючи *суб'єкта злочину*, передбаченого ст. 345 КК України, доцільно зауважити на його приналежності до категорії загальних суб'єктів. Ознаки останнього відображені у ч. 1 ст. 18 КК України, відповідно до якої під суб'єктом злочину розуміється фізична осудна особа, яка вчинила злочин у віці, з якого відповідно до КК України може наставати кримінальна відповідальність. Таке бачення суб'єкту злочину є в цілому достатньо обґрунтованим та дослідженими в сучасній науці кримінального права, про що свідчить низка праць таких вчених, як Ю. В. Александров, М. І. Бажанов, В. К. Грищук, Б. В. Здравомислов, А. М. Ігнатів, С. Г. Келіна, Н. О. Кирилов, Н. Ф. Кузнецова, П. С. Матишевський, В. О. Навроцький, А. В. Наумов, О. С. Нікіфоров, В. С. Орлов, А. І. Рарог, О. Я. Светлов, В. І. Терентьев, В. В. Устименко, П. Л. Фріс та ін. Наявність значної кількості наукових напрацювань в тому числі монографічного характеру, присвячених проблемам суб'єкту злочину, вважаємо, позбавляє нас необхідності та доцільності в межах цієї дисертації зупинятися на концептуальних характеристиках цього елемента складу злочину. Натомість звернімо увагу, що в цьому контексті єдиною специфічною властивістю складів злочинів, закріплених в ст. 345 КК України є диференціація вікової ознаки суб'єктів злочинів в залежності від ступеня суспільної небезпечності конкретних їх проявів¹. Так, ґрунтуючись на положеннях ч. 2 ст. 22 КК України, можна зробити висновок, що суб'єктом досліджуваного злочину, вчиненого у виді погрози, заподіяння побоїв або легких тілесних ушкоджень (в тому числі й у випадку їх вчинення організованою групою) є фізична, осудна особа, яка досягла *16-річного віку*, а у виді заподіяння середньої тяжкості або тяжких тілесних ушкоджень – фізична, осудна особа з *14-річного віку*. Така градація нижньої вікової межі суб'єкту злочину може бути пояснена відсильною конструкцією диспозицій ст. 345 КК України, що зумовлює прив'язку до ознак суб'єкту відповідних злочинів проти життя та здоров'я особи.

¹ Принагідно зауважимо, що А.Н.Трайнін [234, с.75–76, 191] та Б.С. Нікіфоров [71, с. 42] вважали, що вік, як ознаку суб'єкта злочину, не можна відносити до ознак складу злочину, оскільки він виступає умовою настання кримінальної відповідальності за межами складу злочину. Така позиція зазнала обґрунтованої критики і не отримала широкого визнання серед теоретиків кримінального права [25, с. 89-92].

Крім того варто зауважити на тому, що сфера правоохоронних відносин безпосередньо пов'язана з діяльністю уповноважених суб'єктів, спрямованої на гарантування, захист та відновлення порушених прав та законних інтересів осіб. Відтак, – це сфера відносин, що виникає з приводу конфліктних, порушених правовідносин. Розуміння ж сутності й значення останніх, як відносин, урегульованих правом, усвідомлення на цій підставі суспільної небезпечності посягання, ознаки якого закріплені в ст. 345 КК України, потребує відносно значного життєвого досвіду та певного рівня обізнаності з питань права та державного устрою, місця і ролі в ньому правоохоронних органів. Саме тому, на наше переконання, законодавець цілком обґрунтовано визначив вік кримінальної відповідальності за погрозу, заподіяння побоїв або легких тілесних ушкоджень щодо працівника правоохоронного органу чи його близьких родичів саме з 16 років.

Проте, з огляду на зміст ст. 22 КК України не можна не звернути увагу на певну непослідовність законодавця щодо встановлення пониженого віку кримінальної відповідальності за вчинення злочину, передбаченого ч. 3 ст. 345 та не фіксація загального віку – за вчинення злочину, передбаченого ч. 4 ст. 345 КК України. На нашу думку, підвищена суспільна небезпечність групових форм вчинення злочину (зокрема, при співучасті у формі організованої групи) цілком доступна до усвідомлення неповнолітнім, який досяг 14-річного віку. Тим більше, що в більшості кримінально-правових норм за злочин, вчинений організованою групою передбачений саме понижений вік кримінальної відповідальності. Таким чином, маємо змогу запропонувати доповнення до ч. 2 ст. 22 КК України шляхом запровадження до її змісту посилання й на ч. 4 ст. 345 КК України.

Отже, підбиваючи проміжний підсумок дослідженню, викладеному в даному підрозділі дисертації, зауважимо на тому, що суб'єктивна сторона погрози або насильства характеризується складним поєднанням інтелектуальних та вольових ознак умислу (щодо злочину, передбаченого ч. 1 ст. 345 КК України – виключно прямого, а передбаченого іншими частинами цієї статті – як прямого, так і непрямого відносно суспільно небезпечних наслідків), формування якого

супроводжується специфічним за змістом процесом цілепокладання. Останній обумовлює визнання мети погрози або насильства щодо працівника правоохоронного органу обов'язковою ознакою суб'єктивної сторони складу злочину.

Суб'єкт злочину – загальний, що характеризується віковою диференціацією кримінальної відповідальності в залежності від ступеню суспільної небезпечності вчинюваного злочину.

Поряд з викладеною кримінально-правовою характеристикою основних юридичних складів погрози або насильства щодо працівника правоохоронного органу, ст. 345 КК України містить й два кваліфікуючих склади, які відображають підвищений ступінь суспільної небезпечності окремих випадків вчинення досліджуваного злочину. Їх аналізу присвячений наступний підрозділ.

2.3. Кваліфікуючі ознаки складу злочину, передбаченого ст. 345 КК України.

Як зазначалося нами вище, ч. 3 ст. 345 КК України закріплює в якості кваліфікуючої ознаки по відношенню до складу злочину, передбаченого ч. 2 цієї статті умисне заподіяння працівникові правоохоронного органу або його близьким родичам *тяжкого тілесного ушкодження* у зв'язку з виконанням цим працівником службових обов'язків. В цілому виокремлення такого роду кваліфікованого складу злочину видається нам цілком обґрунтованим, що зумовлене його підвищеною суспільною небезпечністю. Крім того, поширеність заподіяння тяжких тілесних ушкоджень під час вчинення злочину, передбаченого ст. 345 КК України є вельми значною. Так, за результатами здійсненого нами вивчення матеріалів кримінальних справ в 18 % випадків застосування насильства щодо працівника правоохоронного органу воно має характер тяжких тілесних ушкоджень. Ще 42 % випадків – середньої тяжкості, а в 40 % – легкі тілесні ушкодження та побої. Таким чином, майже кожен п'ятий злочин, пов'язаний із заподіянням фізичного насильства щодо працівника правоохоронного органу у

зв'язку з виконанням ним своїх службових обов'язків тягне за собою спричинення тяжких тілесних ушкоджень, що й обґрунтовує необхідність існування та застосування саме кримінально-правових засобів протидії вказаним злочинним проявам.

Аналіз складу злочину, передбаченого ч. 3 ст. 345 КК України виявляє ідентичність ознак об'єктивної та суб'єктивної сторони ознакам, які закріплені в ч. 2 ст. 345 КК України та досліджені нами в попередньому підрозділі цієї дисертації. Відмінність же полягає у ступені тяжкості заподіюваних працівникові правоохоронного органу чи його близьким родичам тілесних ушкоджень, що виражається як в об'єктивних характеристиках суспільно небезпечного наслідку, так і у відповідних ознаках інтелектуального та вольового елементів умислу.

З об'єктивної сторони досліджуваній кваліфікований склад злочину, як і основний, характеризується виключно суспільно небезпечною дією, суспільно небезпечним наслідком у виді тяжкого тілесного ушкодження, а також причинним зв'язком. Як можна пересвідчитись, конструкція диспозиції ч. 3 ст. 345 КК України також як і ч. 2 цієї статті є відсильною, що спонукає до використання положень ст. 121 КК України, а також Правил судово-медичного визначення ступеня тяжкості тілесних ушкоджень, затверджених Наказом Міністерства охорони здоров'я України № 6 від 17 січня 1995 року. В цілому ж ознаки об'єктивної сторони цього складу злочину відповідають аналогічним ознакам основного складу, закріпленого в ч. 2 ст. 345 КК України, що знімає потребу у додатковій науковій увазі до них в межах цієї дисертації.

Також варто наголосити на тому, що, як нами зазначалося в попередньому підрозділі цієї роботи, єднальною рисою всіх випадків застосування фізичного насильства працівникові правоохоронного або його близьким родичам є обстановка вчинення злочину, яка характеризується умовною пасивністю спеціального правового статусу потерпілого щодо винного. Тобто тяжке тілесне ушкодження заподіюється працівникові правоохоронного органу не як опір виконуваним ним службовим обов'язкам, а як засіб схилити потерпілого у майбутньому до певної поведінки чи прийняття певного рішення або ж як помста.

При цьому, розрив у часі між виконанням службових обов'язків та тілесними ушкодженнями значення для кваліфікації не має та може бути мінімальним.

Щодо ознак суб'єктивної сторони складу злочину, передбаченого ч. 3 ст. 345 КК України, то вона також як і в основному складі характеризуються виною у формі умислу, а також спеціальною метою – перешкодити виконанню працівником правоохоронного органу службових обов'язків, добитися прийняття незаконного рішення або помсти. При цьому інтелектуальний елемент умислу характеризується наступними рисами:

1) *усвідомлення характеру діяння*, що передбачає розуміння (усвідомлення) винним фактичного змісту своїх дій щодо їх спрямованості на порушення тілесної недоторканості потерпілого;

2) *усвідомлення особливостей правового чи іншого соціального статусу потерпілого*. Зазначена ознака також є ідентичною аналогічній складовій інтелектуального елемента прямого умислу при вчиненні злочину, передбаченого ч. 1 чи 2 ст. 345 КК України;

3) *усвідомлення суспільної небезпечності діяння* при вчиненні злочину, передбаченого ч. 3 ст. 345 КК України охоплює крім усвідомлення сутності суспільних відносин, які складають основний безпосередній об'єкт посягання (правоохоронні відносини) ще й тієї обставини, що своїми діями винний заподіює істотної шкоди здоров'ю потерпілого, яка виражається саме у тяжких тілесних ушкодженнях. При цьому зовсім не обов'язково, щоб винний був обізнаний в юридично значимих ознаках тілесних ушкодженнях та критеріїв їх розмежування. Головним в цьому аспекті є узагальнене розуміння ним того, що такого роду тілесні ушкодження зазвичай призводять чи можуть призвести до тяжких наслідків для здоров'я потерпілого.

4) *усвідомлення протиправності діяння*, як вираз узагальненого розуміння наявності правової заборони на спричинення тяжких тілесних ушкоджень взагалі й працівникові правоохоронного органу чи його близьким родичам у зв'язку з виконанням цим працівником службових обов'язків, зокрема;

5) *передбачення можливості настання суспільно небезпечних наслідків* включає в себе уявлення винного про майбутній результат своїх дій у виді порушення тілесної недоторканості потерпілого, що може виражатися саме в тяжких тілесних ушкодженнях. При цьому знову ж таки зауважимо на передбаченні винним не стільки юридично значимих ознак тяжких тілесних ушкоджень, а скільки імовірності настання фактичних тяжких наслідків для здоров'я потерпілого. Крім того, важливо також, щоб передбаченням суб'єкту злочину охоплювався і причинний зв'язок між суспільно небезпечними діями та наслідками у виді тілесних ушкоджень: винна особа має передбачати, що саме від її дій (в тому числі із врахуванням опосередкованих зв'язків, обумовлених можливим використанням технічних засобів, отруйних речовин уповільненої дії тощо) наступили суспільно небезпечні наслідки, які нею передбачаються. Передбачення причинного зв'язку є невід'ємним елементом відображення психіки в процесі передбачення суспільно небезпечних наслідків. Дії людини як об'єктивно, так і суб'єктивно не можуть бути без наслідковими, що й визначає психічну єдність дій та наслідків через причинний зв'язок.

В тому випадку, коли до суспільно небезпечної дії винний ставився з умислом, а щодо суспільно небезпечних наслідків у виді тяжких тяжкості тілесних ушкоджень – з необережністю, вчинене слід кваліфікувати за сукупністю злочинів, передбачених ч. 2 ст. 345 (за критерієм фактичного передбачення суспільно небезпечних наслідків у виді легких чи середньої тяжкості тілесних ушкоджень) та 128 (необережне тяжке тілесне ушкодження) КК України.

Вольовий елемент у складі умислу, передбаченого ч. 3 ст. 345 КК України може бути як однорідним, так і диференційованим за критерієм *бажання* винним настання суспільно небезпечних наслідків саме у виді тяжких тілесних ушкоджень у зв'язку з виконанням потерпілим своїх службових обов'язків. Аналізуючи сутність бажання, класик вітчизняної й світової психологічної науки С. Л. Рубінштейн писав: «Бажання – це певне прагнення; воно спрямоване на певний предмет. Тому зародження бажання передбачає завжди й постановку мети. Бажання – це цілеспрямоване прагнення» [194, с. 513]. Отже, ведучи мову про

бажання заподіяти тяжке тілесне ушкодження, слід виходити з того, чи є вони метою (основною чи проміжною) суспільно небезпечних дій винного. Якщо він бажає заподіяти такі ушкодження, тобто визначив їх за тактичну мету (на шляху досягнення іншої – помсти чи втручання в діяльність працівника правоохоронного органу), то матиме місце прямий умисел. Якщо ж не бажає, але цілком допускає можливість їх настання, тобто ставиться до них байдуже і не розглядає предметно-відособлено в процесі цілепокладання, тоді доцільно вести мову про наявність непрямого умислу щодо наслідків.

В цьому випадку, як слушно зазначав І. Г. Філановський, суспільно небезпечний наслідок не впливає з мотивів злочинної поведінки, не визначається цими мотивами, не «утамовує» їх та не «відкриває шлях» для їх задоволення [263, с. 47]. Більше того – зауважує П. С. Дагель – він може бути на найчастіше є контр мотивом, який, однак, не досягає такої сили, щоб суб'єкт відмовився від суспільно небезпечного діяння...Злочинний наслідок при непрямому умислі – це ціна, яку винний готовий заплатити за досягнення бажаної мети [52, с. 102-103]. У зв'язку з цим, вважаємо за доцільне погодитись з Б. С. Утєвським, що немає підстав вважати непрямий умисел менш небезпечною формою вини, аніж прямий [259, с. 175]. Дійсно, немає принципової різниці між тим, чи входять тяжкі тілесні ушкодження до переліку автономно визначених цілей злочинної поведінки винного, чи він нехтує імовірністю їх спричинення заради досягнення іншої віддаленої мети, пов'язаної з виконанням працівником правоохоронного органу службових обов'язків. Відтак, характеристика вольового моменту умислу, як форми вини при вчиненні злочину, передбаченого ч. 3 ст. 345 КК України, передбачає можливість існування як прямого, так і непрямого умислу щодо тяжких тілесних ушкоджень.

Наступною кваліфікуючою ознакою досліджуваних складів злочинів, передбачених ч.ч. 1, 2, 3 ст. 345 КК України, є вчинення їх організованою групою (ч. 4 ст. 345 КК України). Таким чином, законодавець вводить до розряду юридично важливих обставин погрози або насильства щодо працівника правоохоронного органу, яка суттєво підвищує рівень суспільної небезпечності

аналізованого злочину, групову кримінальну поведінку, діяльність суб'єктів з реалізації якої відповідає окремій формі співучасті – організованій групі. Визначення останньої знайшло своє відображення у ч. 3 ст. 28 КК України: «Злочин визнається вчиненим організованою групою, якщо в його готуванні або вчиненні брали участь декілька осіб (три і більше), які попередньо зорганізувалися у стійке об'єднання для вчинення цього та іншого (інших) злочинів, об'єднаних єдиним планом з розподілом функцій учасників групи, спрямованих на досягнення цього плану, відомого всім учасникам групи» [92]. Наведені в законі риси організованої групи викристалізувалися в процесі тривалої еволюції кримінально-правової думки та в цілому відповідають сучасним уявленням про таку форму співучасті.

Перш за все, організована група відповідає низці родових ознак, властивих й для інших форм співучасті, провідними з яких є об'єктивна та суб'єктивна спільність злочинної групової діяльності. При цьому під групою в соціально-психологічній літературі прийнято розуміти реально існуюче утворення, в якому люди зібрані разом, об'єднані якимось спільною ознакою, різновидом спільної діяльності або ж поміщені в певні ідентичні умови обставини, певним чином усвідомлюють свою приналежність до цих обставин [5, с. 176]. Стосовно організованої групи осіб в контексті вчинення нею погрози або насильства щодо працівника правоохоронного органу, то власне *групова* характеристика єдиного утворення осіб, ґрунтується на їх об'єднанні навколо єдиної для всіх злочинної діяльності¹, як, перш за все, об'єктивного єднального параметру – об'єктивного прояву ознаку спільності співучасті. Дії суб'єктів такої групи є узгодженими на основі єдиного плану, відомого всім учасникам. При цьому мотиви такої діяльності можуть бути різними.

Разом з тим, з суб'єктивної сторони спільність дій учасників організованої групи, які вчиняють погрозу або насильство щодо працівника правоохоронного

¹ Вживана нами категорія «злочинна діяльність» відображає соціально-динамічну, часово-просторову характеристику акту злочинної поведінки, ускладненого як за об'єктивними, так і за суб'єктивними характеристиками. В цілому ж діяльнісний підхід в дослідженні злочинності й окремого злочину дозволяє виявити специфічні психологічні складові в розгортанні окремого злочину: від зародження мотивації через вольову активність, цілепокладання, планування й реалізацію умислу, в тому числі й тих, що вчиняються у співучасті.

органу, обов'язково передбачає крім загальних характеристик інтелектуального та вольового елементів умислу, притаманних для випадків чинення цього злочину одноособово, ще й таких специфічних ознак, як *усвідомлення групового характеру дії* (тобто знання тієї обставини, що дії суб'єкту злочину включені до механізму реалізації єдиного для всіх учасників групи умислу) та *спільність волі* учасників щодо досягнення єдиної мети злочину – перешкодити виконанню цим працівником службових обов'язків, добитися прийняття незаконного рішення або помсти за службову діяльність. Ще В. С. Познишев, характеризуючи суб'єктивні ознаки співучасті, зауважував: «Необхідне та єднання волі, яке передбачає знання кожного зі співучасників про умисел інших...» [171, с. 373]. Ця думка на сьогоднішній день в цілому визнається широким загалом криміналістів та відображає загальні риси, притаманні всім формам співучасті.

Щодо організованої групи осіб, то наразі в науці визнається, що виокремлення її з-поміж інших форм співучасті відбувається за критерієм стійкості групи, ступенем згуртованості, кількістю їх учасників, функціональною (рольовою) диференціацією участі у вчинюваних групою злочинах. Такі групи зазвичай формуються з метою тривалої злочинної діяльності корисливої спрямованості. Натомість погроза або насильство щодо працівника правоохоронного органу за своєю детермінаційною природою є злочином в більшій мірі ситуативним, адже прийняття рішення про його вчинення істотно залежить від криміногенної ситуації провокуючого чи конфліктного типу: провідним фактором в розгортанні мотивації злочинної поведінки в цьому випадку виступає попередня (по відношенню до злочину) службова діяльність потерпілого. Тому, на нашу думку, яка ґрунтується в тому числі й на вивченні матеріалів архівних кримінальних справ про злочини досліджуваної категорії, для їх вчинення не є характерною саме така форма співучасті, як організована група. Зокрема, з 300 вивчених кримінальних справ, в жодній з них не фігурувала кваліфікація за ч. 4 ст. 345 КК України. Натомість, у 14 % випадків, тобто приблизно в кожному сьомому злочині погроза або насильство щодо працівника правоохоронного органу вчинялося групою осіб за попередньою змовою, тобто

такою групою, яка виникла ситуативно, не характеризується стійкістю. Проте, групове вчинення досліджуваного злочину навіть і у такій формі співучасті значно підвищує ступінь його суспільної небезпечності через: а) потенційно більш потужний інформаційний вплив засобами психічного насильства; б) тяжчі тілесні ушкодження внаслідок дії більшої кількості травмуючих факторів; в) ширші ресурсні можливості для підготовки та вчинення злочину.

На підставі вищевикладеного вважаємо за доцільне в якості кваліфікуючої ознаки *запровадити до складу злочину, передбаченого ч. 3 ст. 345 КК України його вчинення групою осіб за попередньою змовою*. Прийняття до уваги цієї пропозиції дозволить, на нашу думку, належним чином індивідуалізувати кримінальну відповідальність за погрозу або насильство щодо працівника правоохоронного органу. Разом з тим, слід, на нашу думку, залишити й чинну редакцію ч. 4 ст. 345 КК України, не зважаючи на відсутність судової практики, що обумовлено, по-перше, певним превентивним потенціалом цієї норми та, по-друге, виконання нею ролі додаткової кримінально-правова гарантії діяльності правоохоронних органів в умовах інтенсифікації протидії організованим злочинності в Україні.

Таким чином, підбиваючи підсумки дослідженню в межах цього підрозділу дисертації, зазначимо, що кваліфікуючі ознаки досліджуваних складів злочинів, зафіксовані у ч.ч. 3 та 4 ст. 345 КК України, в цілому відображають послідовний підхід законодавця у закріпленні більш суворої кримінальної відповідальності за вчинення погрози або насильства щодо працівника правоохоронного органу. Зумовлюється такий підхід об'єктивною потребою сформулювати підвищений ступінь кримінально-правового захисту суспільних відносин, що є суміжними з правоохоронними – у сфері забезпечення фізичної недоторканості, здоров'я, а також від випадків вчинення злочину у найбільш небезпечних групових формах. Разом з тим, відмічаються й певні недоліки в реалізації зазначених вище стратегічних напрямків забезпечення повноти системи кримінально-правових гарантій правоохоронної діяльності. У зв'язку з цим, нами висловлюються пропозиції щодо доповнення диспозицій ч. 3 такою кваліфікуючою ознакою, як

вчинення злочинів, передбачених ч. 1, 3 цієї статті групою осіб за попередньою змовою. Більш детально проблеми кваліфікації погрози або насильства щодо працівника правоохоронного органу, вчиненого при співучасті будуть досліджені в наступному розділі цієї дисертації.

Висновки до розділу 2.

Отже, юридичний аналіз складів злочинів, передбачених ст. 345 КК України засвідчив ускладнену їх конструкцію як за об'єктивними, так і за суб'єктивними ознаками, а саме:

1. Обґрунтовується багатооб'єктна природа погрози або насильства щодо працівника правоохоронного органу. Відстоюється думка про доцільність визнання основним безпосереднім об'єктом цього злочину суспільних правоохоронних відносин, а додатковим обов'язковим – суспільні відносини у сфері забезпечення особистої недоторканості та здоров'я працівника правоохоронного органу та (або) його близьких родичів, та (або) відносини у сфері забезпечення недоторканості власності зазначених осіб.

2. Акцентовано увагу на недоліках у законодавчому закріпленні ознак потерпілих від злочину, передбаченого ст. 345 КК України. Наводиться вичерпний перелік правоохоронних органів, працівники яких можуть бути потерпілими, а також доводиться необхідність розширення категорій потерпілих й включення до них працівників державної виконавчої служби, членів сім'ї чи інших близьких працівникові правоохоронного органу, державної виконавчої служби осіб.

3. Дослідження ознак об'єктивної та суб'єктивної сторони складів злочинів, передбачених ст. 345 КК України виявило низку особливостей в їх конструкціях, а також певну неповноту кримінально-правового захисту, застосування погано визначеного поняття «у зв'язку з» на позначення спрямованості суспільно небезпечного діяння та деякі інші недоліки. З метою їх усунення вироблені наступні пропозиції щодо удосконалення змісту вказаної статті:

а) диспозицію ч. 1 ст. 345 КК України викласти в наступній редакції:

«1. Погроза вбивством, насильством або знищенням чи пошкодженням майна щодо працівника правоохоронного органу чи державної виконавчої служби, а також щодо його близьких родичів, членів сім'ї чи інших близьких йому осіб з метою перешкодити виконанню цим працівником службових обов'язків, добитися прийняття незаконного рішення або помсти за службову діяльність»;

б) диспозицію ч. 2 ст. 345 КК України викласти в наступній редакції:

2. Умисне заподіяння працівникові правоохоронного органу чи державної виконавчої служби, а також його близьким родичам, членам сім'ї чи іншим близьким йому особам побоїв, мордування, легких або середньої тяжкості тілесних ушкоджень, а так само незаконне позбавлення волі з метою перешкодити виконанню цим працівником службових обов'язків, добитися прийняття незаконного рішення або помсти за службову діяльність»;

в) диспозицію ч. 3 ст. 345 КК України викласти в наступній редакції:

«3. Умисне заподіяння працівникові правоохоронного органу чи державної виконавчої служби, а також його близьким родичам, членам сім'ї чи іншим близьким йому особам тяжкого тілесного ушкодження, а так само згвалтування, задоволення статевої пристрасті неприродним способом з метою перешкодити виконанню цим працівником службових обов'язків, добитися прийняття незаконного рішення або помсти за службову діяльність, а так само дії, передбачені цією частиною чи частинами першою, другою цією статті, вчинені за попередньою змовою групою осіб».

РОЗДІЛ 3

ОСОБЛИВОСТІ КВАЛІФІКАЦІЇ ПОГРОЗИ АБО НАСИЛЬСТВА ЩОДО ПРАЦІВНИКА ПРАВООХОРОННОГО ОРГАНУ

3.1. Особливості кваліфікації погрози або насильства щодо працівника правоохоронного органу за сукупністю злочинів та повторністю.

Кваліфікація множинності злочинів має суттєве значення для індивідуалізації та справедливості кримінальної відповідальності, сприяє всебічному й повному захисту суспільних відносин, поставлених під кримінально-правову охорону. Особливо гостро проблема кваліфікації повторності та сукупності злочинів постає в тих випадках, коли склад злочину є багатооб'єктним, а його об'єктивна сторона охоплює альтернативні діяння, кожне з яких має ознаки самостійного злочину (так звані ускладнені злочини). Як справедливо з цього приводу зазначає В. О. Навроцький, поза дослідженням множинності поняття ускладненого одиничного злочину навряд чи має сенс [132, с. 337]. До таких злочинів відноситься, зокрема, й погроза або насильство щодо працівника правоохоронного органу. В попередньому розділі ми вже акцентували увагу на дослідженні його об'єктивних та суб'єктивних ознак. Однак, їх загальної характеристики в низці випадків виявляється не достатньо, щоб мати змогу вірно кваліфікувати вчинене; виникає потреба у виробленні уніфікованих правил такої кваліфікації, зокрема, в ситуації, ускладненій певною протяжністю суспільно небезпечних дій в часі, їх змістовною насиченістю, вчиненням винним допоміжних дій, які містять ознаки самостійного складу тощо.

Здійснений нами аналіз судово-слідчої практики (за результатами вивчення матеріалів 300 архівних кримінальних справ та опитування 80 слідчих прокуратури) засвідчує наявність найбільш поширених труднощів при кваліфікації реальної та ідеальної сукупності при погрозі або насильстві щодо працівника правоохоронного органу та інших злочинів, а також одиничного продовжуваного злочину, передбаченого ст. 345 КК України, та повторного його

вчинення. При цьому вказані проблемні аспекти кваліфікації досить щільно переплітаються, що зумовлено теоретико-прикладним межуванням інституту множинності злочинів та одиничних злочинів, специфічною конструкцією складу погрози або насильства щодо працівника правоохоронного органу. Разом з тим, слід також зважати й на те, що, як слушно зауважує М. Й. Коржанський, кваліфікація злочинів за сукупністю – проблема № 1 кримінально-правової науки, це найбільш слабе її місце. До сьогодні немає задовільної теорії кваліфікації злочинів за сукупністю, не вироблено не тільки загальних правил кваліфікації сукупності злочинів, але навіть не винайдено необхідних для цього критеріїв, підстав, мірок, засобів [79, с. 51]. Однак, потреби судово-слідчої діяльності в цьому аспекті наукового забезпечення – очевидні та нагальні. Тому, не претендуючи на розроблення універсальної теорії кваліфікації сукупності, ґрунтуючись на специфіці об'єктивних та суб'єктивних ознак складів злочинів, передбачених ст. 345 КК України, спробуємо сформулювати відповідні відносно стійкі правила кваліфікації погрози або насильства щодо працівника правоохоронного органу.

Відомо, що реальна сукупність злочинів має місце в ситуації, коли одна і та ж особа спочатку скоює один злочин, а згодом, до засудження за перше посягання, вчиняє наступний злочин (наступні злочини) [132, с. 341]. В розрізі вчинення злочину, передбаченого ст. 345 КК України кваліфікація реальної сукупності виявляє певну неоднозначність *при її відмежуванні від продовжуваного одиничного злочину, коли за висловленням погрози насильством слідує реальне насильство*. Так, виникає питання, чи буде в цьому випадку злочин одиничний продовжуваний, або ж вчинене належить кваліфікувати за сукупністю злочинів, передбачених ч. 1 та 2 чи 3 ст. 345 КК України?

Відповідь на поставлене питання слід шукати в площині тлумачення ознак сукупності злочинів. До останніх, з огляду на зміст ч. 1 ст. 33 КК України, в науці традиційно відносять: а) вчинення однією особою двох або більше злочинів, передбачених *різними кримінально-правовими нормами (курсив наш – А.У.)*; скоєне не охоплюється одним складом злочину; б) вчинені злочини мають різні

юридичні ознаки; в) за вчинені злочини особа не притягалася до кримінальної відповідальності [79, с. 40]. Провідною ознакою з наведених вище є юридична нетотожність порушуваних кримінально-правових норм. При цьому, як слушно зауважує М. Й. Коржанський, сукупність утворюють різні злочини, передбачені різними кримінально-правовими нормами, які мають власні санкції [79, с. 40], тобто які можуть міститися в одній статті Особливої частини КК, проте в різних її частинах. У зв'язку з цим для описаної вище проблемної ситуації кваліфікації не можна застосувати правила кваліфікації різних стадій одного й того ж злочину, адже злочини з юридичної точки зору є самостійними, передбаченими різними частинами однієї статті. Через це за загальним правилом, якщо винний спочатку висловив погрозу вбивством або насильством щодо працівника правоохоронного органу, а через деякий час застосував до останнього реальне насильство (побої чи тілесні ушкодження), то вчинене належить кваліфікувати за сукупністю злочинів, передбачених ч. 1 та 2 або 3 ст. 345 КК України. При цьому не має прийматися до уваги та обставина, що умислом винного одразу охоплювались і погроза, і насильство, тобто на момент висловлення погрози винний мав на меті в подальшому застосувати насильство до потерпілого. В такій ситуації погроза не усвідомлюється винним як самодостатній захід, який здатний сприяти досягненню віддаленої мети щодо помсти або впливу на прийняття працівником правоохоронного органу того чи іншого рішення, перешкодження його діяльності. Погроза усвідомлюється винним, як складова розтягнутої у часі й ускладненої за змістом дії, певна частина підготовчого етапу, зовсім не обов'язкова. Однак, не дивлячись на це, не має достатніх підстав кваліфікувати вчинене як одиничний продовжуваний злочин, адже останній можливий виключно щодо тотожних діянь, які порушують тотожні кримінально-правові норми, сформовані в одній й тій самій частині статті.

З цих же міркувань не можна погодитись і з М. П. Матишевським, який зазначає, що хоча в цьому випадку сам факт виявлення умислу визнається закінченим складом, це не виключає подальшого розвитку злочинної діяльності після виявлення умислу до моменту його реалізації. Відповідальність в таких

випадках повинна наступати не за виявлений умисел, а за подальшу стадію злочинної діяльності, в яку втілюється умисел [121, с. 100-101]. Однак, на нашу думку, учений допускає змішування таких категорій, як «голий умисел» та «суспільно небезпечне діяння». Справа в тому, що не будь-яке виявлення умислу може бути кваліфіковане, як погроза. В попередньому розділі дисертації ми вже досліджували ознаки останньої та зазначали, що їй притаманна об'єктивна вираженість, реальність, персоніфікованість тощо. Ці риси зводять погрозу до рангу саме суспільно небезпечного діяння, яке вже посягає на охоронювані суспільні відносини, що принципово не може тлумачитись як виявлення умислу. Власне умисел винний цілеспрямовано, умисно доводить до відома потерпілого, вчиняючи при цьому самостійний злочин. Таким чином, в будь-якому випадку висловлення погрози вбивством, насильством щодо працівника правоохоронного органу, або ж погроза знищенням майна, за якою слідувало реальне заподіяння побоїв, тілесних ушкоджень, вбивство, пошкодження або знищення майна дії винного мають кваліфікувати за правилами реальної сукупності злочинів – ч. 1 та ч. 2 або 3 ст. 345 або відповідної частини ст. 347 чи 348 КК України.

Однак, слід зауважити й на тому, що досліджуваний злочин може бути і продовжуваним: вчинятися у декілька прийомів, з надсиланням інформації погрозливого змісту в кілька етапів, чи-то виражати різні види погроз. Якщо щодо одного і того самого потерпілого було висловлено кілька погроз у різний час й з одного й того самого приводу (мотиву), то дії винного слід кваліфікувати як продовжуваний злочин. В цьому випадку винний має на меті досягти визначеного результату і на шляху до кінцевої цілі він відповідним чином корегує, уточнює, інколи дублює погрози. Однак, в означеному контексті варто зробити зауваження з приводу того, що всі факти висловлених (чи іншим чином виражених) в різний час погроз мають охоплюватись єдиним умислом винного і не стосуватись різних приводів: мають об'єднуватись одним й тим самим мотивом, бути спрямованими на досягнення однієї й тієї ж мети, що формується з приводу єдиного епізоду (факту, рішення, провадження) службової діяльності винного. Як справедливо з цього приводу зауважує Н. Ф. Кузнецова, спільна мета та єдиний умисел

передбачають один план дій з реалізацією його згідно загальної мети та спільного умислу в одному суспільно небезпечному наслідку [103, с. 308], нехай навіть конструктивно і не обов'язковому в конкретному складі злочині. Проте, якщо такої єдності немає, то не можна вести мову й про продовжуваний злочин.

Крім того, якщо погрози в різний час висловлювались щодо різних осіб (перша погроза – щодо працівника правоохоронного органу, друга – щодо близького родича), навіть з одного й того самого приводу, або ж погрози вчинення юридично різних суспільно небезпечних дій (перша погроза – щодо насильства, друга – щодо вбивства або знищення майна чи навпаки), то такі дії слід кваліфікувати за правилами повторності. Цей висновок ґрунтується на законодавчому визначенні повторності злочинів, закріпленого в ч. 1 ст. 32 КК України, а також на альтернативному характерові описаних суспільно небезпечних дій, що зафіксовані в якості об'єктивних ознак досліджуваного складу злочину в одній і тій же частині статті – ч. 1 ст. 345 КК України. Однак, жодна з диспозицій ст. 345 КК України не передбачає такої кваліфікуючої ознаки, що, з огляду на специфіку ускладненої юридичної конструкції досліджуваного складу злочину, слід визнати прогалиною. Її усунення вбачається нами у відповідному доповненні ч. 4 ст. 345 КК ознакою повторності, та викладенні її в такій редакції: *«Дії, передбачені частинами першою, другою або третьою цієї статті, вчинені організованою групою або повторно»*. При цьому в кримінально-правовій доктрині поширеною є думка, що кваліфікація злочину, як повторного охоплює собою вчинення і попередніх злочинів, тому самостійно їх кваліфікувати немає потреби [132, с. 362]. Однак, за такого підходу ігнорується значення ускладненої конструкції окремих злочинів, в тому числі й погрози або насильства щодо працівника правоохоронного органу. Наслідком цього може стати не відображення у формулі кваліфікації всієї повноти вчиненого та, відповідно, необґрунтоване пом'якшення кримінальної відповідальності. Разом з тим, не можна визнати оптимальним й підхід, що фігурує у працях окремих вчених щодо кваліфікації всіх попередніх злочинів у складі повторності [258, с. 361], адже це означатиме змішування повторності та сукупності. Відтак, вважаємо

більш плідною та такою, що відповідає вимогам справедливості кримінальної відповідальності й концепції множинності злочинів, позицію тих вчених, які стоять на компромісних позиціях та поєднують принцип охоплення («поглинання») повторним злочинів всіх попередніх, однак лише у випадку, коли вони є тотожними [132, с. 362-363; 101, с. 313; 70, с. 145 та ін.].

У викладеному контексті слушною видається думка Н. І. Устрицької, яка зазначає, що вчинення злочину за наявності кількох ознак, з урахуванням яких диференційовано кримінальну відповідальність, свідчить про більш високий ступінь його суспільної небезпечності, порівняно з посяганням, яке характеризується наявністю лише однієї такої ознаки. Очевидно, що в ідеалі кваліфікація повинна відображати наявність одночасно кількох кваліфікуючих ознак. Однак це можливо лише за умови, що кожна кваліфікуюча чи особливо кваліфікуюча ознака має своє позначення – цифрою чи буквою [258, 361]. Визнаючи в цілому слушність такого міркування, варто, на нашу думку, додати те, що означений принцип кваліфікації доцільно застосовувати не лише у випадках, коли кожна кваліфікуюча ознака має своє самостійне цифрове чи буквене позначення, а й тоді, коли альтернативний характер суспільно небезпечного діяння, навіть в межах однієї частини статті, обумовлює можливість посягання на різні додаткові об'єкти. Тоді самостійна кваліфікація відповідної ознаки сприятиме більш точному окресленню характеру суспільної небезпечності вчиненого та дозволить обрати найбільш адекватний вид та межі покарання чи іншу форму й міру кримінальної відповідальності. Отже, якщо винний спочатку вчинив погрозу насильством щодо працівника правоохоронного органу, а через деякий час – щодо його близьких родичів або погрозу знищення майна, тоді його дії доцільно кваліфікувати за наступною формулою: ч.ч. 1, 4 ст. 345 КК України (з урахуванням запропонованого нами доповнення щодо ознаки повторності у ч. 4 ст. 345 КК України) – погроза насильством щодо працівника правоохоронного органу та погроза знищення майна працівника правоохоронного органу (або погроза насильством щодо близького родича працівника правоохоронного органу)

у зв'язку з виконанням цим працівником службових обов'язків, вчинена повторно.

Наразі ж – за чинною редакцією ст. 345 КК України та положеннями ч. 1 ст. 33 КК України – такі дії слід кваліфікувати лише за ч. 1 ст. 345 КК України; кваліфікація сукупності на кшталт ч. 1 ст. 345 та ч. 1 ст. 345 КК України виключається, адже в такому випадку формула кваліфікації не відповідатиме законодавчо закріпленому в ч. 1 ст. 33 КК України поняттю сукупності злочинів, яке унеможлиблює існування останньої у випадку вчинення двох і більше злочинів, передбачених однією частиною статті КК. Усуненню цієї законодавчої прогалини може сприяти прийняття запропонованого нами вище доповнення до ч. 4 ст. 345 КК України.

Враховуючи викладені позиції, можна стверджувати, що кваліфікація повторності погрози насильством працівникові правоохоронного органу буде здійснюватись за правилами «поглинання» лише в тому випадку, коли вона стосувалася умовно тотожного насильства та щодо одного й того самого потерпілого. Аналогічним чином слід підходити й до кваліфікації повторності у випадку первинного вчиненні погрози та наступного застосування реального насильства у виді побоїв, тих чи інших тілесних ушкоджень.

Певними особливостями характеризується й кваліфікація злочину, передбаченого ч. 1 ст. 345 КК України при застосуванні способу його вчинення, що містить ознаки окремого складу злочину. Погоджуючись з М. Й. Коржанським в тому, що за загальним правилом злочин і спосіб його вчинення сукупності не утворюють [79, с. 43], слід все ж зважати на певну обставину, а саме: спосіб вираження погрози в низці випадків може мати ознаки самостійного, більш тяжкого злочину. Наприклад, особа, вчиняє вибух в громадському місці з тим розрахунком, що він матиме інформаційний вплив на потерпілого й означатиме цілеспрямовану та персоніфіковану погрозу вбивством у майбутньому, яка має на меті схилити працівника правоохоронного органу до вчинення певних дій або утримання від них. Вочевидь, таке суспільно небезпечне діяння містить ознаки складу злочину, передбаченого ч. 1 ст. 258 КК України – терористичний акт, за

вчинення якого, по-перше, передбачена санкція у виді позбавлення волі на строк від п'яти до десяти років та, по-друге, спричиняється шкода самостійному об'єкту – громадській безпеці. В той же час санкція ч. 1 ст. 345 КК України встановлює значно менш суворе покарання в межах альтернативної відносно визначеної санкції та не охоплює громадську безпеку своїм кримінально-правовим захистом. В таких випадках матиме місце ідеальна сукупність злочинів, що може бути пояснене необхідністю забезпечення повноти кримінально-правової охорони суспільних відносин (зокрема, й тих, на які відбувається побічне посягання при застосуванні відповідного суспільно небезпечного способу погрози), а також справедливості кримінальної відповідальності.

Аналогічним чином слід підходити й до кваліфікації сукупності, якщо вираження погрози супроводжується грубим порушенням громадського порядку, поєднується з мотивом явної неповаги до суспільства, супроводжується винятковим цинізмом чи особливою зухвалістю. В цьому випадку, на нашу думку, дії винного слід кваліфікувати за сукупністю злочинів, передбачених ч. 1 ст. 345 та ч. 1 ст. 296 КК, що ґрунтується на диференціації об'єктів суспільно небезпечного посягання. Останнім, у випадку вчинення хуліганства, є громадський порядок, що визнається категорією не абстрактною, відірваною від реальних суспільних відносин, а безпосередньо пов'язується з його носіями – суб'єктами суспільних відносин, які користуються правом на спокійні умови життєдіяльності в різних сферах [91, с. 439]. При вчиненні хуліганства саме ця складова громадського порядку порушується. При цьому в науці визнається можливість співіснування мотивів. Зокрема, цілком можливо видається ситуація, коли винний, висловлюючи погрозу щодо працівника правоохоронного органу у зв'язку з його службовою діяльністю, паралельно (одночасно чи в певній послідовності з мінімальним розривом у часі, або ж чергуючись) здійснює дії з винятковим цинізмом чи особливою зухвалістю, грубо порушуючи при цьому громадський порядок та бажаючи (або ж свідомо допускаючи) одночасно виразити (продемонструвати) неповагу до суспільства. Це може бути, наприклад, коли інші особи роблять зауваження винному щодо висловлених ним погроз, на

що останній у відповідь вчиняє хуліганські дії (в тому числі й поєднані з опором працівникові правоохоронного органу – ч. 3 ст. 296 КК України), продовжуючи погрожувати працівникові правоохоронного органу.

Слушною в цьому контексті визнається й думка М. Й. Коржанського, який зазначає, що мотив злочину (зокрема, хуліганський мотив) є його внутрішньою, невід’ємною складовою частиною, і він не може вимагати окремої додаткової кваліфікації принаймні при ідеальній сукупності злочинів [79, с. 47]. Дійсно, якщо суспільно небезпечне діяння має ознаки самостійного складу злочину, зокрема погрози або насильства щодо працівника правоохоронного органу, однак, виявляється співіснування мотивів (а це можливо при поєднанні мотиву помсти працівникові правоохоронного органу за службову діяльність та прояву неповаги до суспільства шляхом демонстрації нівелювання значення правоохоронних відносин й соціального призначення відповідних органів), то самого лише мотиву явної неповаги до суспільства у поєднанні з іншим, властивим суто для злочину, передбаченого ст. 345 КК України, для кваліфікації злочинів за сукупністю з хуліганством не достатньо. Необхідною умовою є вчинення інших, окрім погрози або насильства щодо працівника правоохоронного органу, дій, які б грубо порушували громадський порядок та створювали б, таким чином, *реальну сукупність*. В такій ситуації має місце посягання на два різні об’єкти, що й обумовлює можливість кваліфікації за сукупністю. Є підстави вважати – пише М. Й. Коржанський, – що проблему кваліфікації злочинів за сукупністю можна вирішити і обґрунтувати лише з позицій об’єкта злочинного посягання [79, с. 59].

Керуючись наведеним правилом, можна обґрунтувати й необхідність кваліфікації за сукупністю злочинів випадки заподіяння працівникові правоохоронного органу чи його близьким родичам у зв’язку з службовою діяльністю зазначеного працівника тяжких тілесних ушкоджень, що потягли смерть потерпілого, тобто, якщо до діяння у виді тілесних ушкоджень винний ставився з умислом, а до наслідку у виді смерті – з необережності. В цій ситуації посягання виходить за межі основного додаткового (для складу злочину, передбаченому ч. 3 ст. 345 КК України) у виді здоров’я та охоплює також і життя

особи. Відтак виникає необхідність в додатковій кваліфікації дій винного за ч. 2 ст. 121 КК України. При цьому кваліфікація за ст. 348 КК України виключається, через те, що склад злочину, сконструйований в межах останньої передбачає виключно умисну форму вини щодо наслідків у виді смерті працівника правоохоронного органу (посягання на життя працівника правоохоронного органу є спеціальним видом умисного вбивства з мотиву помсти за службову діяльність [79, с. 531; 91, с. 441]).

Варто звернути також увагу й на випадки заподіяння працівникові правоохоронного органу тілесних ушкоджень у зв'язку з його службовою діяльністю, що супроводжувалось заволодінням майном потерпілого. Посягання відбувається на три різні об'єкти – правоохоронні відносини, здоров'я та власність. При цьому знищення майна не відбувається. Винний, заподіюючи тілесні ушкодження, в процесі мотивації й цілепокладання пов'язує їх зі службовою діяльністю потерпілого та, водночас, має мету заволодіння майном та відповідний корисливий мотив. У зв'язку з цим, кваліфікація вчиненого злочину має відбуватися за сукупністю злочинів, передбачених ч. 2 чи 3 ст. 345 КК України (в залежності від тяжкості тілесних ушкоджень) та відповідним злочином проти власності. Щодо останнього – можливі два варіанти кваліфікації: як розбій, або ж як грабіж. Конкретний варіант залежить від моменту виникнення умислу на заволодіння майном. Якщо умисел виник до нападу, а самі тілесні ушкодження були, таким чином, одночасно і способом заволодіння майном, і способом досягнення мети, характерної для злочину, передбаченого ст. 345 КК України, то останній має кваліфікуватися за сукупністю з відповідною частиною ст. 187 КК України (розбій). Якщо ж умисел на заволодіння майном виник після заподіяння тілесних ушкоджень, а саме заволодіння майном не було пов'язане з насильством чи його погрозою, але мало відкритий характер – вчинене належить кваліфікувати за сукупністю злочинів, передбачених ч. 2 або 3 ст. 345 та ч. 1 ст. 186 КК України. При таємному ж заволодінні майном після застосування насильства до потерпілого (наприклад, при втраті ним свідомості), якщо останнє *не пов'язувалось винним зі способом заволодіння майном*, вчинене належить

кваліфікувати аналогічно за сукупністю, однак зі злочином, передбаченим ст. 185 КК України – крадіжка;

Також реальна сукупність матиме місце й у тих випадках, коли спосіб реалізації погрози або насильства пов'язаний із вчиненням інших – допоміжних злочинів, таких як незаконне придбання, носіння холодної, вогнепальної зброї, а також зберігання останньої (ст. 263 КК України); створення злочинної організації з метою вчинення насильства над працівниками правоохоронних органів (ст. 255 КК України), бандитизм (ст. 257 КК України); втягнення неповнолітніх в злочинну діяльність (ст. 304 КК України) – у випадку залучення неповнолітнього для вчинення погрози або насильства щодо працівника правоохоронного органу тощо.

Подібним чином доцільно, на нашу думку, вирішувати питання про кваліфікацію злочинів і в тому разі, коли погроза висловлюється одночасно і щодо працівника правоохоронного органу (скажімо, прокурора), і щодо судді, присяжного, народного засідателя, наприклад, в залі судового засідання в процесі судового розгляду, або після оголошення вироку. Вчинене належить кваліфікувати за сукупністю злочинів, передбачених ч. 1 ст. 345 та ч. 1 ст. 377, що може бути пояснене наявністю двох спеціальних складів злочинів та відмінностей змісту безпосередніх суспільних відносин, на які вчиняється злочинне посягання.

Отже, роблячи проміжний висновок, зазначимо, що особливості кваліфікації погрози або насильства щодо працівника правоохоронного органу за сукупністю злочинів та повторністю зумовлюються ускладненою конструкцією складів злочинів, передбачених ст. 345 КК України, поєднанням в їх межах кількох безпосередніх об'єктів злочинного посягання, широкої альтернативи можливих суспільно небезпечних діянь. Спектр останніх виявляє споріднені ознаки з низкою інших складів злочинів, що спонукає до дослідження критеріїв відмежування їх один від одного.

3.2. Особливості кваліфікації погрози або насильства щодо працівника правоохоронного органу при відмежуванні від інших злочинів.

Кримінально-правова кваліфікація нерозривно пов'язана з розмежуванням злочинів, як фактів дійсності, правових норм та диспозицій статей закону, в яких виражені ці норми, складів злочинів, що становлять собою теоретичні моделі певних посягань [132, с. 476]. Відтак, відмежування погрози або насильства щодо працівника правоохоронного органу від інших злочинів є, по-перше, невід'ємним етапом процесу кваліфікації та, по-друге, забезпечує адекватний захист суспільних відносин (в тому числі й правоохоронних) у відповідності до характеру суспільної небезпечності реально вчиненого злочину.

Здійснений нами аналіз судово-слідчої практики, а також конструктивних особливостей складів злочинів, передбачених ст. 345 КК України в розрізі співвідношення загального та спеціального складів дає підстави використати наступні злочини, суміжні з досліджуваним: погроза вбивством (ст. 129 КК), умисне заподіяння тяжких тілесних ушкоджень (ст. 121 КК), а також середньої тяжкості (ст. 122 КК), легких тілесних ушкоджень (ст. 125 КК), побоїв (ст. 126 КК), втручання в діяльність працівника правоохоронного органу (ст. 343 КК), опір працівникові правоохоронного органу (ст. 342 КК), посягання на життя працівника правоохоронного органу (ст. 348 КК), хуліганство (ст. 296 КК). Розглянемо детальніше засади їх відмежування від погрози або насильства щодо працівника правоохоронного органу.

Перш за все звернімо увагу на те, що склади злочину, диспозиції частин 1, 2 та 3 ст. 345 КК України є відсильними. Закріплені в них суспільно небезпечні діяння знаходять свою самостійну кримінально-правову оцінку в інших статтях, зокрема в ст.ст. 121, 122, 125, 126, 129 КК України. Кримінально-правові норми, що містяться в останніх знаходять у співвідношенні з нормами ст. 345 як загальні зі спеціальними. При цьому в науці кримінального права загальноновизнаним є пріоритет спеціальних норм над загальними при їх конкуренції [79, с. 72; 41, с. 56; 99, с. 251 та ін.]. При цьому слід мати на увазі, що підставою для розмежування зазначених норм слугує мета злочину, яка при вчинення погрози або насильства щодо працівника правоохоронного органу виступає обов'язковою ознакою

суб'єктивної сторони та виражає бажання винного вплинути на діяльність працівника правоохоронного органу або ж помститися за неї. Якщо була інша мета – відмінна від наведеної – дії винного слід кваліфікувати як злочин проти життя та здоров'я особи. Цей принцип відомий юриспруденції ще в з часів Давньому Риму, де поширеною була наступна формула правозастосування: *judicis est pronuntiando sequi regulam, exceptione non probate* – якщо підстави для винятку не доведені, то суддя зобов'язаний слідувати правилу [132, с. 420]. А спеціальна норма є саме винятком із загального правила, потреба в законодавчому запровадженні якого зумовлена специфікацією кримінально-правового захисту до особливих умов існування, розвитку, реалізації тих чи інших суспільних відносин. При вчиненні злочину, передбаченого ст. 345 КК України – це суспільні правоохоронні відносини, на чому ми вже акцентували увагу при дослідженні об'єкту цього злочину. Відсутність же вказаної вище мети при погрозі або тілесних ушкодженнях щодо працівника правоохоронного органу чи його близьких родичів в принципі унеможливує заподіяння шкоди правоохоронним (але не правоохоронюваним) відносинам.

Враховуючи викладене, слід зазначити, що сформований в межах ст. 345 КК України об'єкт кримінально-правової охорони охоплює виключно ті суспільні відносини, що реалізуються як *законна* правоохоронна діяльність. Іншими словами, в тому випадку, коли працівник правоохоронного органу вчинив правопорушення (в тому числі й злочин), у зв'язку з чим щодо нього застосовується погроза або насильство, кваліфікація дій винного – особи, яка застосувала до правоохоронця насильство – за ст. 345 КК України виключається. Наприклад, якщо слідчий отримав хабар, однак не вчинив обумовлені угодою з хабародавцем дії і з метою помсти останній застосовує до слідчого насильство (скажімо, умисно заподіює йому середньої тяжкості тілесні ушкодження), то вчинений злочин необхідно кваліфікувати на загальних засадах, тобто за ч. 1 ст. 122 КК України. Вочевидь, правоохоронним відносинам в цьому випадку шкода завдається тільки слідчим, який зловживаючи службовим становищем вчиняє шахрайство. Дії ж особи, яка застосовує насильство, в цьому випадку не

посягають на зазначені відносини, завдаючи шкоду лише здоров'ю потерпілого, а у випадку погрози вбивством (ст. 129 КК) – ще й створюють загрозу його життю.

Таким чином, в кожному випадку погрози або насильства щодо працівника правоохоронного органу або його близьких родичів у зв'язку з виконанням цим працівником своїх службових обов'язків необхідно встановлювати предикатні діяння, що мали місце з боку правоохоронця. Якщо останні мали ознаки будь-якого правопорушення (в тому числі й у сфері службової діяльності) *і саме вони перебували в основі мотивації насильницьких дій* (тобто були підставою для формування мети помсти чи зміни службової діяльності потерпілого) щодо зазначеного працівника – тоді дії винного слід кваліфікувати за відповідною статтею Особливої частини КК України, що передбачає кримінальну відповідальність за злочини проти життя та здоров'я.

Певним чином перетинаються обсяги кримінально-правового захисту правоохоронної діяльності, сформованого в межах ст. 343 (втручання в діяльність працівника правоохоронного органу) та ст. 345 КК України. Справа в тому, що якщо погроза або насильство щодо працівника правоохоронного органу здійснюється не тільки і не стільки з метою помсти, скільки з метою вплинути на виконання ним своїх службових обов'язків, то такі дії є суть втручання в його діяльність. Разом з тим, об'єктивна сторона втручання в діяльність працівника правоохоронного органу передбачає виключно ненасильницькі способу впливу на нього. Таке тлумачення норм ст. 343 КК України впливає, крім іншого, із системно-правових зв'язків, зокрема, зі ст. 345 КК України. Так, має рацію, вважаємо, В. І. Осадчий, зазначаючи, що дії винного кваліфікуються за ч. 1 ст. 343 КК України в тих випадках, коли вчинене не можна розцінювати як опір або насильство, умисне знищення або пошкодження майна, посягання на життя працівника правоохоронного органу. Це пояснюється тим, що опір, погроза або насильство, умисне знищення або пошкодження майна, посягання на життя працівника правоохоронного органу – окремо передбачені законом форми втручання [153, с. 138]. Слід, на нашу думку, погодитись з вказаним ученим у тому, що погроза або насильство щодо працівника правоохоронного органу є

окремою (насильницькою) формою втручання в його діяльність. В цьому сенсі норми про кримінальну відповідальність за втручання в діяльність працівника правоохоронного органу та погрозу або насильство щодо останнього слід розглядати як загальну та спеціальну.

У зв'язку з наведеним ми не можемо погодитись із В. І. Возним, який вказує, що втручання в діяльність працівників правоохоронного органу поєднане з діями, передбаченими ч. 3 ст. 342, ст. 345, ст. 348 КК України, з примушенням винним потерпілого у спосіб насильства або погрози застосування такого насильства до виконання явно незаконних дій, то вчинене належить кваліфікувати за сукупністю злочинів, передбачених статтями чинного закону про кримінальну відповідальність. Якщо втручання було поєднане з насильством чи погрозою вчинити насильство, заподіяння тілесних ушкоджень, знищенням або пошкодженням майна потерпілого або його близьких родичів, то скоєне кваліфікується за сукупністю злочинів, передбачених статтями Особливої частини ККУ (статті 342, 345, 347 і ст. 343 ККУ) [26, с. 158]. У викладеній позиції заперечуються вироблені кримінально-правовою доктриною правила кваліфікації при конкуренції загальної та спеціальної норми і про які ми вище вже вели мову.

Одне, поряд з цим, слід визнати, що не всі випадки вчинення злочину, передбаченого ст. 345 КК України можуть бути розцінені, як втручання. Якщо погроза або насильство щодо працівника правоохоронного органу або ж його близьких родичів застосовується з метою помсти, тоді цей злочин слід визнати відносно самостійним складом, який охоплюється категорією «втручання».

При аналізі судово-слідчої практики досить багато помилок в кваліфікації було нами виявлено в тих, коли виникала потреба у відмежуванні погрози або насильства щодо працівника правоохоронного органу від опору працівникові правоохоронного органу (ст. 342 КК). В попередньому розділі цієї дисертації ми вже зазначали, що розмежувальним критерієм в цьому випадку виступає, перш за все, обстановка, а також час вчинення злочину. Щодо опору працівникові правоохоронного органу, то суспільно небезпечне діяння вчиняється безпосередньо під час та в обстановці виконання останнім своїх службових

обов'язків й має на меті *негайно* перешкодити їх виконанню. При цьому характерним є саме фізичне протистояння, адже саме завдяки активним фізичним діям винному вдається (принаймні в принципі це можливо) досягти бажаного результату. При цьому опір як такий є формою прояву активної безпосередньої протидії виконанню працівником правоохоронного органу своїх службових обов'язків. Натомість для злочину, передбаченого ст. 345 КК України в більшості випадків час його вчинення не пов'язаний з безпосереднім виконанням працівником правоохоронного органу своїх обов'язків, у зв'язку з цими застосовується погроза або насильство. Крім того, якщо погрози або насильство мають на меті певним чином вплинути на виконання працівником правоохоронного органу своїх обов'язків, то ці вимоги висуваються *щодо майбутніх* дій правоохоронця, а не стосуються негайного їх задоволення. В іншому випадку матиме місце злочин, передбачений ч. 2 ст. 342 КК України.

Окремо в зазначеному аспекті слід зауважити й на тому, що на відміну від опору працівникові правоохоронного органу, вчиняючи погрозу або насильство щодо нього або ж щодо його близьких родичів, винний в принципі не може таким чином фізично, безпосередньо та негайно досягти бажаної для себе віддаленої мети, задля якої й вчиняється погроза або насильство. Остання, якщо не обмежується метою помсти, може виражатися у певних процесуальних рішеннях, закритті досудового провадження, підробленні результатів судової експертизи тощо. А якщо винний має на меті виключно помсту, то взагалі питання про опір працівникові правоохоронного органу як такий не постає.

Ґрунтуючись на викладених критеріях відмежування злочинів, передбачених ст.ст. 342 та 345 КК України, помилковою слід визнати кваліфікацію, надану Шевченківським районним судом м. Києва діям винного, який вчинив злочин за наступних обставин. 04.07.2012 р. приблизно о 10 год. 30 хв, з метою забезпечення охорони громадського порядку та звільнення центрального входу приміщення ДП «Центр культурного та ділового співробітництва «Українській Дім» за адресою: м. Київ, вул. Хрещатик, 2, від агресивно налаштованого натовпу пікетувальників, працівники ПМОП

«Беркут»ГУМВС України в м. Києві, серед яких були старший сержант міліції ОСОБА_4, лейтенант міліції ОСОБА_3 та прапорщик міліції ОСОБА_5, вишикувались в ланцюг та почали рухатись до центрального входу вказаного приміщення. Коли працівники міліції почали рухатись в бік центрального входу будівлі «Український Дім», невстановлені слідством особи з натовпу пікетувальників, які в цей час проводили несанкціонований мітинг поблизу «Українського будинку» з метою *перешкодити (курсив наш – А.У.)* працівникам ПМОП «Беркут» пройти до центрального входу будівлі «Український Дім» почали умисно та цілеспрямовано хватати працівників ПМОП «Беркут» за їх формений одяг, кидати скляні пляшки в їх сторону та наносити численні удари різними предметами по них. Особа_2 розпилила з балончика невідому речовину в працівників міліції. В результаті таких дій працівникам ПМОП «Беркут»ОСОБА_3, ОСОБА_4 та ОСОБА_5, які забезпечували охорону громадського порядку та перебували в цей час в строю з іншими працівниками міліції, поблизу центрального входу ДП «Центр ділового та культурного співробітництва «Український дім»(вул. Хрещатик, 2) були спричинені тілесні легкі тілесні ушкодження [22]. ОСОБУ_2 було визнано винною у вчиненні злочину, передбаченого ч. 2 ст. 345 КК України.

Однак, вочевидь, мав місце саме опір працівникам правоохоронних органів, а не насильство щодо них у зв'язку з виконанням ними своїх службових обов'язків, що може бути пояснене метою, обстановкою та часом заподіяння ним тілесних ушкоджень. Винний, вчиняючи насильницькі дії, прагнув *негайно* припинити законні дії працівників міліції. За часом і суспільно небезпечні дії, і виконання працівниками правоохоронних органів своїх службових обов'язків співпадали та були, таким чином, в антагоністичних відносинах протиборства, чим, власне, й обґрунтовується категорія «опір». Опором – зазначає М. Й. Коржанський – називається активна протидія, спрямована на перешкоджання виконання працівниками правоохоронних органів своїх обов'язків [132, с. 524]. Як можна пересвідчитись з наведеного вище прикладу, винний (а також інші невстановлені особи) діяв з метою перешкодити виконанню працівниками міліції

своїх службових обов'язків, на що вказується у самому вирокі. При цьому дії, спрямовані на перешкоджання, за своїм характером мали на меті негайне припинення дій правоохоронців і саме з цією метою застосовувалось насильство. Таким чином, в даному випадку був вчинений злочин, передбачений ст. 342 КК України, тобто опір працівникові правоохоронного органу.

Суміжним з досліджуваним є також і склад злочину, передбачений ст. 348 КК України – посягання на життя працівника правоохоронного органу. Об'єктивна сторона останнього полягає у суспільно небезпечних діях, спрямованих на умисне заподіяння смерті потерпілому – працівнику правоохоронного органу чи його близьких родичів, в тому числі й дії, що полягають у замаху на вбивство. У зв'язку з останнім, зокрема, виникає питання щодо відмежування замаху на вбивство працівника правоохоронного органу в контексті ст. 348 КК України та насильства у виді тих чи інших тілесних ушкоджень в контексті ч. 2, 3 ст. 345 КК України, тобто в ситуації, коли ознаки об'єктивної сторони не дають чітких підстав для відповідного розмежування. Кваліфікація в подібних випадках, як видається, має ґрунтуватися на врахуванні спрямованості умислу винного чи-то саме на заподіяння смерті, чи-то на тілесні ушкодження. Інформацію ж щодо спрямованості умислу є змога отримати шляхом встановлення характеру й локалізації тілесних ушкоджень, їх кількості, інтенсивності заподіяння, причин, з яких особа умисел не довела до кінця. Якщо винний мав намір позбавити життя працівника правоохоронного органу у зв'язку з виконанням ним службових обов'язків, вчинив для цього певні дії, однак смерть не настала з причин, що не залежали від його волі, то незалежно від ступеню реалізації умислу (тобто закінчений замах або незакінчений) матиме місце злочин, передбачений ст. 348 КК України. В тому ж випадку, коли умислом винного смерть не охоплювалось заподіяння потерпілому смерті, його дії підлягають кваліфікації за відповідною частиною ст. 345 КК України. Якщо мала змішана форма вини, тобто по відношенню до дій (заподіяння тілесних ушкоджень) – умисел, а щодо суспільно небезпечних наслідків у виді смерті – необережність,

вчинене належить кваліфікувати за сукупністю злочинів, передбачених ч. 3 ст. 345 та ч. 2 ст. 121 КК України, на чому вище ми вже акцентували увагу.

В той же час необережне заподіяння смерті потерпілому, що сталося, наприклад, під час вираження погрози зарядженою вогнепальною зброєю слід кваліфікувати за сукупністю злочинів, передбачених ч. 1 ст. 345 та ч. 1 ст. 119 КК України – погроза вбивством працівнику правоохоронного органу у зв'язку з виконанням ним своїх службових обов'язків та вбивство з необережності. Кваліфікація за ст. 348 КК України в цьому разі виключається з урахуванням в цілому умисної форми вини, як ознаки суб'єктивної сторони складу означеного злочину.

І якщо розмежування злочинів, передбачених ст.ст. 345 та 348 КК України особливих труднощів в судово-слідчій практиці не викликає, то цього не можна сказати про відмежування погрози або насильства щодо працівника правоохоронного органу від хуліганства (ст. 296 КК України). Проблематичність кваліфікації в цьому випадку виникає через те, що в нині чинній редакції ст. 345 КК України в якості конструктивної ознаки складу злочину застосовується категорія «у зв'язку з виконанням службових обов'язків», яка через відсутність чітких меж її змісту та обсягу в низці випадків тлумачиться судами неоднозначно. Зокрема, саме як насильство щодо працівника правоохоронних органів часто кваліфікуються будь-які насильницькі дії винного, якщо йому відомо, що потерпілий є саме працівником правоохоронного органу. При цьому приводом до вчинення насильницьких дій може послугувати виключно приналежність потерпілого до категорії працівників правоохоронного органу за низкою зовнішніх атрибутів (зокрема, форменим одягом), що й відкриває можливість для тлумачення суто хуліганських дій як таких, що вчинені у зв'язку з виконанням правоохоронцем службових обов'язків, скажімо, при охороні громадського порядку (патрулюванні вулиці) тощо. Однак, очевидно, що посягання на правоохоронні відносини у вказаній ситуації безпосередньо не відбувається: характеристика інтелектуального моменту умислу при хуліганстві відображає усвідомлення спрямованості суспільно небезпечних дій, перш за все, на

порушення громадського порядку, а не правоохоронних відносин. Вчиняючи насильство щодо працівника правоохоронного органу, винний прагне продемонструвати явну неповагу до суспільства, виразити особливу зухвалість шляхом фізичного знущання над представником «силового відомства», що має місію захисту прав та свобод інших громадян. В цьому і полягає суть хуліганського мотиву й особливість зухвалості.

Заподіюючи працівникові правоохоронного органу тілесні ушкодження з хуліганських спонукань, винний тим самим грубо порушує громадський порядок, адже ставить під сумнів спокій інших громадян, опосередковано демонструючи їх беззахисність.

Враховуючи наведене, невірною, на нашу думку, є надана Заводським районним судом м. Запоріжжя кваліфікація за ч. 2 ст. 345 КК України злочину, що був вчинений за наступних обставин. 28 вересня 2011 року близько 01 год. 30 хв. ОСОБА_2, знаходячись біля торгівельного кіоску «Київські полу фабрикатів «Полісся»», розташованого біля буд. № 11 по вул. Орджонікідзе в м. Запоріжжя, перебуваючи у стані алкогольного сп'яніння, діючи умисно, на ґрунті *хуліганських мотивів (курсив наш – А.У.)*, що раптово виникли, спрямованих на спричинення тілесних ушкоджень працівнику правоохоронних органів, плеснув з пластикової склянки окропом в обличчя міліціонера ППСМ ОСОБИ_3, який перебував при виконанні службових обов'язків, спричинивши легкі тілесні ушкодження, що потягнули за собою короткостроковий розлад здоров'я [19]. Як вбачається з наведеного витягу вироку, суд встановив, що винний керувався саме хуліганськими мотивами. Самі ж злочинні дії не були спровоковані працівником міліції: потерпілий – ОСОБА_3 – не застосовував свої повноваження ані до винного, ані до будь-кого іншого, хто знаходився поруч з ним, здійснюючи патрулювання вулиці. Тобто зовнішній привід до вчинення злочину був відсутній, що й відрізняє хуліганство від суміжних складів. Як слушно з цього приводу зазначає М. Й. Коржанський, злочин, передбачений ст. 296 КК України, можна визначити як не обумовлене зовнішніми обставинами грубе порушення

громадського спокою і громадської моральності, вчинене з хуліганських спонукань [79, с. 462].

Аналогічну думку висловлює і С. С. Яценко, який вказує на те, що у тих випадках, коли безпосередня причина подіє є зовнішньою стосовно діючого суб'єкта, тобто коли вчинені ним дії викликані зовнішніми обставинами, знаходять в них логічне обґрунтування, то такі дії не утворюють складу злочину хуліганства [288, с. 78]. Дійсно, якщо б винний у наведеному вище випадку керувався мотивом помсти за колишню діяльність міліціонера ОСОБА_3, або ж намагався вплинути на його службову діяльність в принципі на конкретній ділянці обслуговування, маршруті (наприклад, з метою лояльного ставлення у майбутньому до правопорушень, вчинюваних ОСОБОЮ_2 тощо), то кваліфікація його дій за ст. 296 КК України виключається; при наявності до того достатніх підстав мають розглядатися як насильство щодо працівника правоохоронного органу у зв'язку з його службовою діяльністю. Конкуренція об'єктів в цій ситуації вирішується на користь саме правоохоронних відносин, які виступають основним безпосереднім об'єктом злочину (хоча поряд з ним цілком може зазнавати шкоди у громадський порядок) .

З урахуванням викладених позицій не вірною слід, на нашу думку визнати надану Богуславським районним судом Київської області кваліфікацію за ч. 2 ст. 345 КК України дій особи, яка вчинила злочин за наступних обставин: 03.01.2011 р., близько 18.00 години ОСОБА_2, знаходячись в стані алкогольного сп'яніння, *безпричинно (курсив наш – А.У.)* виражався нецензурною лайкою та кидався у бійку з ОСОБА_3, який знаходився при виконанні службових обов'язків. В ході бійки ОСОБА_2 пошкодив формену куртку працівника Миронівського МВДСО УДСО при ГУ МВС України у Київській області [20]. Як і в попередньому прикладі, суд не зміг встановити зовнішньої причини насильницьких дій винного, що означає виключно внутрішню, суб'єктивно зумовлену детермінацію розгортання злочинної поведінки. Тому, керуючись наведеними вище аргументами, є підстави для висновку, що і в цьому випадку ОСОБА_2 вчинила

саме хуліганство, а не насильство щодо працівника правоохоронного органу у сенсі ч. 2 ст. 345 КК України.

Таким чином, відмежування злочину, передбаченого ст. 345 КК України від суміжних має ґрунтуватися на врахуванні специфіки правил кваліфікації при конкуренції загальної та спеціальної кримінально-правової норми, а також об'єктів злочинів. Крім того, конструктивні особливості погрози або насильства щодо працівника правоохоронного органу обумовлюють щільний зв'язок суспільно небезпечних дій винного із законною службовою діяльністю зазначеного працівника. Остання розглядається як зовнішній фактор детермінації насильницьких дій, що й відмежовує злочин, передбачений ст. 345 КК України від хуліганства.

Висновки до розділу 3.

Досліджені аспекти кваліфікації погрози або насильства щодо працівника правоохоронного органу, створюють підґрунтя для наступного узагальнення.

1. В будь-якому випадку висловлення погрози вбивством, насильством щодо працівника правоохоронного органу, або ж погроза знищенням майна, за якою слідувало реальне заподіяння побоїв, тілесних ушкоджень, вбивство, пошкодження або знищення майна дії винного мають кваліфікувати за правилами реальної сукупності злочинів – ч. 1 та ч. 2 або 3 ст. 345 або відповідної частини ст. 347 чи 348 КК України. При цьому доводиться й можливість існування продовжуваного одиничного злочину, що виражається у кількох об'єднаних єдиними умислом тотожних погрозах, висловлених в різний час, однак з одного й того самого приводу (мотиву), щодо одного й того самого потерпілого. Порушення будь-якої з наведених умов тотожності або переривання умислу обумовлює кваліфікацію дій за сукупністю чи повторністю.

Досліджуються випадки кваліфікації реальної сукупності злочинів при поєднанні погрози або насильства із заволодінням майна потерпілого, при застосуванні способу погрози, який охоплюється самостійним складом злочину, а

також при вчиненні додаткових супутніх злочинів, спрямованих на створення умов погрози чи насильства щодо працівника правоохоронного органу.

2. На підставі аналізу різних форм множинності погрози або насильства щодо працівника правоохоронного органу обґрунтовується доцільність внесення змін до ч. 4 ст. 345 КК України щодо доповнення її такою кваліфікуючою ознакою, як *«дії, передбачені частинами першою, другою або третьою цієї статті, вчинені повторно»*. Запровадження цієї пропозиції усуне прогалину у системі кримінально-правового захисту правоохоронної діяльності, сприятиме утвердженню справедливості кримінальної відповідальності в аспекті досліджуваної проблематики.

Наведені додаткові аргументи на користь змішаного підходу до кваліфікації повторності, в якому поєднується принцип охоплення («поглинання») повторним злочинів всіх попередніх, однак лише у випадку, коли вони є тотожними.

3. Відмежовуючи склади злочинів, передбачені ст. 345 КК України від суміжних, доцільно спиратися на вироблені кримінально-правовою наукою правила кваліфікації при конкуренції загальної та спеціальної норми, а також об'єктів злочинів. Зокрема, досліджені межі співвідношення загальних кримінально-правових норм, сформованих в ст.ст. 121, 122, 125, 126, 129, 343 КК України та спеціальних, що містяться у ст. 345 КК України. Провідним критерієм їх розмежування визначено специфіку об'єкту злочину. Останній прямо пов'язується зі спеціальною метою погрози або насильства щодо працівника правоохоронного органу, якою може бути або помста, або вплив на виконання службових обов'язків. За відсутності такої мети виключається можливість посягання на правоохоронні відносини як на основний безпосередній об'єкт.

5. Доведено, що від злочину, передбаченого ст. 342 КК України погроза або насильство щодо працівника правоохоронного органу відмежовується за ознаками часу, обстановки та мети суспільно небезпечних дій. На відміну від опору працівникові правоохоронного органу при вчиненні злочину, передбаченого ст. 345 КК України не відбувається безпосереднє протиборство між винним та потерпілим щодо негайного припинення виконання останнім своїх службових

обов'язків. Наявність же мети помсти цілком виключає конкуренцію вказаних кримінально-правових норм на користь кваліфікації дій за ст. 345 КК України.

6. При відмежуванні погрози або насильства щодо працівника правоохоронного органу від хуліганства слід виходити з основного мотиву суспільно небезпечних дій та їх мети. Для хуліганства характерне переважно внутрішнє, не обумовлене зовнішніми факторами, спонукання продемонструвати неповагу до суспільства через особливу зухвалість, що виражається у насильницьких діях, спрямованих на працівника правоохоронного органу. Такі дії не пов'язуються безпосередньо з виконанням потерпілим своїх службових обов'язків, не є реакцією на них.

В цілому ж особливості кваліфікації злочину, передбаченого ст. 345 КК України визначаються ускладненою будовою його об'єктивної сторони, що передбачає низку альтернативних суспільно небезпечних дій, наслідків, об'єднаних, однак, особливою метою. Саме остання й зумовлює специфікацію досліджуваного складу злочину до потреб кримінально-правового захисту правоохоронних відносин.

ВИСНОВКИ

Таким чином, здійснене нами кримінально-правове дослідження погрози або насильства щодо працівника правоохоронного органу дозволяє зробити наступні висновки.

1. Норми права про кримінальну відповідальність за погрозу або насильство щодо працівника правоохоронного органу в своєму розвитку на теренах нашої держави пройшли тривалу еволюцію. Звертаючись до періодизації історико-правового поступу на шляху до створення оптимальної нормативної моделі кримінально-правового захисту працівників правоохоронних органів від злочинів означеної категорії, маємо змогу виділити наступні етапи, на кожному з яких відбулися суттєві інституційні зміни, пов'язані з осмисленням ролі правоохоронних органів в державному механізмі та системи правових гарантій їх діяльності: 1) XI-XVII ст.ст. – період дії положень Руської Правди та Литовських статутів, які вирізнялися становим підходом до відображення у нормах кримінально-правової спрямованості суспільної небезпечності та окремих форм прояву досліджуваного злочину; 2) XVIII – початок XX ст. – період розвитку кримінально-правової думки на підставі розвитку ідей гуманізму в епоху Просвітництва; вирізняється формуванням розширеного уявлення та законодавчого закріплення об'єктивної сторони погрози або насильства щодо працівників «протоправоохоронних органів»; 3) 1922-1927 рр. – відносно нетривалий період дій права революційного періоду, відображеного у першому кримінальному кодексі радянського зразка з чіткою політичною спрямованістю; 4) 1927-1960 рр. – період чинності КК УРСР 1927 р., в якому була передбачена кримінальна відповідальність за погрозу або насильство щодо працівників, які виконували функції правоохоронних органів, форма якої вирізнялася достатньо розвиненою диференціацією складів злочинів в залежності від низки об'єктивних та суб'єктивних критеріїв; 5) 1960-1990 рр. – період певної лібералізації у законодавчій регламентації кримінально-правової охорони працівників правоохоронних органів за досліджуваним критерієм; 6) 1990-2001 р. – формування законодавчого концепту щодо кримінальної відповідальності за

погрозу або насильство щодо працівників правоохоронних органів, який відповідав вимогам посилення їх кримінально-правової охорони у зв'язку з ускладненням криміногенної обстановки. Формується правова форма, максимально наближена до сучасного відтворення досліджуваного складу злочину у ст. 345 чинного КК України; 7) 2001 р. й до сьогоднішнього дня – період чинності КК України від 05 квітня 2001 р. Надається змістовна характеристика кожного з етапів.

2. Аналіз емпіричних даних щодо рівня, динаміки, структури злочинів, передбачених ст. 345 КК України за період з 2002 по 2011 рр. дозволяє вести мову про нестійку тенденцію у їх відтворенні при збереженні досить високого рівня (середній рівень ряду за означений період складає 584 злочини) із середнім темпом приросту 2,7 %. Разом з тим наше дослідження виявило суттєвий рівень латентності цих злочинів, який становить приблизно 85-90 %. Означені показники наочно демонструють наявність реальної суспільної небезпечності, істотного поширення погроз та насильства щодо працівників правоохоронних органів України та, відповідно, потребу в існуванні кримінально-правової заборони вказаних діянь як невід'ємного елемента в системі правових гарантій правоохоронної діяльності.

3. Дослідження зарубіжного законодавства про кримінальну відповідальність за погрозу або насильство щодо працівника правоохоронного органу засвідчило відсутність єдиного підходу, навіть в країнах однієї системи права. Так, для країн пострадянського правового простору характерним є наявність окремої спеціальної норми, яка передбачає відповідальність за досліджуваний злочин, чітко відмежовуючи його від опору працівникові правоохоронного органу чи втручання в його діяльність. Разом з тим, за низкою ознак законодавство РФ, Республіки Білорусь, Грузії відрізняється від КК України в контексті порушеної проблематики. Виявлено низку положень вартих до запозичення та впровадження до ст. 345 КК України, а саме: розширення переліку потерпілих через заміну вузького поняття «близькі родичі» на «близькі

особи»; деталізація мети злочину; запровадження кваліфікуючої ознаки «за попередньою змовою групою осіб».

Для законодавства країн романо-германської правової сім'ї (за виключенням ФРН) характерним є, по-перше, визнання об'єктом погрози або насильства щодо працівника правоохоронного органу його життя та здоров'я, по-друге, суттєва диференціація кримінальної відповідальності за різними статтями в залежності від способів вчинення злочину, його обстановки тощо, по-третє, певна надлишковість нормативної фіксації ознак суб'єктивної сторони складу злочину.

В англосаксонському кримінальному праві (США, Австралія, Аргентина), не виділяється окремий склад злочину про погрозу або насильство за критерієм приналежності потерпілого до службовців правоохоронних органів. Закріплюється узагальнена законодавча конструкція кримінально-правового захисту публічних службовців, до категорії яких потрапляють також і правоохоронці (однак, не потрапляють близькі їм особи, що не властиво для країн постсоціалістичної правової сім'ї), враховуючи юридичну природу їх служби.

4. На основі критичного аналізу існуючих в науці підходів до визначення родового об'єкту злочинів, об'єднаних в межах Розділу XV Особливої частини КК України, обґрунтовується доцільність визнання останнім суспільних відносин у сферах правоохоронної та адміністративної діяльності органів державної влади, органів місцевого самоврядування, об'єднань громадян і фізичних осіб, офіційного документообігу та виконання цивільно-правових зобов'язань.

5. Доводиться, що склади злочинів, сконструйовані в ст. 345 КК України є багатооб'єктивними. Під основним безпосереднім об'єктом злочину, передбаченого ст. 345 КК України запропоновано визнати суспільні правоохоронні відносини. Під обов'язковим додатковим об'єктом злочину, передбаченого ст. 345 КК України пропонується розуміти суспільні відносини у сфері забезпечення особистої недоторканості та здоров'я працівника правоохоронного органу та (або) його близьких родичів, та (або) відносини у сфері забезпечення недоторканості власності зазначених осіб.

Наведено додаткові аргументи на користь визнання саме правоохоронних відносин, а не життя, здоров'я, особистих недоторканості основним безпосереднім об'єктом досліджуваного злочину. Обґрунтовується, що основною метою запровадження кримінальної відповідальності за означені діяння є створення додаткових правових гарантій безперешкодного, у відповідності до чинного законодавства, здійснення правоохоронної діяльності уповноваженими суб'єктами. Зміст цих гарантій зводиться до встановлення підвищеної кримінальної відповідальності за посягання на суспільні відносини, які хоча і забезпечені кримінально-правовою охороною, сформованою в межах інших статей КК, однак у зв'язку з їх дотичністю до сфери правоохоронної діяльності набувають додаткових ознак. Відбувається, таким чином, певний синтез кількох груп суспільних відносин, в якому керівну, системоутворюючу роль відіграють саме правоохоронні відносини. Як наслідок – загроза здоров'ю, власності суб'єктів цих відносин створює й загрозу успішній реалізації правоохоронних функцій відповідного органу державної влади.

6. Запропоновано та обґрунтовано вичерпний перелік потерпілих від злочину, передбаченого ст. 345 КК України, який об'єднує в собі три групи осіб: а) працівники правоохоронних органів; б) державні виконавці; в) члени сім'ї та інші близькі працівникові правоохоронного органу особи.

На основі структурно-функціонального аналізу правового становища правоохоронних органів в Україні з'ясовано, що до зазначених органів доцільно віднести наступні: прокуратура, органи внутрішніх справ, Служба безпеки України, Військова служба правопорядку у Збройних Силах України, Служба зовнішньої розвідки України, Державної прикордонна служба України, органи Міністерства доходів і зборів України (у тому числі підрозділи податкової міліції та органи й підрозділи, які виконують митні функції), органи та установи виконання покарань Державної пенітенціарної служби України, слідчі ізолятори Державної пенітенціарної служби, органи Державної фінансової інспекції, органи рибоохорони Державного агентства рибного господарства України, органи Державної лісової охорони, Антимонопольний комітет, Національна комісія з

цінних паперів та фондового ринку, Управління державної охорони України, Державна санітарно-епідеміологічна служба, Державна екологічна інспекція України, Державна інспекція ядерного регулювання, Державна інспекція України з питань захисту прав споживачів, Державна інспекція техногенної безпеки України. Державна інспекція з безпеки на морському та річковому транспорті.

Здійснене дослідження системно-правових зв'язків ст. 345 зі ст.ст. 342, 343 КК України та Рішенням Конституційного Суду України № 10-рп/2012 від 18.04.2012 р. виявило доцільність та можливість внесення доповнення до ч. 1 ст. 345 КК України шляхом запровадження до переліку потерпілих працівника державної виконавчої служби.

Ґрунтуючись на техніко-юридичному та юридико-лінгвістичному аналізі положень Кримінально-процесуального та Сімейного кодексів України, також Закону України «Про засади запобігання та протидії корупції», а також вітчизняних фамілістичних традицій зроблено висновок про необхідність розширення меж кримінально-правового захисту в межах ст. 345 КК України шляхом внесення до неї змін, спрямованих на запровадження категорії «близькі родичі, члени сім'ї чи інші близьких йому особи» замість «близькі родичі» в якості потерпілих.

7. Враховуючи структурно-змістовні особливості ст. 345 КК України, можна доводитися, що в ч. 1 та 2 закріплені два самостійні, а тому основні склади злочину за критерієм характеру суспільно небезпечного діяння. В першому випадку – суспільно небезпечне діяння виражається виключно в погрозі вбивством, насильством, знищення чи пошкодження майна, у другому ж – у фізичному насильстві. Зауважується на тому, що погроза не завжди передуює насильству, що підтверджується також результатами вивчення 300 кримінальних справ. Так, 12 % (36 кримінальних справ) всіх досліджених випадків вчинення злочину, передбаченого ст. 345 КК України припадає на застосування фізичного насильства (побоїв, легких та середньої тяжкості тілесних ушкоджень), що застосовується до потерпілого без відповідної погрози. У зв'язку з цим обґрунтовується доцільність та можливість закріплення кримінальної

відповідальності за погрозу вбивством, насильством, пошкодженням чи знищенням майна та за реальне фізичне насильство щодо працівника правоохоронного органу в різних статтях Особливої частини КК України – в ст. 345 та 345-1 КК України відповідно.

8. Погроза як вираз суспільно небезпечного діяння, передбаченого ч. 1 ст. 345 КК України відображає, *по-перше*, лише активну форму його вчинення; *по-друге*, – спрямованість дій на створення небезпечного стану потерпілої особи у майбутньому; *по-третє*, – можливість висловлення погрози у будь-якій формі; *по-четверте*, погроза може як містити конкретну інформацію про характер і зміст майбутніх негативних наслідків для потерпілого (бути конкретизованою), так не містити такої інформації (бути неконкретизованою); *по-п'яте*, відображає можливість вираження та сприйняття погрози, як обіцянки вчинити певні дії у майбутньому чи-то як умови зміни поведінки потерпілого, чи-то як неминучості за будь-яких умов. Слід також зауважити на тому, що погроза завжди має бути: а) *дійсною (реальною)*, тобто мати свій вияв в об'єктивній реальності, що означає бути інформацією, зафіксованою чи-то на матеріальному носії, чи-то вираженою, доведеною до потерпілого в будь-який інший спосіб (в тому числі й невербальний); б) *персоніфікованою*, тобто зверненою до конкретної особи або групи осіб; в) *перспективною*, тобто спрямованою виключно у майбутнє; погроза застосувати насильство до працівника правоохоронного органу негайно під час виконанням ним службових обов'язків як спосіб опору виключає кваліфікацію за ст. 345 КК України.

Доводиться, що під погрозою насильством при вчиненні злочину, ознаки складу якого закріплені в ч. 1 ст. 345 КК України слід розуміти погрозу психічного насильства (як самостійний вид насильства, що здатен спричинити тілесні ушкодження і заподіянням якого можливо погрожувати), а також заподіянням побоїв, мордування, легких, середньої тяжкості та тяжких тілесних ушкоджень, звалтуванням, задоволенням статевої пристрасті неприродним способом. Пропонується внести відповідні доповнення щодо змісту погрози в ч. 1 ст. 345 КК України.

9. Аналіз об'єктивної сторони складів злочинів, передбачених ч.ч. 2 та 3 ст. 345 КК України засвідчує їх матеріальні конструкції, що передбачає настання одного з таких суспільно небезпечних наслідків, як побої, легкі чи середньої тяжкості тілесні ушкодження (ч. 2 ст. 345 КК) або тяжкі тілесні ушкодження (ч. 3 ст. 345 КК), а також наявність причинного зв'язку між суспільно небезпечним діянням та зазначеними наслідками. Диспозиції ч.ч. 2, 3 ст. 345 КК України сконструйовані як відсильні, а тому при визначенні характеру й ступеня тяжкості відповідних суспільно небезпечних наслідків слід керуватися відповідними положеннями ст.ст. 121, 122, 125, 126 КК України, а також Правилами судово-медичного визначення ступеня тяжкості тілесних ушкоджень, затверджених Наказом Міністерства охорони здоров'я України № 6 від 17 січня 1995 року.

10. Ґрунтуючись на аналізі судово-слідчої практики, керуючись метою усунення прогалин в кримінально-правовому захисті правоохоронної діяльності, запропоновано доповнити ч. 2 ст. 345 КК України та додатково передбачити кримінальну відповідальність за незаконне позбавлення волі працівника правоохоронного органу, його близьких родичів, членів сім'ї та інших близьких осіб у зв'язку з виконанням цим працівником службових обов'язків, а також за мордування щодо зазначених осіб з тією ж метою. Відповідно, ч. 3 ст. 345 КК України доповнити такою кваліфікуючою ознакою, як зґвалтування або насильницьке задоволення статевої пристрасті неприродним способом щодо працівника правоохоронного органу, його близьких родичів, членів сім'ї та інших близьких осіб у зв'язку з виконанням цим працівником службових обов'язків. Зазначені види насильницьких злочинів мають самостійну кримінально-правову оцінку, їх застосування щодо працівника правоохоронного органу чи його близьких родичів може пов'язуватися винним зі службовою діяльністю цього працівника. Відтак, запровадження зазначених вище об'єктивних ознак досліджуваного складу злочину до диспозицій ст. 345 КК України відповідатиме вимогам послідовності кримінально-правового захисту, а також сприятиме розширенню останнього щодо правоохоронних відносин.

11. З суб'єктивної сторони погроза або насильство щодо працівника правоохоронного органу можуть бути вчинені виключно умисно. При цьому злочин, передбачений ч. 1 ст. 345 КК – лише з прямим умислом, а передбачений ч. 2 ст. 345 КК України – щодо діяння – з прямим умислом, а щодо наслідку у виді тілесних ушкоджень різного ступеню тяжкості – й з непрямым.

Обґрунтовується, що інтелектуальний елемент умислу при вчиненні злочину, передбаченого ст. 345 КК України включає: **1)** усвідомлення характеру діяння: а) того, що інформація, яка виражена винним є погрозою вбивством, насильством, знищенням чи пошкодженням майна; б) погроза є персоніфікованою; в) погроза доведена до відома адресата та сприйнята ним як реальна; **2)** усвідомлення особливостей правового чи іншого соціального статусу потерпілого, а саме того, що він є працівником правоохоронного органу чи його близьким родичем; **3)** усвідомлення суспільної небезпечності діяння – виражає розуміння винним того, що посягаючи на відносини у сфері забезпечення життя, здоров'я, власності, він ставить під загрозу правоохоронні суспільні відносини; **4)** усвідомлення протиправності діяння; **5)** передбачення можливості настання суспільно небезпечних наслідків, а також причинного зв'язку (для злочинів, передбачених ч.ч. 2, 3 ст. 345 КК України).

Вольовий елемент у складі прямого умислу, передбаченого ч. 1 ст. 345 КК України, зазначимо, що він виявляється у бажанні винного висловити чи іншим чином виразити погрозу вбивством, насильством, пошкодженням чи знищенням майна щодо працівника правоохоронного органу, його близьких родичів саме у зв'язку з виконанням цим працівником своїх службових обов'язків. При цьому не обов'язково, щоб винний дійсно мав намір реалізувати погрозу. Головним є те, що винний має бажання її донести до свідомості потерпілого. Щодо злочинів, передбачених ч.ч. 2 та 3 вказаної статті, – то це бажання стосується заподіяння потерпілому реальної фізичної болі чи тілесних ушкоджень відповідного ступеню тяжкості.

12. Доводиться, що обов'язковою ознакою суб'єктивної сторони складу досліджуваного злочину є його мета, яка виражена законодавцем через

конструкцію «...у зв'язку з...». Обґрунтовується позиція, згідно з якою мета злочину, передбаченого ст. 345 КК України може бути спрямована на: а) помсту за службову діяльність працівника правоохоронного органу; б) перешкоджання виконанню працівником правоохоронного органу службових обов'язків або добитися прийняття незаконного рішення у майбутньому. На підставі цього запропоновано внести зміни до диспозиції ч. 1 ст. 345 КК України, що стосуються заміни категорії «у зв'язку з» на словосполучення «з метою перешкодити виконанню цим працівником службових обов'язків, добитися прийняття незаконного рішення або помсти».

13. Суб'єктом злочину, передбаченого ст. 345 КК України вчиненого у виді погрози, заподіяння побоїв або легких тілесних ушкоджень (в тому числі й у випадку їх вчинення організованою групою) є фізична, осудна особа, яка досягла 16-річного віку, а у виді заподіяння середньої тяжкості або тяжких тілесних ушкоджень – фізична, осудна особа з 14-річного віку. Наводяться додаткові аргументи на користь законодавчої градації віку кримінальної відповідальності. Разом з цим, вказується на непослідовності законодавця щодо встановлення загального віку кримінальної відповідальності за вчинення злочину, передбаченого ч. 4 ст. 345 КК України. На підставі цього пропонується доповнення до ч. 2 ст. 22 КК України посланням на ч. 4 ст. 345 КК України.

14. Враховуючи поширеність групових форм вчинення досліджуваної категорії злочинів, запропоновано запровадити до складу злочину, передбаченого ч. 3 ст. 345 КК України такої кваліфікуючої ознаки, як вчинення його групою осіб за попередньою змовою. Прийняття до уваги цієї пропозиції дозволить, на нашу думку, належним чином індивідуалізувати кримінальну відповідальність за погрозу або насильство щодо працівника правоохоронного органу.

15. Доводиться можливість існування продовжуваного одиничного злочину, передбаченого ч. 1 ст. 345 КК України, що виражається у кількох об'єднаних єдиними умислом тотожних погрозах, висловлених в різний час, однак з одного й того самого приводу (мотиву), щодо одного й того самого потерпілого.

Порушення будь-якої з наведених умов тотожності або переривання умислу обумовлює кваліфікацію дій за сукупністю чи повторністю.

16. Дослідження особливостей кваліфікації множинності злочинів в контексті порушеної проблематики засвідчило наявність прогалин у правовому регулюванні кримінальної відповідальності за повторне вчинення погрози або насильства щодо працівника правоохоронного органу. Обґрунтовується доцільність запровадження ознаки повторності в якості кваліфікуючої до ч. 4 ст. 345 КК України. Наводяться додаткові аргументи на користь змішаного підходу до кваліфікації повторності, в якому поєднується принцип охоплення («поглинання») повторним злочинів всіх попередніх, однак лише у випадку, коли вони є тотожними.

Досліджуються випадки кваліфікації реальної сукупності злочинів при поєднанні погрози або насильства із заволодінням майна потерпілого, при застосуванні способу погрози, який охоплюється самостійним складом злочину, а також при вчиненні додаткових супутніх злочинів, спрямованих на створення умов погрози чи насильства щодо працівника правоохоронного органу.

17. Відмежування злочину, передбаченого ст. 345 КК України від суміжних має ґрунтуватися на врахуванні специфіки правил кваліфікації при конкуренції загальної та спеціальної кримінально-правової норми, а також об'єктів злочинів. Крім того, конструктивні особливості погрози або насильства щодо працівника правоохоронного органу обумовлюють щільний зв'язок суспільно небезпечних дій винного із законною службовою діяльністю зазначеного працівника, яка розглядається як зовнішній фактор детермінації насильницьких дій, що, зокрема, відмежовує злочин, передбачений ст. 345 КК України від хуліганства.

Враховуючи викладене, запропоновано наступну редакцію ст. 345 КК України.

«Стаття 345. Погроза або насильство щодо працівника правоохоронного органу

1. Погроза вбивством, насильством або знищенням чи пошкодженням майна щодо працівника правоохоронного органу чи державної виконавчої

служби, а також щодо його близьких родичів, членів сім'ї чи інших близьких йому осіб з метою перешкодити виконанню цим працівником службових обов'язків, добитися прийняття незаконного рішення або помсти за службову діяльність –

карається виправними роботами на строк до двох років або арештом на строк до шести місяців, або обмеженням волі на строк до трьох років, або позбавленням волі на той самий строк.

2. Умисне заподіяння працівникові правоохоронного органу чи державної виконавчої служби, а також його близьким родичам, членам сім'ї чи іншим близьким йому особам побоїв, мордування, легких або середньої тяжкості тілесних ушкоджень, а так само незаконне позбавлення волі з метою перешкодити виконанню цим працівником службових обов'язків, добитися прийняття незаконного рішення або помсти за службову діяльність, –

карається обмеженням волі на строк до п'яти років або позбавленням волі на той самий строк.

3. Умисне заподіяння працівникові правоохоронного органу чи державної виконавчої служби, а також його близьким родичам, членам сім'ї чи іншим близьким йому особам тяжкого тілесного ушкодження, а так само згвалтування, задоволення статевої пристрасті неприродним способом з метою перешкодити виконанню цим працівником службових обов'язків, добитися прийняття незаконного рішення або помсти за службову діяльність, а так само дії, передбачені цією частиною чи частинами першою, другою цією статті, вчинені за попередньою змовою групою осіб, –

карається позбавленням волі на строк від п'яти до дванадцяти років.

4. Дії, передбачені частинами першою, другою або третьою цієї статті, вчинені організованою групою або повторно, -

караються позбавленням волі на строк від семи до чотирнадцяти років.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Агузаров Т. К. Уголовно-правовая охрана власти по законодательству зарубежных государств / Т. К. Агузаров // Право и практика: научные труды Института Московской государственной юридической академии имени О. Е. Кутафина в г. Кирове. – 2011. – № 8. – С. 79-113.
2. Административное право и административная деятельность органов внутренних дел: Учебник / Под. ред. Л. Л. Попова. – М.: Акад. МВД СССР, 1990. – 223 с.
3. Адміністративна діяльність органів внутрішніх справ: Загальна частина: Підручник / За заг. ред. О. П. Рябченко. – Х.: Вид-во ХНУВС, 2009. – 256 с.
4. Алфьоров С. М. Погрози в кримінальному праві України: проблеми теорії і практики / С. М. Алфьоров [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.nbuv.gov.ua/portal/Soc_Gum/Vamsu_pravo/2010_1/Alforov.htm.
5. Андреева Г. М. Социальная психология. – Учебник для высших учебных заведений / Г. М. Андреева. — 5-е изд., испр. и доп. — М.: Аспект Пресс, 2007. – 363 с.
6. Андрушко П. П. Об'єкт кримінально-правової охорони, об'єкт злочину, об'єкт злочинного посягання та об'єкт злочинного впливу: основний зміст понять та їх співвідношення / П. П. Андрушко // Адвокат. – 2011. – № 12 (135). – С. 3-10.
7. Антонов С. Проблемні питання кримінально-правової охорони службової особи, її близьких родичів та громадянина, який виконує громадський обов'язок / С. Антонов // Право України. – 2006. - № 2. – с. 120-125.
8. Артикул воинский 1715 г. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://militera.lib.ru/regulations/russr/1715_artikul/index.html.
9. Афиногенов С. Насилие и угроза в проекте нового Уголовного кодекса РФ, принятого Государственной Думой / С. Афиногенов // Юридическая газета. – 1996. – №4. – С. 11-13.

10. Баглай Ю. В. Правовая регламентация уголовно-правовой охраны сотрудников правоохранительных органов, осуществляющих деятельность по охране общественного порядка и обеспечению общественной безопасности / Ю. В. Баглай // Ученые записки: сборник научных трудов юридического факультета ОГУ. Проблемы реализации конституционных норм: от истории к современности. – Оренбург: ИПК ГОУ ОГУ, 2009. – Вып. 6. – С. 467-474.
11. Балабанова Д. О. Загальні засади теорії криміналізації / Д. О. Балабанова [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://vuzlib.com/content/view/1490/60>.
12. Батиргареева В. С. Кримінологічна характеристика та попередження розбоїв, поєднаних з проникненням у житло: Монографія / В. С. Батиргареева. – Х.: «Одіссей», 2003. – 256 с.
13. Безверхов А. Г. Уничтожение и повреждение имущества: вопросы истории, теории, практики: монография / А. Г. Безверхов, И. Г. Шевченко – М.: Юрлитинформ, 2010. – 192 с.
14. Бойко А. В. Об'єктивні ознаки погрози або насильства щодо працівника правоохоронного органу / А. В. Бойко [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.law-property.in.ua/articles/article-3-of-the-conference/111-boiko-av-object-objectively-symptoms-threats-or-violence-against-law-enforcement-officer.html>.
15. Бондарчук Р. О. Поняття, критерії та ознаки знищення чужого майна (статті 194 та 196 КК України) / Р. О. Бондарчук // Форум права. – 2011. – № 3. – С. 53-61 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.nbuv.gov.ua/e-journals/FP/2011-3/11broccu.pdf>.
16. Буланов Г. И. О понятии и структуре общественной опасности по советскому уголовному праву / Г. И. Буланов // Проблемы советского уголовного права и криминологии: Сборник ученых трудов [Ред. кол.: М.И. Ковалев и др.]. – Свердловск: Изд-во Свердловского юрид. ин-та, 1973. – Вып. 28. – С. 92–103.

17. Бусел В. Т. Великий тлумачний словник сучасної української мови / Бусел В. Т. – К.: Перун, 2005. – 1728 с.
18. Вебер М. Избранные произведения / сост., общ. ред. и послесл. Ю. Н. Давыдова ; предисл. П. П. Гайденко [пер. с нем.] / М. Вебер. – М.: Прогресс, 1990. – 808 с.
19. Вирок у кримінальній справі № 1-100/2011 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://reyestr.court.gov.ua/Review/14598850>.
20. Вирок у кримінальній справі № 1-32/11 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://reyestr.court.gov.ua/Review/15812814>.
21. Вирок у кримінальній справі № 2042/1-97/11 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://reyestr.court.gov.ua/Review/13605215>.
22. Вирок у кримінальній справі № 2610/26728/2012 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://reyestr.court.gov.ua/Review/28602834>.
23. Віскунов В. В. Суспільна небезпечність як умова криміналізації складу знищення, підробки або заміни номерів вузлів та агрегатів транспортного засобу / В. В. Віскунов [Електронний ресурс]. – Режим доступу: www.nbu.gov.ua/portal/Soc_Gum/Vlduvs/2010_3/v3_10_2_6.pdf&ei=2-r7T9C0I5LN4QS4vPRy&usg=AFQjCNFMFgR7PXS0KoJC4NKTg8PY1N2OBw&cad=rja.
24. Владимиров В. А., Ляпунов Ю. И. Советская уголовная политика и ее отражение в действующем законодательстве: Учебное пособие / В. А. Владимиров, Ю. И. Ляпунов. – М.: Акад. МВД СССР, 1979. – 130 с.
25. Водянніков О. До питання про поняття «вік суб'єкта злочину» / О. Водянніков // Кримінальний кодекс України: 10 років очікувань: Збірник наукових праць / За заг. ред. Т. І. Созанського, М. М. Сенька. – Львів: Львівський державний університет внутрішніх справ, 2011. – С. 89-92.
26. Возний В. Втручання в діяльність працівника правоохоронного органу (ст. 343 КК України): законодавчий та правозастосовний аспекти / В. Возний // Публічне право. – 2011. – № 3. – С. 155-160.

27. Волков Б. С. Ответственность за уничтожение и повреждение имущества по советскому уголовному праву / Б. С. Волков. – Казань: Изд-во Казанск. ун-та, 1961. – 90 с.
28. Волков Б. С. Проблема воли и уголовная ответственность / Б. С. Волков. – Казань: Изд-во Казанского гос. ун-та, 1965. – 136 с.
29. Ворошилин Е. В., Кригер Г. А. Субъективная сторона преступления. Учеб. Пособие / Е. В. Ворошилин, Г. А. Кригер – М.: Изд-во МГУ, 1987. – 76 с.
30. Гавриш С. Б. Теоретические предпосылки исследования объекта преступлений / С. Б. Гавриш // Право и политика. – 2000. – № 11. – С. 4-15.
31. Галиакбаров Р. Р. Проблемы криминализации многообъектных общественно опасных деяний / Р. Р. Галиакбаров // Актуальные проблемы криминализации и декриминализации общественно опасных деяний. – Омск: Омск. высш. школа милиции, 1980. – 144 с.
32. Гальперин И. М. Уголовная политика и уголовное законодательство / И. М. Гальперин // Основные направления борьбы с преступностью. – М.: Юрид.лит., 1975. – С. 56-64.
33. Гальперин И. М., Курляндский В. И. Предмет уголовной политики и основные направления ее изучения / И. М. Гальперин, В. И. Курляндский // Основные направления борьбы с преступностью; под ред. И.М. Гальперина и В.И. Курляндского. – М.: Юрид. лит., 1975. – С 9–15.
34. Гармаш Д. О. Кримінальна відповідальність за порушення порядку здійснення операцій з металобрухтом: Дис...канд. юрид. наук: 12.00.08 / Гармаш Денис Олександрович. – Х.: Інститут вивчення проблем злочинності НАПрН України, 2008. – 193 с.
35. Гаухман Л. Д. Квалификация преступлений: закон, теория, практика / Л. Д. Гаухман. – М.: АО «Центр ЮрИнфоР», 2001. – 316 с.
36. Гаухман Л. Д. Проблемы уголовно-правовой борьбы с насильственными преступлениями в СССР / Л. Д. Гаухман. – Саратов: Изд-во Саратов. ун-та, 1981. – 59 с.

37. Гегель Г. В. Ф. Наука логики. В 3-х томах. Т. 1 / Г. В. Ф. Гегель. – М.: Мысль. – 501 с.
38. Георгиевский Э. В., Чернов А. В. Теоретический анализ объекта преступления / Э. В. Георгиевский, А. В. Чернов. – Иркутск: Вост.-Сиб ин-т МВД РФ, 1999. – 122 с.
39. Герцензон А. А. Уголовное право. Часть общая / А. А. Герцензон – М.: РИО ВЮА, 1948. – 496 с.
40. Глистин В. К. Проблемы уголовно-правовой охраны общественных отношений (объект и квалификация преступлений) / В. К. Глистин. – Л. : Изд-во ЛГУ, 1979. – 127 с.
41. Горелик А. С. Конкуренция уголовно-правовых норм / А. С. Горелик. – Красноярск: Изд-во Красноярск.гос.ун-та 1996. – 167 с.
42. Грищук В. К. Методологічні засади сучасної державної кримінальної політики України / В. К. Грищук // Проблеми юридичної науки та правоохоронної практики: (Зб. наук. пр.). – К.: Укр. акад. внутр. справ, 1994. – С. 158–165.
43. Грищук В. К. Кримінальне право України. Загальна частина : навч. посіб. / В. К. Грищук. – К. : Видавничий дім «Ін Юре», 2007. – 568 с.
44. Гуренко Д. Ю. Об'єктивні ознаки посягання на життя працівника правоохоронного органу / Д. Ю. Гуренко // Вісник Харківського національного університету внутрішніх справ. – 2011. – № 2. – С 168- 175.
45. Гуренко Д. Ю. Суб'єктивні ознаки посягання на життя працівника правоохоронного органу / Д. Ю. Гуренко // Право і суспільство. — 2011. — № 2. -С.191-195.
46. Гуренко Д. Ю. Кримінальна відповідальність за посягання на життя працівника правоохоронного органу: Автореф. дис...канд. юрид. наук: 12.00.08 / Д. Ю. Гуренко. – Х.: Харківський національний університет внутрішніх справ, 2011. – 18 с.
47. Гуренко Д. Ю. Кримінально-правова охорона життя працівника правоохоронного органу: зарубіжний досвід / Д. Ю. Гуренко // Форум

- права. — 2011. — № 1. — С. 231-235 [Электронный ресурс]. — Режим доступа: http://www.nbu.gov.ua/e-journals/FP/2011-1/11_gdjozd.pdf.
48. Давид Р. Основные правовые системы современности / Р. Давид. — М.: Юрид.лит, 1988. — 256 с.
49. Давидович І. Насильство проти правоохоронців / І. Давидович [Электронный ресурс]. — Режим доступа: http://www.yurincom.com/ua/analytical_information/?id=609.
50. Давидович І. Окремі питання кваліфікації посягань на працівників правоохоронних органів у зв'язку з виконанням ними службових обов'язків / І. Давидович, Ю. Кривобок // Прокуратура. Людина. Держава. — 2005. — № 9. — С. 59-69.
51. Дагель П. С. Потерпевший в советском уголовном праве / П. С. Дагель // Потерпевший от преступления: Сборник статей / Отв. ред. проф. П.С. Дагель. — Владивосток: ДВГУ, 1974. — С. 16-37.
52. Дагель П. С. Субъективная сторона преступления и ее установление / П. С. Дагель, Д. П. Котов. — Воронеж.: Изд-во Воронеж. ун-та, 1974. — 243 с.
53. Даль В. И. Толковый словарь живого великорусского языка (современное написание слов). В 4-х томах. Т. 3 / В. И. Даль. — М.: Цитадель, 1998. — 876 с.
54. Демидов Ю. А. Предметное содержание умысла по советскому уголовному праву / Ю. А. Демидов // Труды ВШ МООП. — 1965. — № 12. — С. 26-31.
55. Джавадов Ф. М. Квалификация насильственных преступлений, совершенных с применением оружия: Автореф. дис... канд. юрид. наук: 12.00.08 / Ф. М. Джавадов. — М.: МГУ, 1985. — 21 с.
56. Джафарова О. В. Сутність та напрямки адміністративної діяльності правоохоронних органів України / О. В. Джафарова [Электронный ресурс]. — Режим доступа: http://www.nbu.gov.ua/portal/soc_gum/pib/2009_4/PB-4/PB-4_15.pdf.

57. Довіра українців до соціальних інституцій: результати соціологічного дослідження КМІС [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.kiis.com.ua/?lang=ukr&cat=reports&id=81>.
58. Дроздов А. В. В. И. Ленин о проблеме общественных отношений / А. В. Дроздов. Л.: ЛГУ, 1969. – 187 с.
59. Дроздов А. В. Человек и общественные отношения / А. В. Дроздов. – Л.: Изд-во ЛГУ, 1966. – 124 с.
60. Емельянов В. П. Понятие объекта преступлений в уголовно-правовой науке / В. П. Емельянов // Право і безпека. – 2002. – № 4. – С. 7-11.
61. Емельянов В. П. Понятие объекта преступлений в уголовно-правовой науке / В.П. Емельянов // Право і безпека. – 2002. – № 4. – С. 7-11.
62. Ємельянов В. П. Дискусійні питання щодо визначення об'єкту злочину у кримінально-правовій науці / В. П. Ємельянов [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.nbuv.gov.ua/portal/soc_gum/bozk/2007/16text/g16_17.htm
63. Ємельянов В. П. Кваліфікація злочинів проти власності: Навч.посібник / В. П. Ємельянов. – Х.: Консум,1996. – 112 с.
64. Ємельянов В. П. Щодо визначення предмету злочину та класифікації об'єктів злочинів: дискусійні питання / В. П. Ємельянов // Боротьба з організованою злочинністю і корупцією (теорія і практика). – 2007. – Вип. 17. – С. 225-232.
65. Жалинский А. Э. Насильственная преступность и уголовная политика / А. Э. Жалинский // Советское государство и право. – 1991. – №4. – С. 43-48.
66. Жена Луценка прокляла прокурора [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://timer.od.ua/news/Gena_Lucenko_proklyala_prokurora_html.
67. Залялова І. М. Кримінальна відповідальність за втручання в діяльність працівника правоохоронного органу: Дис...канд. юрид. наук: 12.00.08 / І. М. Залялова. – К.: Академія адвокатури України, 2007. – 183 с.

- 68.Заруба В. М. Історія держави і права України: Навчальний посібник для студентів вищих навчальних закладів / В. М. Заруба. – К.: Істина, 2006. – 416 с.
- 69.Зимин А. А. Памятки русского права. Вып. 1 / А. А. Зимин. – М.: Наука, 1952. – 512 с.
70. Зінченко І. О. Множинність злочинів: поняття, види, призначення покарання: монографія / за заг. ред. проф. В. І. Тютюгіна. – Харків: Фінн, 2008. – 336 с.
71. Злобин Г.А. Умысел и его формы / Г. А. Злобин, Б. С. Никифоров. – М. : Юрид. лит., 1972. – 264 с.
72. Иванова В. В. Преступное насилие: Учебное пособие для вузов / В. В. Иванова. – М.: ЮИ МВД РФ, Книжный мир, 2002. – 217 с.
73. Имамутдинов А. Ф. Насилие как признак объективной стороны угрозы или насильственных действий в связи с осуществлением правосудия или производством предварительного расследования / А. Ф. Имамутдинов // Вестник Челябинского государственного университета. – 2009. – № 15 (153). – Серия «Право». – Вып. 19. – С. 85-87.
- 74.Иванов В. М. Історія держави і права України: Навчальний посібник у 2-х ч. – Ч.1 / В. М. Иванов. – К.: МАУП, 2002. – 264 с.
- 75.Ігнатов О. М. Насильницькі злочини, що вчиняються працівниками органів внутрішніх справ України: кримінологічна характеристика, детермінація та попередження: Монографія / О. М. Ігнатов – Х.: ТОВ «Вид-во «Формат Плюс», 2008 – 296 с.
- 76.Кизилов А. Ю., Чучаев А. И. Уголовно-правовая охрана представителей власти в XI - XVII вв. / А. Ю. Кизилов, А. И. Чучаев // Государство и право. – 2001. – № 6. – С. 89-96.
77. Конституція України від 28.06.1996 № 254к/96-ВР // Відомості Верховної Ради України. – 1996. – № 30. – Ст. 141.

78. Коржанский Н. И. Объект посягательства и квалификация преступления: Учеб. пособие / Н. И. Коржанский. – Волгоград: НИиРИО ВСШ МВД СССР, 1976. – 120 с.
79. Коржанський М. Й. Кваліфікація злочинів / М. Й. Коржанський. – К.: Атіка, 2002. – 640 с.
80. Коржанський М. Цінність суспільних відносин / М. Коржанський, О. Коржанська // Право України. – 2006. – № 12. – С. 20-22.
81. Коржанський М. Й. Предмет і об'єкт злочину : монографія / М. Й. Коржанський. – Д. : Юрид. акад. Мін-ва внутрішніх справ; Ліра ЛТД, 2005. – 252 с.
82. Коробеев А. И. Советская уголовная политика: проблемы криминализации и пенализации / А. И. Коробеев. – Владивосток: Дальневост. ун-т, 1987. – 268 с.
83. Костенко О. Поняття об'єкту злочину: дискусію варто продовжити / О. Костенко, А. Ландіна-Виговська. – 2008. – № 4. – С.101-105.
84. Кригер Г. А. Проблемы социальной обусловленности уголовного закона / Г. А. Кригер, Н. Ф. Кузнецова. – М.: Наука, 1977. – 152 с.
85. Кримінальне право України (Особлива частина): підручник / Кол. авторів: А. В. Байлов, А. А. Васильєв, О. О. Житний та ін.; за заг. ред. О. М. Литвинова; наук. ред. серії О. М. Бандурка. – Х.: Вид-во ХНУВС, 2011. – 572 с.
86. Кримінальне право України. Загальна частина : підручн. / відп. ред. Є. Л. Стрельцов. – Х.: Одісей, 2009. – 567 с.
87. Кримінальне право України. Загальна частина: Підручник. (Ю. В. Александров, В. І. Антипов, М. В. Володько та ін.). Вид. 3-тє, переробл. та допов./ За ред. М. І. Мельника, В. А. Клименка.- К.: Юридична думка, 2004. – 352 с.
88. Кримінальне право України. Особлива частина: підручник // Ю. В. Александров, О. О. Дудоров, В.А. Клименко та ін. ; за ред. М. І. Мельника, В. А. Клименка. – К.: Юридична думка, 2004. – 656 с.

89. Кримінальне право України: Загальна частина: підручник / Ю. В. Баулін, В. І. Борисов, В. І. Тютюгін та ін.; за ред. В. В. Сташиса, В. Я. Тація. – 4-е вид., переробл. і допов. – Х.: Право, 2010. – 456 с.
90. Кримінальне право України: Навч. посіб. / С. Г. Волкотруб, О. М. Омельчук, В. М. Ярін та ін. / За ред. О. М. Омельчука. – К.: Наукова думка; Прецедент, 2004. – 297 с.
91. Кримінальне право України: Особлива частина: підручник / Ю. В. Баулін, В. І. Борисов, В. І. Тютюгін та ін.; за ред. В. В. Сташиса, В. Я. Тація. – 4-е вид., переробл. і допов. – Х.: Право, 2010. – 608 с.
92. Кримінальний кодекс України від 05 квітня 2001 р. // Відомості Верховної Ради України. – 2001. – № 25-26. – Ст. 131.
93. Кримінальний кодекс України: Науково-практичний коментар / Ю. В. Баулін, В. І. Борисов, С. Б. Гавриш та ін. За заг. ред. В. Т. Малярєнка, В. В. Сташиса, В. Я. Тація. Видання друге, перероблене та доповнене. – Х.: ТОВ «Одіссей», 2004. – 1152 с.
94. Кримінальний кодекс України: постатейні матеріали та навчально-практичні завдання / І. П. Баглай, І. Г. Богатирьов, О. І. Богатирьова, К. Т. Кравченко, О. М. Литвинов, А. В. Савченко, Ю. Л. Сенін, О. І. Соболев; За заг. ред. докт. юрид. наук, проф. І. Г. Богатирьова. — К.: Атіка, 2011. — 640 с.
95. Кримінальний кодекс УСРР 1922 року [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://textbooks.net.ua/content/view/1060/17/>
96. Кримінально-процесуальний кодекс України від 13.04.2012 № 4651-VI [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/4651%D0%B0-17/para3#n3>.
97. Кримінально-процесуальний кодекс України від 28.12.1960 р. // Відомості Верховної Ради. – 1961. – № 2. – Ст. 15.
98. Кримінологія. (Особлива частина): навчальний посібник / Кол. авторів Блага А. Б., Васильєв А. А., Давиденко Л. М. та ін.; за заг. ред. О. М.

Литвинова; наук. ред. серії О. М. Бандурка – Х.: Вид-во ХНУВС, 2011. – 347 с.

99. Кудрявцев В. Н. Общая теория квалификации преступлений / В. Н. Кудрявцев. – М.: Юрид. лит., 1972. – 352 с.
100. Кудрявцев В. Н. Объективная сторона преступления / В. Н. Кудрявцев. – М.: Госюриздат, 1960. – 244 с.
101. Кудрявцев В. Н. Теоретические основы квалификации преступлений / В. Н. Кудрявцев. – М.: Госюриздат, 1963. – 324 с.
102. Кузнецов В. В., Савченко А. В. Теорія кваліфікації злочинів : Підручник / За заг. ред. д.ю.н., проф. В. І. Шакуна. – 4-те вид., перероб. – К. : Алерта, 2012. – 316 с.
103. Кузнецова Н. Ф. Проблемы квалификации преступлений: Курс лекций / Н. Ф. Кузнецова. – М.: Издательский Дом «Городец», 2007. – 336 с.
104. Кузнецов В. В., Савченко А. В. Кримінальне право України: питання та задачі для підготовки до вступних, семестрових та державних екзаменів : Навч. посіб. / За заг. ред. О. М. Джузи. - Вид. 2-ге доп. та перероб. - К. : Центр учбової літератури, 2011. – 392 с.
105. Курс советского уголовного права: В 5-ти т.: Т. 2.: Часть Общая / Н. С. Лейкина, С. А. Домахин, В. И. Пинчук и др.; Отв. ред. Н. А. Беляев, М. Д. Шаргородский. – Л.: Изд-во ЛГУ, 1970. – 671 с.
106. Курс уголовного права. Общая часть. Том I: Учение о преступлении. Учебник для вузов / Пол ред. Н. Ф. Кузнецовой и И. М. Тяжковой. – М.: НОРМА, 1999. – 587 с.
107. Лашук Є. В. Предмет злочину в кримінальному праві України : автореф. дис. на здобуття наукового ступеня канд. юрид. наук : 12.00.08 / Є. В. Лашук. – К., 2005. – 20 с.
108. Левертова Р. А. Ответственность за психическое насилие по советскому уголовному праву / Р. А. Левертова. – Омск: Омская высш. шк. милиции, 1978. – 103 с.

109. Ленин В. И. Полное собрание сочинений. – Изд. 5-е. – Т. 14 / В. И. Ленин.– М. Политиздат, 1979. – 565 с.
110. Лихова С., Морозюк С. Законні інтереси дітей та підопічних осіб як об'єкт кримінально-правової охорони: теоретико-правовий аспект / С. Лихова, С. Морозюк // Вісник прокуратури. – 2008. – № 8. – С. 54-58.
111. Лісіцина О. Ю. До питання соціальної зумовленості кримінальної відповідальності за незаконні дії щодо трансплантації органів і тканин людини і донорства крові / О. Ю. Лісіцина // Науковий вісник Львівського державного університету внутрішніх справ. – 2011. – № 1 (2). – С. 171-180.
112. Лопашенко Н. А. Уголовная политика / Н. А. Лопашенко. – М.: Волтерс Клувер, 2009. – 586 с.
113. Малиновський В. Я. Державне управління: Навчальний посібник. Вид. 2-ге, доп. та перероб. / В. Я. Малиновський. – К.: Атіка, 2003. – 576 с.
114. Малишев Б. В. Телеологічна природа структури норми права / Б. В. Малишев / Форум права. – 2011. – № 2. – С. 557-563 [Електронний ресурс]. Режим доступу: <http://www.nbuv.gov.ua/e-journals/FP/2011-2/11mbvcnp.pdf>.
115. Малишев Б. В. Телеологічний спосіб тлумачення норм права: загальнотеоретичні аспекти / Б. В. Малишев // Адвокат. – 2011. – № 10 (133). – С. 7-14.
116. Мальцев Г. В. Социальные основания права / Г. В. Мальцев. – М. : Норма, 2007. – 800 с.
117. Мартыненко О. А. Детерминация и предупреждение преступности стеди персонала органов внутренних дел Украины: Монография / О. А. Мартыненко. – Х.: Изд-во ХНУВД, 2005. – 469 с.
118. Маслоу А. Мотивация и личность. – 3-е изд / А. Маслоу. – СПб: Питер, 2006. – 352 с.
119. Матвеев Г. К. Вина в советском гражданском праве / Г. К. Матвеев. – К.: Изд-во Киев. ун-та, 1955. – 307 с.
120. Матишевський П. С. Кримінальне право України. Загальна частина : підруч. / П. С. Матишевський – К. : А.С.К., 2001. – 486 с.

121. Матышевский П. С. Ответственность за преступления против общественной безопасности, общественного порядка и здоровья населения / П. С. Матышевский. – М.: Юрид.лит, 1964. – 158 с.
122. Мельник А. В. Соціальні характеристики хворих, які скоїли суспільно небезпечні дії на час гострих алкогольних психозів / А. В. Мельник // Сборник научных работ Института неврологии, психиатрии и наркологии АМН Украины и Харьковской областной клинической психиатрической больницы № 3 (Сабуровой дачи), посвященный 210-летию Сабуровой дачи. — Киев–Харьков, 2010. — Т. 5. [Электронный ресурс]. — Режим доступа: <http://www.psychiatry.ua/books/actual/paper066.htm>.
123. Мельник М. І., Хавронюк М. І. Правоохоронні органи та правоохоронна діяльність. Навчальний посібник / М. І. Мельник, М. І. Хавронюк. – К.: Атіка, 2002. – 576 с.
124. Митрофанов А. А. Основні напрямки кримінально-правової політики в Україні: формування та реалізація / А.А. Митрофанов. – Одеса: Вид-во Одеського юридичного інституту НУВС, 2004. – 132 с.
125. Митрофанов І. І. Кримінальне право України: Загальна частина: Навч. посіб. / І. І. Митрофанов. – Кременчук: Вид-во ПП Щербатих О.В., 2009. – 456 с.
126. Мошняга Л. В. Принципи криміналізації діянь проти конституційних основ національної безпеки України / Л. В. Мошняга [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.nbu.gov.ua/portal/soc_gum/pib/2012_1/PB-1/PB-1_7.pdf.
127. Музика А. А. Відповідальність за злочини у сфері обігу наркотичних засобів / А. А. Музика. – К.: Логос, 1998. – 324 с.
128. Музика А. А., Лащук Є. В. Предмет злочину: теоретичні основи пізнання: монографія / А. А. Музика, Є. В. Лащук. – К.: Паливода А. В., 2011. – 192 с.
129. Мульченко В. В. Історичний аспект дослідження соціальної обумовленості кримінально-правового захисту суддів / В. В. Мульченко //

Науковий вісник Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ: Збірник наукових праць. – 2008. – № 3 (39). – С. 215-224.

130. Навроцький В. Значення санкції в статті кримінального закону для кваліфікації діяння / В. Навроцький // Вісник Академії правових наук України. – 1999. – № 3. – С. 117-125.
131. Навроцький В. О. Кримінальне законодавство зарубіжних держав: питання Особливої частини / В. О. Навроцький. – Львів: Юрид. факульт. ЛДУ ім. Івана Франка. – 1999. – 56 с.
132. Навроцький В. О. Основи кримінально-правової кваліфікації: Навч. посіб. / В. О. Навроцький. – К.: Юрінком Інтер, 2006. – 704 с.
133. Науково-практичний коментар Кримінального кодексу України / За ред. М. І. Мельника, М. І. Хавронюка. – К.: Канон, А.С.К., 2002. – 1104 с.
134. Науково-практичний коментар до Кримінального кодексу України (2-е вид., перероб. та доп.) / За заг.ред. П. П. Андрушка, В. Г. Гончаренка, Є. В. Фесенка. – К.: Дакор, 2008. – 1428 с.
135. Науково-практичний коментар Кримінального кодексу України. – 6-е вид., перероб. та доп. / За заг.ред. М. І. Мельника, М. І. Хавронюка. – К.: Юрид. думка, 2009. – 1236 с.
136. Наумов А. В. Российское уголовное право. Курс лекций. Том 1. Общая часть / А. В. Наумов. – М.: Юридическая литература, 2004. – 496 с.
137. Немировский Э. Я. Основные начала уголовного права / Э. Я. Немировский. – Одесса: Типография «Техник», 1917. – 645 с.
138. Нерсесян В. А. Ответственность за неосторожные преступления / В. А. Нерсесян. – СПб.: Юридический центр Пресс, 2002. – 223 с.
139. Никифоров Б. С. Об умысле по действующему законодательству / Б. С. Никифоров // Советское государство и право. – 1965. – № 6. – С. 27-32.
140. Никифоров Б. С. Объект преступления по советскому уголовному праву / Б. С. Никифоров. – М.: Госюриздат, 1960. – 229 с.

141. Никифоров Б. С. Субъективная сторона в «формальных преступлениях» // Советское государство и право. – 1971. – № 3. – С. 115-120.
142. Новаченко Т. В. Авторитет як ресурс державної влади / Т. В. Новаченко // Вісник національної академії державного управління при Президентіві України. – 2011. – №2. – С. 51-58.
143. Новаченко Т. В. Феномен авторитету державного службовця в контексті глибинної психології / Т. В. Новаченко // Державне управління: теорія та практика. – 2011. – № 1 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.nbu.gov.ua/e-journals/Dutp/2011_1/txts/Novachenko.pdf.
144. Новосёлов Г. П. Учение об объекте преступления. Методологические аспекты / Г. П. Новосёлов. – М.: НОРМА, 2001. – 160 с.
145. Ожегов С. И. Толковый словарь русского языка. Изд-е 22 / С. И. Ожегов, Н. Ю. Шведова. – М.: Изд-во «Азъ», 1992. – 967 с.
146. Організація судових та правоохоронних органів: Навч. посіб. / І. Є. Марочкін, Н. В. Сибільова та ін. – Х.: Консум, 1996. – 160 с.
147. Орлов В. С. Субъект преступления по советскому уголовному праву / В. С. Орлов. – М. : Госиздат юрид. лит., 1958. – 258 с.
148. Орлов Ю. В. Кримінологічна експертиза нормативно-правових актів і їх проектів: науково-методичне забезпечення. Монографія / Ю. В. Орлов. – Сімферополь: КРП, 2010. – 266 с.
149. Орлов Ю. В. Кримінологічні фактори криміналізації суспільно небезпечних діянь: методологічні засади дослідження / Ю. В. Орлов // Вісник Харківського національного університету ім. В. Н. Каразіна. Серія «Право». – 2012. – № 1000. – С. 94-100.
150. Орлов Ю. В. Мотив, як ознака суб'єктивної сторони складу злочину: сутність та питання доцільності законодавчого закріплення / Ю. В. Орлов // Право і безпека. – 2011. – № 4. – С. 116-120.

151. Осадчий В. І. Проблеми кримінально-правового захисту правоохоронної діяльності: Дис...докт. юрид. наук: 12.00.08 / В. І. Осадчий. – К.: НАВСУ, 2004. – 469 с.
152. Осадчий В. І. Кримінально-правова відповідальність за злочини проти авторитету органів державної влади, місцевого самоврядування та об'єднань громадян: історичний аспект / В. І. Осадчий // Боротьба зі злочинністю: проблеми теорії і практики [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.naiu.kiev.ua/tslc/pages/biblio/visnik/2002_3/ocad.htm.
153. Осадчий В. І. Кримінально-правовий захист правоохоронної діяльності. Монографія / В. І. Осадчий. – К.: Атіка, 2004. – 336 с.
154. Осадчий В. І. Правоохоронні органи як суб'єкти кримінально-правового захисту / В. І. Осадчий // Право України. – 1997. – №. 11. – С. 71-75.
155. Осадчий В. Мета в злочинах проти правоохоронної діяльності / В. Осадчий // Право України. – 1999. – № 10. – С. 82-85.
156. Основания уголовно-правового запрета: криминализация и декриминализация / Под ред. В. Н. Кудрявцева, А. М. Яковлева. – М.: Наука, 1982. – 304 с.
157. Павлов В. Г. Субъект преступления / В. Г. Павлов. – СПб. : Юрид. центр Пресс, 2001. – 318 с.
158. Падох Я. Нарис історії українського карного права / Я. Падох // Енциклопедія українознавства. – К.: Ера, 1997. – 784 с.
159. Панов М. М. Кримінальна відповідальність за незаконні дії з документами на переказ; платіжними картками та іншими засобами доступу до банківських рахунків / М. М. Панов: Монографія / за ред. В. І. Борисов. – Х.: Право, 2009. – 184 с.
160. Панов М. И. Способ совершения преступления и уголовная ответственность / М. И. Панов. – Х.: Изд-во при Харьковском ун-те, 1982. – 161 с.
161. Панов Н. И. Квалификация насильственных преступлений / Н. И. Панов. – Х.: Юридический ин-т, 1986. – 54 с.

162. Панов Н. И. Понятие предмета преступления по советскому уголовному праву / Н. И. Панов // Проблемы правоведения: респ. межвед. науч. сб. – К., 1984. – Вып. 45. – С. 67-73.
163. Пащук А. Й. Суд і судочинство на Лівобережній Україні в XVII-XVIII ст. (1648-1782) / А. Й. Пащук. – Львів: ПросвітНаук, 1967. – 563 с.
164. Пашуто В. Т., Флоря Б. Н., Хорошкевич А. Л. Древнерусское наследие и исторические судьбы восточного славянства / В. Т. Пашуто, Б. Н. Флоря, А. Л. Хорошкевич. – М.: Юридлит., 1982. – 714 с.
165. Петрунев В. П. Ответственность за угрозу убийством, нанесением тяжких телесных повреждений или уничтожением имущества по советскому уголовному законодательству: Автореф. дис... канд. юрид. наук: 12.00.08 / В. П. Петрунев. – М.: МГУ, 1970. – 21 с.
166. Пинаев А. А. Курс лекций по Общей части уголовного права Украины / А. А. Пинаев. – Х.: Юридический Харьков, 2002. – 568 с.
167. Пионтковский А. А. Курс советского уголовного права: Часть общая. В 6-ти томах / Редкол.: А. А. Пионтковский и др. – М.: Наука, 1970. – Т. 2. – 516 с.
168. Плетников Ю. К. О природе социальной формы движения / Ю. К. Плетников. – М.: Наука, 1971. – 281 с.
169. Побегайло Э. Ф. Насильственная преступность: современные тенденции, перспективы борьбы / Э. Ф. Побегайло // Советское государство и право. – 1988. – №9. – С. 71-76.
170. Подоляка А. Правоохоронні органи та правоохоронна діяльність / А. Подоляка [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.viche.info/journal/1643/>
171. Познышев С. В. Основныя начала науки уголовного права. Общая часть уголовного права / С. В. Познышев. – М.: Издание А. А. Карцева, 1912. – 669 с.
172. Попов Д. В. К вопросу о соотношении уголовно-правовых понятий: принуждение и насилие / Д. В. Попов // Актуальные вопросы уголовного

- процесса современной России: Межвузовский сборник научных трудов. - Уфа: РИО БашГУ, 2003. – С. 121-126.
173. Права по котрымь судитця малоросійській народ / Под. ред. проф. А. О. Кистяковскаго. – Кієвь: Университетская типография (І. І. Заводзкаго), 1879. – 844 с.
174. Правила судово-медичного визначення ступеня тяжкості тілесних ушкоджень: Наказ Міністерства охорони здоров'я України № 6 від 17 січня 1995 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/z0255-95>.
175. Преступления против порядка управления: Учебное пособие / В. В. Сташис, М. И. Бажанов. – Х.: Харьковский юридический институт, 1971. – 75 с.
176. Примерный кодекс США [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://constitutions.ru/archives/5849/6>.
177. Присяга працівника органів внутрішніх справ України: Постанова Кабінету Міністрів України від 28 грудня 1991 р. № 2 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/382-91-%D0%BF>.
178. Присяжнюк Т. І. Потерпілий в кримінальному праві України: окремі питання / Т. І. Присяжнюк // Право України. – 2004. – № 10. – С. 95–97.
179. Притула В. В. Безпосередній об'єкт складу злочину, передбаченого ст. 345 КК України / В. В. Притула // Часопис Академії адвокатури України. – 2012. – № 4 (17) [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.nbu.gov.ua/e-journals/Chaau/2012-4/12pvv3ku.pdf>.
180. Про адвокатуру та адвокатську діяльність: Закон України від 05.07.2012 р. № 5076-VI [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/5076-17>.
181. Про демократичний цивільний контроль над воєнною організацією і правоохоронними органами держави: Закон України від 19.06.2003 р. № 975-IV // Відомості Верховної Ради України. – 2003. – № 46. – Ст. 366.

182. Про державний захист працівників суду і правоохоронних органів: Закон України від 23 грудня 1993 р. № 3781-ХІІ [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/3781-12>.
183. Про засади запобігання і протидії корупції: Закон України від 07.04.2011 № 3206-VI // Відомості Верховної Ради України. – 2011. – № 40. – Ст. 404.
184. Про застосування судами законодавства, що передбачає відповідальність за посягання на життя, здоров'я, гідність та власність суддів і працівників правоохоронних органів: Постанова Пленуму Верховного Суду України від 26 червня 1992 р. № 8 // Постанови Пленуму Верховного Суду України у кримінальних справах (1973-2004). Офіційне видання / За заг. ред. В. Т. Маляренка. – К.: Концерн «Видавничий Дім «Ін Юре»», 2004. – С.216-224.
185. Про судоустрій та статус суддів: Закон України від 07.07.2010 р. № 2453-VI // Відомості Верховної Ради України. – 2010. – № 41-42, № 43, № 44-45. – Ст. 529.
186. Рабинович П. М. Социалистическая законность и целесообразность в советском праве: Автореф. дис. ... канд. юрид. наук / П. М. Рабинович. – М., 1966. – 18 с.
187. Рабинович П. М. Основи загальної теорії права та держави. Видання 5 – те, зі змінами. Навчальний посібник / П. М. Рабинович. – К.: Атіка. – 2001. – 176 с.
188. Разин Е. А. История военного искусства VI-XVI вв. / Е. А. Разин. – СПб.: ООО «Издательство Полигон», 1999. – 656 с.
189. Рарог А. И. Вина в советском уголовном праве / А. И. Рарог. – Саратов: Изд-во Саратов. ун-та, 1987. – 184 с.
190. Рарог А. И. Вина и квалификация преступлений: Учеб. Пособие / А. И. Рарог. – М.: ВЮЗИ, 1982. – 63 с.
191. Рівень довіри українців до влади продовжує падати // Дзеркало тижня. – 2011. – 10 березня.

192. Рісний М. Б. Правозастосувальний розсуд (загальнотеоретичні аспекти): Дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.01 / М. Б. Рісний. – Львів, 2006. – 189 с.
193. Рішення Конституційного Суду України № 10-рп/2012 від 18.04.2012 р. у справі за конституційним зверненням громадянина Кузьменка Віталія Борисовича щодо офіційного тлумачення положення частини третьої статті 364 Кримінального кодексу України (справа щодо застосування кваліфікуючої ознаки «працівник правоохоронного органу» до працівника державної виконавчої служби) [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/v010p710-12>.
194. Рубинштейн С. Л. Основы общей психологии. – 2-е изд. (1946 г.) / С. Л. Рубинштейн. – СПб.: Питер Ком, 2002. – 720 с.
195. Русская правда [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.hrono.ru/dokum/1000dok /pravda72.php>.
196. Руська правда (тексти на основі 7 списків та 5 редакцій) / Під ред. проф. Серафима Юшкова. — Київ: Видавництво НАН України, 1935. – 781 с.
197. Сабитова Е.Ю. Уголовно-правовое понятие документа / Е. Ю. Сабитова // Вестн. Челяб. ун-та. – Сер. 9. – Право. – 2003. – № 1 – С. 53-58.
198. Савченко А. В. Мотив і мотивація злочину / А. В. Савченко. – К.: Атіка, 2002 – 144 с.
199. Саидов А. Х. Сравнительное правоведение / А. Х. Саидов. – М.: НОРМА, 2006. – 519 с.
200. Сакун А. В. Кримінально-правова характеристика умисного знищення або пошкодження майна: Автореф. дис. канд. юрид. наук : 12.00.08 / А. В. Сакун. – К., 2010. – 19 с.
201. Самотієвич В. О. Кримінологічна характеристика особистості працівників ОВС України, які вчинили злочин: Дис....канд. юрид. наук: 12.00.08 / В. О. Самотієвич. – Х.: ХНУВС, 2012. – 243 с.

202. Самощенко І. В. Поняття і ознаки загрози в кримінальному праві : монографія / І. В. Самощенко. – Х.: видавець СПД ФЛ «Вапнярчук Н.М.», 2005. – 120 с.
203. Самощенко І. В. Відповідальність за погрозу в кримінальному праві України (поняття, види, спірні проблеми): Автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. юрид. наук: 12.00.08 / І. В. Самощенко. – Х., 1997. – 23 с.
204. Селецький С. І. Кримінальне право України. Загальна частина. Вид. 2-ге: Навч. посіб. / С. І. Селецький. – К.: Вид-во ЦУЛ, 2008. – 248 с.
205. Семикін М. В. Створення терористичної групи чи терористичної організації: кримінально-правове дослідження / М. В. Семикін; за заг. ред. В. П. Ємельянова. – Х.: Нац. ун-т. внутр. справ, 2003. – 145 с.
206. Сенаторов М. В. Потерпілий від злочину в кримінальному праві / М. В. Сенаторов / За наук. ред. д.ю.н., проф. акад. АПрНУ В.І. Борисова. – Х. : Право, 2006. – 208 с.
207. Сенаторов М. В. Потерпілий від злочину: значення для кваліфікації злочину та призначення покарання / М. В. Сенаторов // Право України. – 2004. – № 3. – С. 110–113.
208. Сенько М. М., Беленок В. П. Окремі питання кримінально-правового захисту правоохоронної діяльності за законодавством України та деяких зарубіжних держав / М. М. Сенько, В. П. Беленюк // Науковий вісник Львівського державного університету внутрішніх справ. Серія юридична: Зб. наук. пр. – Львів: ЛьвДУВС. – Вип. 1. – 2007. – С. 148-157.
209. Сенько М. М., Беленок В. П. Погроза як ознака об'єктивної сторони складів злочинів проти правоохоронної діяльності / М. М. Сенько, В. П. Беленюк // Кримінальний кодекс України 2001 р.: проблеми застосування та перспективи удосконалення: Матеріали міжнародної науково-практичної конференції 13-15 квітня 2007 р.: У 2-х частинах. – Львів: Львівський державний університет внутрішніх справ, 2007. – Ч. 2. – С. 138-140.

210. Сергеевич В. И. Древности русского права: В 3 т. – Т. 1 / В. И. Сергеевич. – М.: Государственная публичная историческая библиотека России, 2007. – 618 с.
211. Сергиевский Н. Д. Русское уголовное право. Часть общая / Н. Д. Сергиевский. – СПб.: Типография М.М.Стасюлевича, 1915. – 396 с.
212. Сердюк І. А. Правоохоронні відносини: поняття, їх особливості та види: Автореф. дис... канд. наук: 12.00.01 / І. А. Сердюк. – К.: КНУВС, 2008. – 22 с.
213. Сердюк І. А. Правоохоронні відносини: поняття, їх особливості та види: Дис... канд. наук: 12.00.01 / І. А. Сердюк. – К.: КНУВС, 2008. – 200 с.
214. Сердюк Л. В. Насилие: криминологическое и уголовно-правовое исследование / Л. В. Сердюк. – М.: Изд-во «Юрлитинформ», 2002. – 486 с.
215. Сердюк Л. В. Психическое насилие как предмет уголовно-правовой оценки : Автореф. дис... канд. юрид. наук: 12.00.08 / Л. В. Сердюк. – М.: МГУ, 1979. – 22 с.
216. Сімейний кодекс України від 10.01.2002 № 2947-III // Відомості Верховної Ради України. – 2002. – № 21-22. – Ст. 135.
217. Скакун О. Ф. Теория государства и права: Учеб. / О. Ф. Скакун. – Х.: Консум; Ун-т внутр. дел, 2000. – 704 с.
218. Смолій В. А., Степанков В. С. Правобережна Україна в другій половині XVII–XVIII ст. Проблеми державотворення / В. А. Смолій, В. С. Степанков. – К.: Атіка, 1993. – 516 с.
219. Соборное уложение 1649 года / Под. ред. М. Н. Тихомирова, П. П. Епифанова. – М.: Изд-во Моск. ун-та, 1961. – 431 с.
220. Статут Великого Княжества Литовского 1529 г. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.vostlit.info/Texts/Dokumenty/Litva /XVI/1520-1540/Statut1529/text3.phtml?id=2272>.
221. Сташис В. В. Непосредственный объект и его значение для квалификации преступлений / В. В. Сташис, Н. И. Панов // Проблемы правоведения : респ. межвед. науч. сб. – К., 1989. – Вып. 50. – С. 83-91.

222. Стельмахович М. Нема в світі, як родина... / М. Стельмахович [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://abetka.ukrlife.org/rodyna_ua.htm.
223. Стерехов Н. В. Ответственность за угрозу по советскому уголовному праву (вопросы теории и практики): Автореф. дис... канд. юрид. наук: 12.00.08 / Н. В. Стерехов. – Свердловск, 1972. – 20 с.
224. Стефанчук Р. О. Особисті немайнові права фізичних осіб у цивільному праві України: Дис...доктора юрид. наук: 12.00.03 / Р. О. Стефанчук. – К.: НАН України Інститут держави і права ім. В. М. Корецького, 2007. – 509 с.
225. Стремоухов А. В. Правовая защита человека / А. В. Стремоухов. — СПб.: Изд-во СПбГУП, 2007. – 312 с.
226. Суд, правоохоронні та правозахисні органи України: Навчальний посібник / В. С. Ковальський, В. Т. Білоус, С. Е. Демський та ін.; Відп. ред. Я. Кондратьєв. – К.: Юрінком Інтер, 2002. – 320 с.
227. Суд, правоохоронні та правозахисні органи України: підручник / В. Т. Білоус, О. С. Захарова, В. С. Ковальський та ін.; відп. ред. В. Т. Маляренко. – К.: Юрінком Інтер, 2007. – 567 с.
228. Тацій В. Я. Объект и предмет наступления в советском уголовном праве / В. Я. Тацій – Х.: Вища шк. Изд-во при ХГУ, 1988. – 198 с.
229. Тацій В. Я. Об'єкт і предмет злочину в кримінальному праві України : навч. посібник / В. Я. Тацій. – Х.: Вища шк., 1994. – 75 с.
230. Тер-Акопов А. А. О правовых аспектах психической активности и психологической безопасности человека / А. А. Тер-Акопов // Государство и право. – 1993. – №4. – С. 88-97.
231. Тимейко Г. В. Общее учение об объективной стороне преступления / Г. В. Тимейко. – Ростов н/Д: Изд-во Рост. ун-та, 1977. – 215 с.
232. Тихий В. П. Стадії вчинення злочину : конспект лекцій / В. П. Тихий. – Х. : Нац. юрид. акад., 1996. – 30 с.

233. Тихонов К. Ф. Субъективная сторона преступления. Проблема социального содержания вины в советском уголовном праве / К. Ф. Тихонов. – Саратов: Приволжское книжное изд-во, 1967. – 104 с.
234. Трайнин А. Н. Состав преступления по советскому уголовному праву / А. Н. Трайнин. – М.: Госюриздат, 1951. – 363 с.
235. Трубников В. М. Новый взгляд на объект преступления / В. М. Трубников // Право і безпека. – 2002. – № 1. – С. 81-88.
236. Уголовное право : учеб. : в 3 т. Т. 1 : Общая часть / под общ. ред. А. Э. Жалинского. – М. : Издательский Дом «Городец», 2011. – 587 с.
237. Уголовное право зарубежных государств. Особенная часть / Под ред. И. Д. Козочкина. – М.: Зерцало, 2004. – 283 с.
238. Уголовное право России. Особенная часть: Учебник / Под ред. А. И. Рарога. – М.: Триада, ЛТД, 1996. – 484 с.
239. Уголовное право России: Учебник для ВУЗов. В 2-х томах. Т. 2. Особенная часть / Под ред. А. Н. Игнатов, Ю. А. Красиков. – М.: НОРМА, 1998. – 589 с.
240. Уголовное право Российской Федерации. Особенная часть: Учебник / Под ред. д-ра юр. наук, проф. Л. В. Иногамовой-Хегай, д-ра юр. наук, проф. А. И. Рарога, д-ра юр. наук, проф. А.И. Чучаева. – М.: ИНФРА-М: КОНТРАКТ, 2004. – 742 с.
241. Уголовный кодекс Австралии 1995 г. / Научное редактирование И. Д. Козочкина, Е. Н. Трикоз. Перевод Е. Н. Трикоз. – СПб.: Питер, 2002. – 212 с.
242. Уголовный кодекс Австрии / науч. ред. и вступ. статья докт. юрид. наук, проф. С.В. Милюкова; предисловие Генерального прокурора Австрии, доктора Эрнста Ойгена Фабрици; перевод с немецкого Л.С. Вихровой. – СПб., Изд-во «Юридический центр Пресс», 2004. – 247 с.
243. Уголовный кодекс Аргентины [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://constitutions.ru/archives/5847>.

244. Уголовный кодекс Грузии [Электронный ресурс]. – Режим доступа: http://law.vl.ru/comments/show_article.php?art_id=489&sec_id=61&law_id=12&law.
245. Уголовный кодекс Испании / Науч. ред. и перевод с испанского В. П. Зыряновой, Л. Г. Шнайдера. – М.: Зерцало, 2002. – 204 с.
246. Уголовный кодекс Республики Беларусь [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://www.pravo.by/main.aspx?guid=3871&p0=hk9900275&p2={NRPA}>.
247. Уголовный кодекс Республики Беларусь от 9 июля 1999 г. № 275-3 [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://www.pravo.by/main.aspx?guid=3871&p0=hk9900275&p2={NRPA}>.
248. Уголовный кодекс Республики Польша / Науч. ред. А. Лукашов, Н. Кузнецова; перевод с польского Д. Барилевича. – СПб.: Издательство «Юридический центр Пресс», 2002 — 209 с.
249. Уголовный кодекс Российской Федерации [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://www.duma.gov.ru>.
250. Уголовный кодекс УССР в редакции 1927 года: Текст с построчными разъяснениями из циркуляров и постановлений Наркомюста и Верховного Суда УССР и определений УКК Верховного Суда УССР (по 1 июля 1927 г.) с сопоставительной таблицей статей УК старой и новой редакции и алфавитно-предметным указателем / Сост. И. И. Курицкий и др. – Харьков: Юрид. изд-во НКЮ УССР, 1927. – 322 с.
251. Уголовный кодекс УССР от 28.12.1960 г. // Ведомости Верховного Совета УССР. – 1961. – № 2. – ст. 14.
252. Уголовный кодекс Федеративной Республики Германии / Науч. ред. и вступ. статья докт. юрид. наук, профессора Д. А. Шестакова; предисловие доктора права Г. Г. Йешека; перевод с немецкого Н. С. Рачковой. — СПб.: Изд-во «Юридический центр Пресс», 2003. – 524 с.

253. Уголовный кодекс Франции / Науч. ред. Л. В. Головкин, Н. Е. Крылова; перевод с французского Н. Е. Крыловой. — СПб.: Изд-во «Юридический центр Пресс», 2002. — 648 с.
254. Уголовный кодекс Швейцарии / Науч. ред. и пер. с нем. А. В. Серебренниковой. — СПб.: Издательство «Юридический центр Пресс», 2002 — 350 с.
255. Уголовный кодекс штата Техас. Принят Законодательным собранием штата Техас: 63-я законодательная сессия. Вступил в силу с 1 января 1974 г., С изменениями и дополнениями на 1 июля 2003 г.: Перевод с английского / Пер.: Осипов Д.Г.; Науч. ред. и предисл.: Козочкин И.Д. (Пер.) - С.-Пб.: Юрид. центр Пресс, 2006. — 576 с.
256. Уголовный кодекс Эстонии [Электронный ресурс]. — Режим доступа: www.akademia.gp.gov.ua/ua/kkid.html.
257. Уложение о наказаниях уголовныхъ и исправительныхъ. — Санктпетербургъ: Типография Второга Отделения Собственной Его Императорскаго Величества Канцелярии, 1845. — 898 с.
258. Устрицька Н. І. Особливості кримінально-правової кваліфікації повторності злочинів / Н. І. Устрицька // Науковий вісник Львівського державного університету внутрішніх справ. — 2012. — № 1. — С. 358-367.
259. Утевский Б. С. Вина в советском уголовном праве / Б. С. Утевский. — М.: Госюриздат, 1950. — 558 с.
260. Фельдштейн С. Г. Психологические основы и юридические конструкции форм виновности в уголовном праве / С. Г. Фельдштейн. — М.: Типография Яцкова, 1903. — 267 с.
261. Фесенко Є. В. Цінності як об'єкт злочину / Є. В. Фесенко // Право України. — 1999. — № 6. — С. 75–78.
262. Фефелов П. А. Понятие и система принципов советского уголовного права / П. А. Фефелов. — Свердловск: Средне-Уральское книжное изд-во, 1970. — 144 с.

263. Филановский И. Г. Социально-психологическое отношение субъекта к преступлению / И. Г. Филановский. – Л.: Изд-во Ленингр. ун-та, 1970. – 174 с.
264. Фріс П. Л. Кримінальне право України. Загальна частина [Текст]: Підручник для студентів вищих навчальних закладів / П. Л. Фріс. – К.: Атіка, 2004. – 488 с.
265. Хавронюк М. І. Дещо про мету, мотив і спрямованість суспільно небезпечного діяння / М. І. Хавронюк // Життя і право. – 2004. – № 4. – С. 60-64.
266. Хавронюк М. І. Кримінальне законодавство України та інших держав континентальної Європи: порівняльний аналіз, проблеми гармонізації. Монографія / М. І. Хавронюк. – К.: Юрисконсульт, 2006. – 1048 с.
267. Хавронюк М. І. Сучасне загальноєвропейське кримінальне законодавство: проблеми гармонізації: Монографія / М. І. Хавронюк. – К.: Істина, 2005. – 264 с.
268. Хмелько В. Є. Найзагальніші особливості суспільних відносин / В. Є. Хмелько [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://kiis.com.ua/materials/articles_HVE/02_osobSuspVid.pdf.
269. Храмцов О. М. Кримінально-правова характеристика суспільно небезпечних наслідків психічного насильства / О. М. Храмцов [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.nbu.gov.ua/portal/soc_gum/Pib/2009_1/PB-1/pb-1_8.pdf.
270. Храмцов О. М. Погроза в кримінальному праві України (питання теорії та практики) / О. М. Храмцов // Вісник Харківського національного університету внутрішніх справ. – 2007. – № 39. – С. 29-37.
271. Хрестоматія з історії держави і права України: Навч. посіб. / А. С. Чайковський, О. Л. Копиленко та інші. – К.: Юрінком Інтер, 2003. – 656 с.
272. Чеботарьова Г. В. Проблеми визначення поняття об'єктивної сторони злочину / Г. В. Чеботарьова // Учёные записки Таврического национального

- университета им. В. И. Вернадского. Серия «Юридические науки». – 2009. – Т. 22 (61). – № 1. – С. 249-254.
273. Чувилев А. А., Чувилев Ан. А. Правоохранительные органы: Учебное пособие / А. А. Чувилев, Ан. А. Чувилев. – М.: Юриспруденция, 2000. – 176 с.
274. Шаблистий В. В. Кримінальна відповідальність за погрозу вбивством: Дис... канд. юрид. наук: 12.00.08 / В. В. Шаблистий. – Дніпропетровськ: Дніпропетровський державний університет внутрішніх справ, 2010. – 261 с.
275. Шаблистий В. В. «Погроза» та «загроза»: співвідношення та визначення змісту понять / В. В. Шаблистий // Правова держава: історія, сучасність та перспективи формування в Україні: матеріали Всеукраїнської науково-практичної конференції, 24 квітня 2009 року, Запоріжжя : у 2 ч. – Запоріжжя : Юридичний інститут ДДУВС, 2009. – Ч. II. – С. 166-168.
276. Шаблистий В. В. Об'єктивна сторона складу злочину, передбаченого ст. 129 Кримінального кодексу України / В. В. Шаблистий // Вісник Запорізького юридичного інституту Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ. – 2009. – №1. – С. 121-128.
277. Шаблистий В. В. Поняття погрози в кримінальному праві та законодавстві України: історія та сучасний стан / В. В. Шаблистий // Університетські наукові записки: Часопис Хмельницького університету правління та права. – 2009. – №1. – С. 283-286.
278. Шаблистий В.В. Співвідношення загальної та спеціальних правових норм про кримінальну відповідальність за погрозу вбивством / В. В. Шаблистий // Актуальні проблеми розкриття та розслідування злочинів у сучасних умовах : матеріали Всеукраїнської науково-практичної конференції, 31 жовтня 2008 року, Запоріжжя : у 2 ч. – Запоріжжя: Юридичний інститут ДДУВС, 2008. – Ч. II. – С. 152-154.
279. Шарапов Р. Д. Насилие в уголовном праве (понятие, квалификация, совершенствование механизма уголовно-правового предупреждения) :

Автореф. дис....докт. юрид. наук: 12.00.08 / Р. Д. Шарапов. – Екатеринбург, 2006. – 36 с.

280. Шевчук Ю. І. Соціальна обумовленість кримінальної відповідальності за насильницьке задоволення статевої пристрасті неприродним способом, поєднане з вбивством / Ю. І. Шевчук // Боротьба з організованою злочинністю та корупцією. – 2007. – № 15 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.nbu.gov.ua/portal/Soc_Gum/bozk/2007/15text/g15_20.htm.
281. Шепелєва Н. В. До питання про відповідальність за посягання на життя, встановлену спеціальними кримінально-правовими нормами / Н. В. Шепелєва // Вісн. Верхов. Суду України. – 2005. – № 9. – С. 33-35.
282. Шпилев В. Н. Содержание и формы уголовного судопроизводства / В. Н. Шпилев. – Минск: ВШ МВД, 1974. – 246 с.
283. Яворницький Д. І. Історія Запорозьких козаків: У 3 т. – Т. 1 / Д. І. Яворницький. – К.: Наукова думка, 1990. – 516 с.
284. Якуб М. Л. Процессуальная форма в советском уголовном судопроизводстве / М. Л. Якуб. – М.: Юрид.лит., 1981. – 189 с.
285. Якушин В. А. Субъективное вменение и его значение в уголовном праве / В. А. Якушин. – Тольятти: ТолПИ, 1998. – 296 с.
286. Ярмиш Н. М. Проблема інформаційної причинності в науці кримінального права / Н. М. Ярмиш // Право України. – 2003. – №7. – С.119-121.
287. Ярмыш Н. Н. Теоретические проблемы причинно-следственной связи в уголовном праве (философско-правовой анализ) / Н. Н. Ярмыш. – Харьков: «Право», 2003. – 512 с.
288. Яценко С. С. Ответственность за преступления против общественного порядка / С. С. Яценко. – К.: Вища школа, 1976. – 112 с.

ДОДАТОК
Додаток № 1
Відомості
про злочини, що передбачені ст. 345 КК України
за 2006-2011 роки

Найменування областей та залізниць	Зареєстровано злочинів, передбачених ст.345 КК України					
	2006 рік	2007 рік	2008 рік	2009 рік	2010 рік	2011 рік
АР Крим	11	37	52	50	39	24
Вінницька	9	15	13	19	28	16
Волинська	31	29	34	31	42	29
Дніпропетровська	19	17	17	20	22	17
Донецька	32	37	55	48	34	29
Житомирська	3	11	13	12	9	13
Закарпатська	13	12	8	12	7	11
Запорізька	16	32	29	25	38	18
Івано-Франківська	25	31	29	32	22	35
Київська	14	11	23	19	15	14
місто Київ	18	25	17	18	19	12
Кіровоградська	7	9	10	17	12	19
Луганська	28	39	41	44	47	45
Львівська	58	72	61	42	36	33
Миколаївська	8	12	10	8	20	8
Одеська	18	39	28	52	31	29
Полтавська	13	14	11	10	9	5
Рівненська	16	31	31	21	25	12
місто Севастополь	2	5	1	6	9	5
Сумська	19	25	19	27	21	20
Тернопільська	11	7	9	6	5	6
Харківська	48	74	58	68	55	20
Херсонська	11	6	9	14	16	10
Хмельницька	31	29	38	37	21	20
Черкаська	12	19	11	8	4	9
Чернігівська	33	30	24	26	30	19
Чернівецька	26	25	30	35	23	21
Всього по УМВС	532	693	681	707	639	499
Донецька залізниця	3	2	3	2	6	2
Львівська залізниця	6	4	4	2	10	3
Одеська залізниця	5	2		1	4	2
Придніпровська залізниця	3	2	7	3	4	6
Південно-Західна залізниця	10	10	10	7	7	10
Південна залізниця	12	10	14	5	12	7
Всього по залізницях	39	30	38	20	43	30
Всього по Україні	571	723	719	727	682	529

Додаток № 2

„ЗАТВЕРДЖУЮ”

**Перший проректор
Донецького юридичного інституту
МВС України
з навчально-методичної
та наукової роботи
полковник міліції**

В.В. Пашутін

„__” липня 2013 р.

**АКТ
ВПРОВАДЖЕННЯ РЕЗУЛЬТАТІВ НАУКОВОГО
ДОСЛІДЖЕННЯ У НАВЧАЛЬНИЙ ПРОЦЕС**

№ _____
р.

„__” липня 2013

Голова комісії: начальник факультету підготовки фахівців для підрозділів кримінальної міліції інституту, к.ю.н., підполковник міліції Пекарський С.П.

Склад комісії:

- 1) Завідувач кафедри кримінально-правових дисциплін, к.ю.н., доцент, Горбачов В.П.;
- 2) начальник навчально-методичного відділу інституту, к.ю.н., полковник міліції Солоніна О.П.;
- 3) старший науковий співробітник відділу організації наукової роботи ДЮІ, к.ю.н., с.н.с., старший лейтенант міліції Назимко Є.С.

Комісія, розглянувши результати основних положень дисертаційного дослідження викладача кафедри кримінально-правових дисциплін ДЮІ МВС України Удода А.М. на здобуття наукового ступеня кандидата юридичних наук зі спеціальності 12.00.08 за темою: «Кримінально-правова характеристика погрози або насильства щодо працівника правоохоронного органу (ст. 345 КК України)», дійшла таких висновків:

1. Результати дисертаційного дослідження включено в лекційні матеріали з теми: «Злочини проти авторитету державної влади, органів

місцевого самоврядування та об'єднань громадян» і використовуються під час проведення занять у Донецькому юридичному інституті МВС України під час вивчення курсу «Кримінальне право України (Особлива частина)» студентами ОКР «Бакалавр» та викладання спецкурсу «Актуальні проблеми кримінального права» для студентів ОКР «Магістр».

2. Поданий матеріал буде корисним для науковців, викладачів, аспірантів, ад'юнктів, студентів та курсантів вищих навчальних закладів, широкого кола осіб, які цікавляться питаннями протидії злочинам проти авторитету органів державної влади, органів місцевого самоврядування та об'єднань громадян.

Голова комісії:

начальник факультету підготовки фахівців
для підрозділів кримінальної міліції
Донецького юридичного інституту
МВС України, к.ю.н.,
підполковник міліції

С.П. Пекарський

Члени комісії:

Завідувач кафедри
кримінально-правових дисциплін
Донецького юридичного інституту
МВС України, к.ю.н., доцент,

В.П. Горбачов

Начальника навчально-методичного відділу
Донецького юридичного інституту
МВС України, к.ю.н.,
полковник міліції

О.П. Солоніна

Старший науковий співробітник
відділу організації наукової роботи
Донецького юридичного інституту
МВС України, к.ю.н., с.н.с.
старший лейтенант міліції

Є.С. Назимко

ПРОКУРАТУРА УКРАЇНИ
ПРОКУРАТУРА ДОНЕЦЬКОЇ ОБЛАСТІ

83015, м. Донецьк – 15, вул. ім. Генерала Антонова, 2

факс 335-13-65

№ _____

АКТ ВПРОВАДЖЕННЯ

Основні положення дисертаційного дослідження Удода Андрія Миколайовича за темою «Кримінально-правова характеристика погрози або насильства щодо працівника правоохоронного органу (ст. 345 КК України)» представленні як «Науково-практичні рекомендації щодо застосування ст. 345 КК України» будуть використовуватися прокуратурою Донецької області при підготовці методичних рекомендацій для міських та районних прокуратур Донецької області в частині кваліфікації злочинів та відмежування від суміжних злочинів.

Заступник прокурора
Прокуратури Донецької області
ст. радник юстиції

Є.О. Максаков